

zer

2

U.

Moltzer

3

C

52

3, C, 52

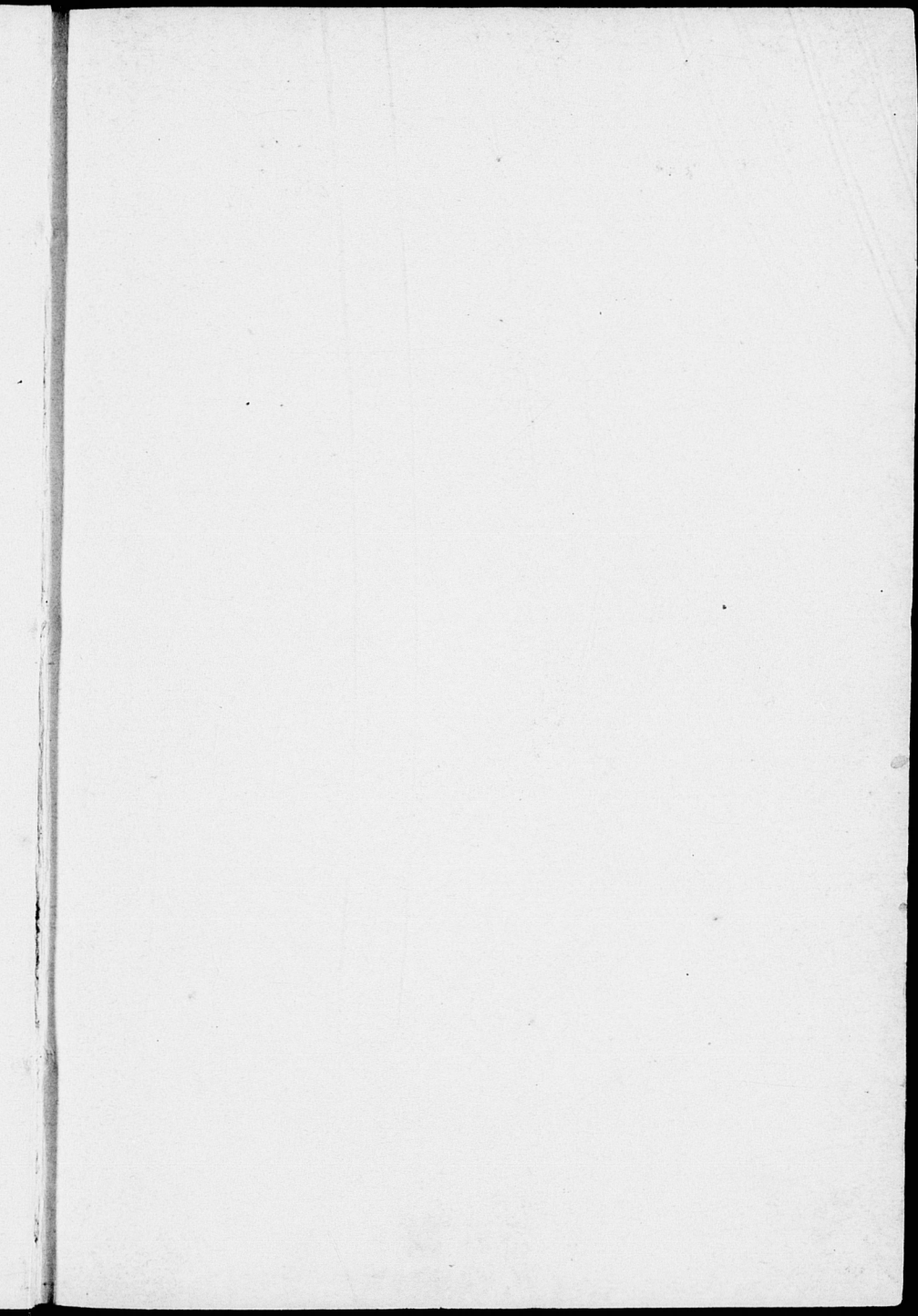
De tyd en heeft noyt weghgenomen

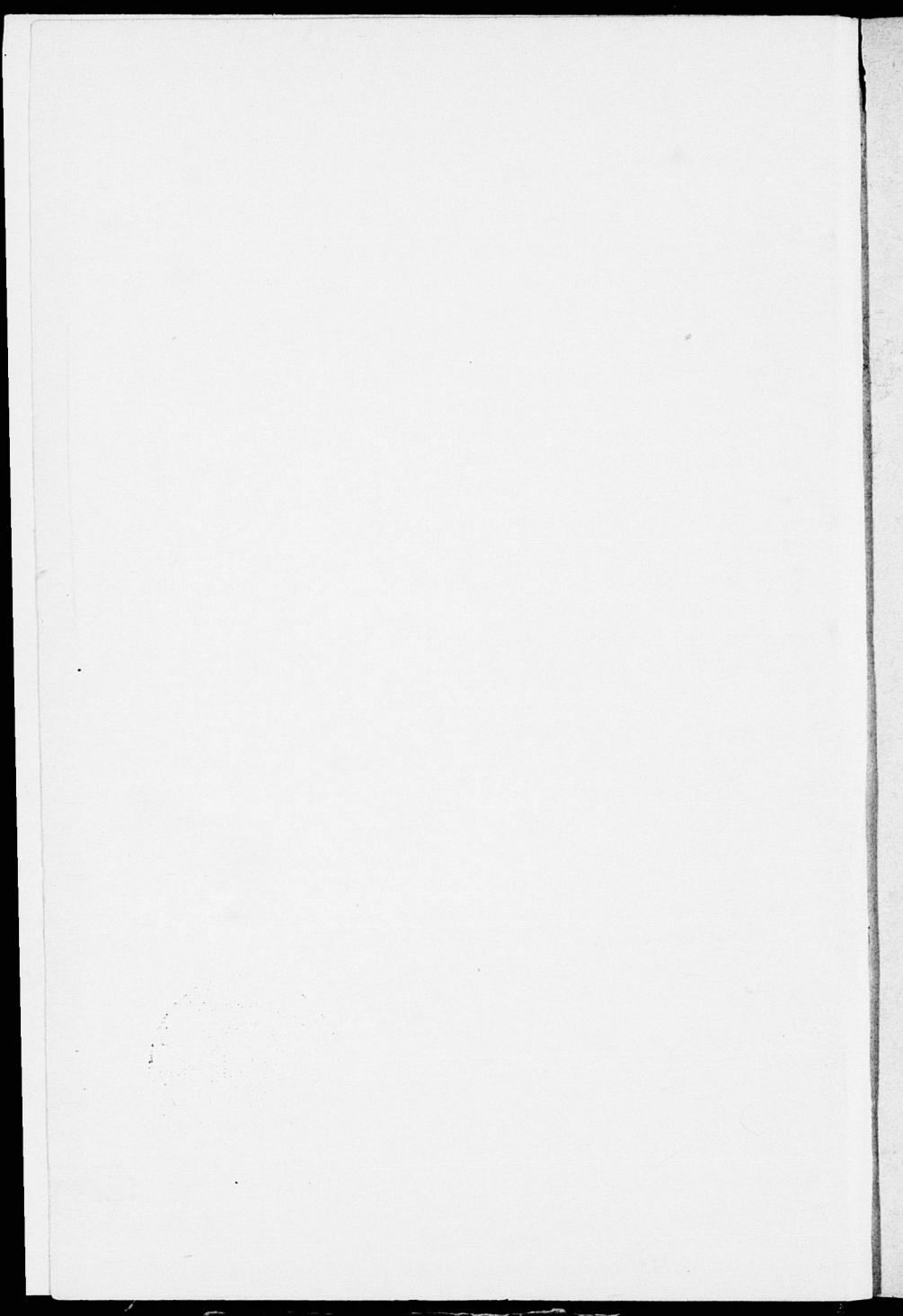
So blinckt hun deugt voor iedereen.

Den naam en 't overschot der vromen

Want nadat zy zijn overleên

BIBLIOTHEEK

VAN

Nederlandsche Klassieken,

TEN DIENSTE VAN HET ONDERWIJS
EN VAN ALLE BELANGSTELLENDEN IN ONZE LETTEREN,

DOOR

G. VELDERMAN,

Leeraar in de Nederl. taal en letterkunde aan de H. B. S.
te Arnhem.

N° 4.

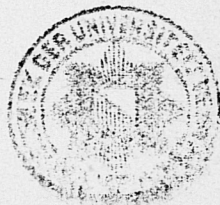
J. V. VONDEL'S

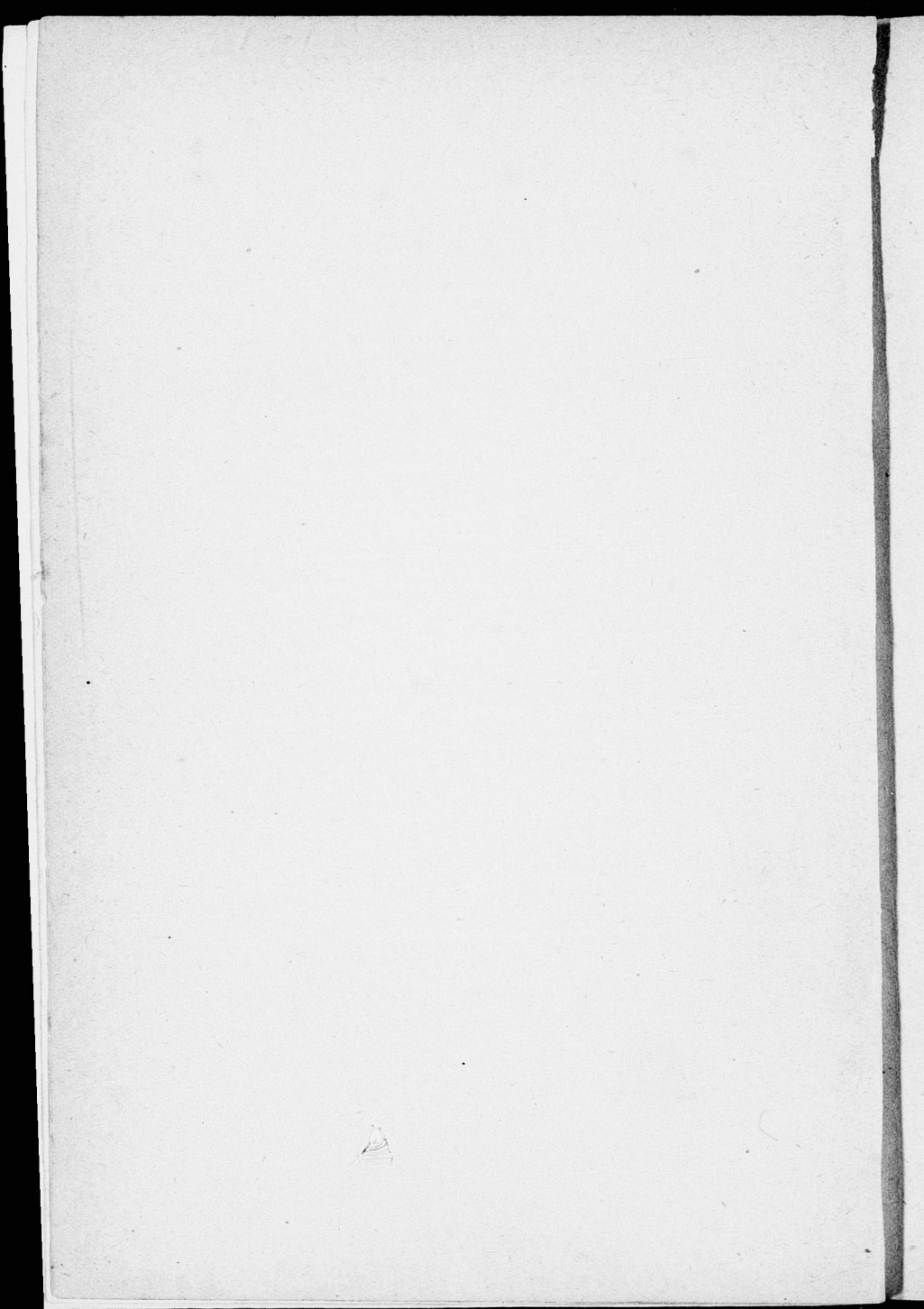
LUCIFER.

DOETINCHEM.

C. MISSET.

1885.

J. V. VONDELS
LUCIFER.

TREURSPEL.

Præcipitemque immani turbine adegit.

(Hij deed hem nederploffien in een
ontzaglijken dwarrelwind).

VIRG. *Aen.* II 694.

T' AMSTERDAM,
Voor ABRAHAM DE WEES, Boeckverkooper
op den Middeldam, in 't Nieuwe Testament,
in 't jaer 1654.

Verbetering.

Op bldz. 95 reg. 19 leze men in de aantekening op SCHIER
OMZIEN enz.; *weldra* in plaats van *bijna*.

DEN ONVERWINNELYCKSTEN
VORST EN HEERE,
DEN HEERE
FERDINANDUS DEN DERDEN,
GEKOREN
ROOMSCHEN KEIZER,
ALTYT VERMEERDER DES RYCKS.

Gelyck de Goddelycke Majesteit in een ongenaekbaer licht gezeten is; zoo zit oock de weereltsche Mogentheit, die haer licht uit Godt schept, en de Godtheit afbeeldt, in haren glans verheerlyckt: maer gelyck de Godtheit, of liever opperste Goetheit, den allerminsten en ootmoedigen, met den toegang ¹⁾ tot haren troon, begenadicht; zoo gewaerdicht de tydelycke Mogentheit oock den allerkleinsten, dat hy zich eerbiedigh voor hare voeten vernedere. Op deze hoop verstout zich myne Zanggodin, van verre, aen uwe Keizerlycke Majesteit op te offeren ²⁾ dit treurspel van Lucifer, wiens styl wel ryckelyck de deftigheit en statigheit vereischt, waer van de Poëet spreekt:

Omne genus scripti gravitate Tragoedia vincit;
Hoe hoogh men drave in styl, en toon,
Het Treurspel spant alleen de kroon:

Doch wat aen de vereischte hooghdraentheit des styls ontbreekt, dat zal de tooneelstof, titel, en naem, en doorluchtigheit des persoons vergoeden, die hier, ten spiegel van alle ondanckbare staetzuchtigen, zyn treurtooneel, den Hemel bekleet; waer uit hy, die zich vermat aen Godts zyde te ziten, en Gode gelyck te worden, verstooten, en rechtvaardighlyck ter eeuwige duisternisse verdoemt wert. Op dit rampzalige voorbeeld van Lucifer, den Aertsengel, en eerst heerlycksten boven alle Engelen, volghden sedert, bykans alle eeuwen door, de wederspannige geweldenaers, waer van oude en jonge historien getuigen, en toonen hoe gewelt, doortraptheit, en listige aenslagen der ongerechten, met

1 TOEGANGK; *nadering*. 2 OP TE OFFEREN; *aan te bieden*: men vergelykje 't Fransche *offrir*.

glimp en schyn van wettigheid vermomt ¹⁾, ydel en krachteloos zyn, zoo lang Godts Voorzienigheid de geheiligde Maghten en Stammen hanthaeft, tot rust en veiligheid van allerhande Staten, die, zonder een wettigh Opperhoofd, in geene burgerlycke gemeenschap kunnen bestaen: waerom Godts Orakel zelf, den menschelycken geslachte ten beste, deze Mogentheit, als zyn eigen ²⁾, in eenen adem, bevestigt, gebiedende Gode en den Keizer elck hun recht te geven. Christenryck doorgaends, gelyck een schip in de wilde zee, aen alle kanten, en tegenwoordigh van Turck en Tarter, bestormt, en in noot van schipbreucke, vereischt ten hooghste deze cendragtige eerbiedigheit tot het Keizerdom, om den algemeenen erfvyant des Christen naems te stuiten, en den Rycksbodem en zyne grenzen, tegens den inbreuck der woeste volcken, te veiligen, en te stercken; waerom Godt te dancken is, dat het hem liefde 't Gezagh en de Kroon des H. Roomschen Rycks, vóór 's Vaders overlijden op den jongsten Rycksdagh, in den Zone FERDINANDUS den Vierden, te verzekeren; een zegen, waerop zoo vele volcken moedt dragen, en de tooneeltrompet van onze Nederduitsche Zanggodinne te moediger, voor den troon van Hooghduitschlant, den overwonnen Lucifer, in Michaëls triomfstaetsi ommevoert.

UWE KEIZERLYCKE MAJESTEITS

allerootmoedighste dienaar

J. V. VONDEL.

1 VERMOMT; men denke aan de *mommen* of *maskers* der tooneelspelers bij de Grieken, en zie verder deze Bibliotheek III, bldz. 76 reg. 18. 2 ALS ZYN EIGEN; *zoowel als zijn eigen*: „waarom Gods orakel zelf, tot heil van het menschelijk geslacht, zoowel deze Macht als Zijne eigene verzekert.”

OP DE AFBEELDINGE

VAN

KEIZERLYCKE MAJESTEIT,

FERDINANDUS DEN DERDEN;

*toen Joachimus Sandrart¹⁾ van Stockou, my, uit Weenen in
Oostenryck, Zyn Majesteits afbeeldinge, met haer loof-
werck en cieraden, vereerde.*

Deus nobis haec otia fecit.
(God schonk ons deze rust.)

De Zon van Oostenryck verheft haer schoone stralen,
Uit schaduwen van kunst, veel schooner in elx oogh,
Dewylze, in haren troon gestegen hemelhoogh,
Zich niet ontziet zoo laegh op ons gezicht te dalen.

De derde *Ferdinand*, geschapen tot regeeren,
Gelyck een tweede August, en vader van de pais,
Zyn Zoon de heirbaan wyst, naer 't hemelsche palais,
En leert met wapenen van Vrede triomfeeren.

Gezegt is het Ryck, gezegt zyn de volcken,
Daer zyn voorzienigheit genadigh 't oogh op houdt,
En hem de Weegschael wort van 't heiligh Recht betrouwt.

Een Arent broght zyn zwaert en scepter uit de wolcken.
Een kroon verciert het hoofd, ter heerschappy gewyt:
Dit hoofd verciert de Kroon en schept een' gulden tyt.

¹ SANDRART; schilder en biograaf, geboren in 1606 te Frankfort aan den Main, en gestorven in 1688.

BERECHT

AEN ALLE

KUNSTGENOOTEN,

EN

BEGUNSTIGERS DER TOONEELSPELEN.

Hier wort u, om uwen kunstijver weder t' ontsteeken, en uwen geest teffens te stichten en te verquicken, het heiligh treurtooneel, dat den Hemel afbeelt, opgeschoven¹⁾. De groote Aertsengelen, Lucifer en Michaël, elck met hunne aehangelingen van wederzijde gesterckt, komen de stellaedje stoffeeren, en hun rollen spelen. Het tooneel en de personaedjen zijn zeker zoodanigh, dat ze eenen heerlijcker stijl vereischen, en hooger laerzen²⁾ dan ick haer weet aen te trecken. Niemand, die de spraeck van d' onfeilbaere orakelen des goddelijcken Geests verstaet, zal oordeelen dat wy een gedichtsel van Salmoneus bijbrengen, die midden in Elis, op zijnen wagen en metaele brugh, Jupijn braveerende, en met een brandende fackel den blixem en donder nabootsende, van den donder geslagen wert: nochte wy vernieuwen hier geen grijze fabel van den Reuzenstrijt, onder wiens schorse de Poëzy hare toehoorders reuckelooze³⁾ verwaentheit, en godtlooze kerckschenderen zocht te verleen, en natuurkennis in te boezemen; name-lyck, dat lucht en winden, in den hollen buick en het zwavelachtige ingewant der aerde beslooten, by wijlen ademtoght zoeckende, met ghewelt van geborste steenrotsen, smooek, en roock, en vlammen, en aerdtbevingen, en schrickelyck geluit, uitbersten, en, hemelhoogh opgestegen, in het neêrstorten, den gront van lant en zee met assche en steenen bestulpen⁴⁾ en ophoopen. Onder de Profeten verzekeren ons van den afval des Aertsengels, en zynen

1 OPGESCHOVEN; *opengeschoven*, zooals vroeger de „tooneelgordijnen” gedaan werden. 2 HOOGER LAERZEN; hooger, verhevener *toon*: het beeld is ontleend aan de gewoonte der Grieksche vertooners van het *treurspel* om „hooge brozen” te dragen. 3 REUCKELOOZE; *onbesuisd*: eigenlijk *onnadenkend*, maar in zeer ongunstigen zin. 4 BESTULPEN; met een *stulp* = *deksel* bedekken: *bedekken* in 't algemeen, ook *verhinderen*, *tegenhouden*. Men vergelijke ons *stelpen* en 't Hgd. *stülpfen*.

aenhang, Izaïas en Ezechiël; by den Euangelist, Christus, het allerwaerachtigste orakel, ons met eene stem uit den hemel bevolen te hooren; en endelyck Judas Thaddeus, zyn getrouwe Apostel; welker spreuken waerdigh zyn in eeuwigh diamant, en waerdiger in onze harten geprint te worden. Izaïas roept: *O Lucifer, die vroege opgingt, hoe zythge ter aerde geploft? die de volcken quetste, in uw harte spraeckt: Ick wil in den hemel stygen, mynen stoel boven Godts gestarnte verheffen, op den bergh des verbondts aen de noortzyde zitten. Ick wil boven de hooge wolcken steigeren, den Allerhoogsten gelyck worden: maer ghy zult ter helle toe, in den poel des afgronts, vernedert worden.* Godt spreekt door Ezechiël aldus: *Ghy zyt een uitgedruckte gelyckenis, vol wysheit, en volkomen schoon. Ghy waert, in de weelde van Godts parady, bekleet met allerhande kostelycke steenen, sardis, en topazen, en jaspis, en chrizoliten, en onix, en beril, en karbonkel, en smaragden: gout was uw cieraet. Op den dagh uwer scheppinge waren uwe schalmeien¹⁾ vaerdigh²⁾. Ghy breide u uit, gelyck een beschaduwende Cherubyn, en ick zette u op Godts bergh. Ghy wandelde midden onder de blakende steenen. Ghy waert volschappen in uwen treedt, van den dage uwer scheppinge aen, tot dat men u op boosheit betraptte.* Beide deze spreucken zyn, naer den letterlycken zin, d' een van den Koning van Babilon, d' ander van den Koning van Tyrus te verstaen, die, by Lucifer, in hunne heerlyckheit en hoogmoet, geleck³⁾, bestraft, en gedreight worden. JESUS CHRISTUS ziet mede op den val van den weerspannigen Lucifer, daer hy zeght: *Ick zaghe den Satan, gelyck eenen blixem, uit den hemel vallen: en Thaddeus ontvout den afval der Engelen, en hun misdadt, en de straf daer op gevolgt, zonder eenige bewimpeling, beknopt op deze wyze: Doch hy heeft de Engelen, die hunne hoogheit niet bewaerden, maer hun behuizinge verlieten, met ewige banden van duisternisse, tegens het oordeel des grooten Godts bewaert.*

Wy stuiten dan met deze goude spreucken, en inzonderheit met Judas Thaddeus, leerling en afgezant des hemelschen Leraers, en Konings aller Koningen, gelyck op eenen diamanten schild, alle de pylen der ongeloovigen, die de zekerheit van der Geesten afval zouden durven in twyfel trekken. Behalve dit onderstut ons ten overvloet doorgaends d' eendragtige en eerwaardigste aeloutheit der godtvruchtige Outvaderen, die in den gront deze geschiedenis overeenstemmen: doch om de Kunstgenooten niet op

1 SCHALMEI; rieten pijp: 't Fr. *chaluveau*. 2 VAERDIGH; in werking. 3 GELECKEN BY; vergeleken met.

te houden, zullen we ons met drie plaetsen genoegen; d' eerste getrocken uit den heiligen Cypriaen, Bisschop en Martelaer te Karthago, daer hy schryft: *Hy, die te vore door een Engelsche Majesteit ondersteunt, Gode aengenaem en waert was, borst, toen hy den mensch naer Godts beelt geschapen zagh, door eenen boosaerdigen naeryver uit, hem door ingeven van dien naeryver niet eer ten val brengende, voor dat hy zelf door dien naeryver ter neer gestort lagh, gevangen eer hy ving, bedorven was eer hy hem bedorf; terwyl hy, van Nydigheit aengeprickelt, den mensche van de genade der onsterfelykheit, hem geschoncken, beroofde, en zelf oock verloor het gene hy te voren hadde.* De groote Gregorius bestelt ons de tweede spreuck: *Dees afvallige Engel, geschapen om boven d' andere regementen der Engelen uit te blincken, is door zyn hoovaerdy zulx ter neder gestort, dat hy nu de heerschappye der stantvastige¹⁾ Engelen onderworpen blyft.* Het derde en leste bewys scheppen wy uit de predikation van den honighvloeienden Bernardus²⁾: *Schuwet de hoovaerdy: ick bidde u schuwetze toch. D' oirsprong van alle overtredinge is hoovaerdy, die Lucifer zelf, klaerder dan alle starren uitblinckende, met een eeuwige duisternisse heeft verdonckert. Zy heeft niet alleen eenen Engel, maer den oppersten van alle Engelen in eenen Duivel verandert.* De Hoovaerdy en Nydigheit, twee oirzaecken of aenstokers van dezen afgrysselycken brant van tweelraght en oorloge hebben wy uitgedruckt, onder het gespan van twee bestarnde dieren, den Leeuw, en den Draeck, die voor Lucifers oorlogswagen gespannen, hem tegens Godt en Michaël aenvoeren; aengezien deze dieren twee zinnebeelden van deze hooftebreken verstrecken: want de Leeuw, der dieren Koning, gemoedicht door zyne krachten, acht uit verwaentheit niemant boven zich zelve; en de Nydigheit quest met hare tong den benyden van verre, gelyck de Draeck, met het schieten van zyn vergift, zynen vyant van verre quest. Sint Augustyn, deze twee hooftebreken Lucifer toeigenende, maelt ons den aert der zelve levendigh af, en zeit, dat de Hoovaerdy is een liefde tot zyn eige grootsheit; maer de Nydigheit een haetster van eens anders geluck; waer uit klaer genoeg blyckt wat hier uit geboren wort: want een iegelyck, zeit hy, die zyn eige grootsheit bemint, benyt zyns gelycken, naerdienze met hem gelyckstaen; of benyt zynen minder, op dat die hem niet gelyck werde; of die grooter zyn dan hy, om datze boven hem staen.

1 STANTVASTIG; *onveranderlijk getrouw.* 2 BERNARDUS; de bekende abt *Bernardus*, die in de 12de eeuw leefde en o. a. beroemd was door zijn welsprekendheid.

Nu dewyl de dieren zelf van verdoemde Geesten misbruickt en bezeten worden, gelyck in den aenvang de Paradysslang, en in de heileeuwe de zwynskudden, die met een groot gedruis in zee stortten, en dewyl de gestarnten aen den hemel zelfs by dieren afgetekent, oock by de Profeten gedacht worden; gelyck de Pleiades of Zevenstar, en Arcturus, Orion, en Lucifer, zoo gelieve het u de weeligheit en leerzaamheit der tooneelpoëzye te vergeven, dat de rampzalige Geesten zich op ons tooneel hier mede wapenen, en verweeren: want den helschen gedroghen niets eigener is dan slimme treken, en het misbruick der schepselen, en elementen, tot afbreuk van d' eere en naem des Allerhoogsten, zoo verre hy dit gehengt ¹). Sint Jan, in zyne Openbaringe, beelt de hemelsche geheimenissen, en den stryt in den hemel, door den Draeck uit, wiens staert nasleepte het derde deel der starren, by de Godtgeleerden op d' avfallige Engelen gedeut; waerom men in Poëzye de gebloemde wyze van spreken niet al te neuswys behoort te ziften, nochte naer de scherpzinnigheit der schoollessen te regelen. Oock moeten wy onderscheiden de tweederhande personaedjen, die dit tooneel betreden, namelyck quaetwillige en goede Engelen, die een ieder hun eige rol spelen; gelyck Cicero en de voeghelyckheit zelf ons elcke personaedje, naer heuren staet en aert, leeren uitbeelden. Ondertussen ontkennen wy geensins dat heilige stof den tooneeldichter nauwer verbint, en intoomt dan weereltsche historien, of Heidensche verziersels ²); onaengezien d' oude en befaemde hantvest der Poëzye, by Horatius Flakkus, in zyne Dichtkunste, met deze vaerzen uitgedrukt:

*De Schilder en Poëet ontvingen beide een maght
Van alles te bestaen wat elck zich dienstigh acht.*

Doch hier dient inzonderheit aengetekent hoe wy, om den naerwyer der hooghmoedige en nydige Geesten te heftiger 't ontsteken, den Engelen de geheimenis van het toekomende menschworden des Woorts, door den Aertsengel Gabriël, Gezant en Geheimenistolck der Godtheit, eenighzins ontdekken; hier in (onder verbeteringe) volgende, niet het gevoelen der meesten, maer zommiger Godtgeleerden, naerdien dit ons treurtafereel rycker stof en luister byzet; zonder dat wy evenwel, in dit punt, noch in andere omstandigheden van oorzaken, tyt, plaetse, en wyze, (waer van wy

1 GEHENGEN; toelaten, toestaan: oorspronkelijk laten hangen, (de teugels van een ros!), hem zijn gang laten gaan dus. 2 VERZIERSELS; verzinsels, verdichtels.

ons dienden, om dit Treurspel krachtiger, heerlycker, gevoeghe-lycker en leerzamer uit te voeren); de rechtzinnige waerheit opzettelyck willen in het licht staen, of iet, naer ons eige vonden, en goetduncken. vast stellen. Sint Pauwels, Godts geheimenis-schryver aen de Hebreen verheft zelf, benydenswaardigh genoegh, tot afbreuck van het Ryck der logenen en verleidende Geesten, de heerlyckheit, maght en Godtheit van het menschgeworden Woort, door zyn uitstekentheit boven alle Engelen, in naem, in zoonschap en erfgenaemschap, in het aenbidden der Engelen, in zyne zalvinge, in zyne verheffinge aen Godts rechte hant, in de eeuwigheit zyner heerschappye, als een Koning over de toekomstende weerelt, en de oirzaeck en het einde aller dingen, en een gekroont Hooft der menschen en Engelen, zyne aenbidders, Godts boden, en geesten, gezonden ten dienst der menschen, erfgenamen der zaligheit, welcker natuur Godts Zoon, de Engelen voorbygaende, in het bloet van Abraham aanneemt. By gelegenheit van deze onschult achte ick niet ongerymt; hier ter loop iet aen te roeren tot onschult ¹⁾ van tooneel en tooneeldichten, die Bybelstof voorstellen, naerdienze by wijlen opspraeck onderworpen zyn; gelyck trouwen 's menschen zinnelyckheit verscheiden is, en d' ongelycke getempertheit der herssenen veroirzaekt, dat d' een streck tot een zelve zaeck heeft, die den anderen tegens het hart steeckt. Alle eerlycke kunsten en oefeningen hebben haere be-yveraers, en tegenwryters, oock hun recht gebruick, en misbruick. De heilige treurspeldichters hebben, onder de oude Hebreen, tot hun voorbeeld den Poët Ezechiël, die den uittoght der twalef Stammen uit Egypten in Griex nagelaeten heeft; onder d' eerwaardige Outvaders hebben zy het groote licht uit den Oosten, Gregorius Nazianzener, die zelf den Gekruisten Verlosser in Grieksche tooneelvaerzen uitbeelde; gelyck wy noch van wylen den Koningklyken Gezant, Hugo de Groot, dat groote licht der geleertheit en vromicheit onzer eeuwe, Sint Gregorius spoor naerstrevende, voor zyn treurspel van den Gekruisten, in Latyn beschreven, en dien onvergangklycken en stichtigen arbeit eer en danckbaerheit schuldigh blyven. Onder d' Engelsche Onroomschen heeft de geleerde pen van Richard Baker, Lucifer en al den handel der oproerige Geesten, oock vry breed in 't rymeloes uitgestreken ²⁾. Wel is waer. dat de Vaders der oude Kercke de gekristende tooneel-

1 ONSCHULT; verontschuldiging. 2 UITGESTREKEN; *behandeld*: men zie over een ander UITSTRIJKEN No. II dezer Bibliotheek, bldz. 55 reg. 18.

speelders buiten de gemeenschap der Kercke keerden, en het tooneelspel van dien tyt heftigh bestreden: maer let men 'er wel op, de tyt en reden van dien was heel anders gelegen. De weerelt lagh toen noch diep, op vele plaatsē, in Heidensche afgoderye verzoncken. De gront des Christendoms was noch onbestorven, en de tooneelspelen werden Cybele¹⁾, der gedroomde Goden moeder, een groote afgodinne, ter eere gespeelt, en gehouden voor een verdienstigh middel om hierdoor lantplagen van den hals des volcks af te keeren. Sint Augustyn getuight, hoe de Heidensche Aertspriester, een bedienaer van Numaes instellingen en afgodendienst, te Rome, ter oirzaecke van een zware peste, de tooneelspeelen eerst instelde, en door zyn gezagh bekrachtighde. Scaliger zelf bekent datze, om de gezontheit des volx te verwerven, door ingeven van de Sibille²⁾ ingestelt waren; invoegen dat dit spelen eigentlyck streckte tot een krachtigh voetsel van de blinde afgoderye des Heidendoms, en verheffinge der afgoden; een ingekankerde gruwel, wiens uitroien den eersten kruishelden, en de gedurigh worstelende Kercke op zoo veel zweet en bloet stont, maer nu lang uitgestorven; geene voetstappen in Europe laet. Dat dan de H. Outvaders die tooneelen hierom, en te gelyck om het bederf der zeden, en andere openbare en schaemteloze misbruicken van naeckte jongelingen, vrouwen en maegden en andere vuilicheden bestrafden, was noodigh en loflyck, gelyck het in dien gevalle noch zoude zyn. Dit nu overgeslagen, laet ons het nut en den oirbaer³⁾ van stichtelycke en vermakelycke spelen niet te licht wechworpen. Heilige en eerlycke voorbeelden dienen ten spiegel, om deught en Godtvruchtigheit t' omhelzen; gebreken, en d' elenden, daer aen gehecht, te schuwen. Het wit en ooghermerck der wettige Treurspelen is de menschen te vermorwen door schrick, en medoogen. Scholieren, en opluickende jongkheit worden door spelen, in talen, welsprekenheit, wysheit, tucht en goede zeden, en manieren, geoefent, en dit zet in de teere gemoeden en zinnen, een ploy van voeghelyckheit en geschicktheit, die hun, tot in den ouderdom toe, byblyven, en aenhangen: ja het gebeurt by wylen, dat overvliegēde vernuften, by geene gemeine⁴⁾ middelen te buigen, noch te verzetten, door spitsvondigheden en hoogdravenden tooneelstyl geraeckt, en, buiten hun eigen vermoeden,

1 CYBELE; de door de Grieken „gewaande” moeder der goden, de echtgenootte van *Kronos*, de moeder van *Zeus* en de verdere godenfamilie van den Olympus. 2 SIBILLE: priesteres met de gave der voorspelling bedeeft. 3 OIRBAAR; voordeel, *mit* 4 GEMEINE; gewone: men zie deze Bibliothek No. II, bldz. 19 reg. 12.

getrocken worden: gelyck een edele luitsnaer geluit geeft, en antwoord, zoo dra heur weêrgade, van de zelve nature en aert, en op eenen gelycken toon, en andere luit gespannen, getokkelt wort van een geestige hant, die, al spelende, den tuimelgeest ¹⁾, uit eenen bezeten en verstockten Saul dryven kan. De historien der eerste Kercke bezegelen dit met de gedenckwaerdige voorbeelden van Genesius en Ardaleo ²⁾, beide tooneelspeelders, in den Schouwburgh, door den H. Geest verlicht, en bekeert; terwylze, onder het spelen, den Christenschen Godtsdienst willende beschimpen, overtuight wierden van de waarheit, dieze geleert hadden, uit hun deftige speelrollen, doorgaends beter gestoffeert met pit van wysheit dan laffe redenen, uren lang in den wint gestroit, en eer verdrietigh dan leerzaam. Men worpt ons, ten opzicht van Bybelstoffe, voor, dat men geen spel met heilige zaecken behoorde te spelen; en zeker dit zou wat schijns hebben in onze tale, die juist het woort van Spel mede bengt: maer wie slechts een woort of anderhalf Griecks kan uitstamelen; weet wel dat dit woort by Griecken en Latynen geen gebruik heeft in dien zin: want TRAGOEDIA is een koppelwoort, en beteekent eigentlyck Bockezang, naer der herderen wedgezangen, ingestelt om met zingen eenen Bock te winnen, uit welke gewoonte de treurzangen, en sedert de tooneelspelen, hunnen oirsprong namen: en wil men ons immers dus ongenadigh knuffelen ³⁾ om het woort Spel, waer blyvenwe dan met orgelspel, Davids harp- en zangspel, en het spel van tien snaren, en ander fluit- en snarespel, by verscheidenheit van Onroomschen in hunne vergaderingen ingevoert? Wie dan dit onderscheit vat, zal wel, het misbruick der tooneelkunste bestraffende, het rechtmatigh gebruik niet ongenadigh vallen, en dezen heerlycken ja Goddelycken vont, een eerlycke uitspanninge, en honighzoete verquickinge van 's levens moeliyckheden, de jeught, en kunstbeminnde burgerye niet misgunnen; op dat wy, hier door gemoedicht, Lucifer met meer yvers ten Treurtooneele voeren, daer hy, endelyck, van Godts blixem getroffen, ter helle stort, ten klaren spiegel van alle ondanckbare staetzuchtigen, die zich stoutelyk tegens de geheiligde Maghten, en Majesteiten, en wet-tige Overheden durven verheffen.

1 TUIMELGEEST; *onrustige, ongestadige, wilde geest.* 2 GENESIUS en ARDALEO; Romeinsche tooneelspelers uit den tijd der keizers (3de eeuw n. Chr.) 3 KNUFFELEN; *berispen.*

INHOUDT.

Lucifer, d' Aertsengel, opperste, en doortuchtigste boven alle Engelen, hoovaerdigh en staetzuchtigh, uit blinde liefde tot zyn eige, benyde Godts onbepaelde grootheit, oock den mensch, naer Godts beelt geschapen, en in het weeligh Paradys met de heerschappye des aertbodems begijtigt. Hy benyde Godt en den mensch te meer, toen Gabriël, Godts Herout, alle Engelen voor dienstbare Geesten verklaerde, en de geheimenissen van Godts toekomende mensch worden hun ontdeckte; waer door, het Engelsdom voorbygegaen, de waerachtige menschelycke natuur, met de Godtheit vereenight, een gelycke maght en Majesteit te verwachten stont: waerom de hoovaerdige en rydige Geest, poogende zich zelve Gode gelyck te stellen, en den mensch buiten den hemel te houden, door zyne medestanders, ontelbare Engelen oprockende ¹⁾, wapende, en tegens Michaël, 's hemels Veltheer, en zyne heirkrachten, onaengezien Razaëls waerschuwinge, aenvoerde; en afgestreden, na de neerlaegh, uit wraecke den eersten mensch, en in hem alle zyne nakomelingen, ten val broght, en hy zelf met zyne weerspannelingen ter helle gestort, en eeuwigh verdoemt wert.

HET TOONEEL IS IN DEN HEMEL.

1 OPROCKEN; opstoken, opzetten, opwinden.

PERSONAEDJEN.

BELSEBUB }
BELIAL } *wederspannige Oversten.*
APOLLION }

GABRIËL, *Gods Geheimnistolck.*

REY VAN ENGELEN.

LUCIFER, *Stedehouder.*

LUCIFERISTEN, *Oproerige Geesten.*

MICHAËL, *Veltheer.*

RAFAËL, *Bescherm-Engel.*

URIËL, *Michaëls Schiltknaep.*

LUCIFER.

TREURSPEL.

HET EERSTE BEDRYF.

BELZEBUB. BELIAL. APOLLION.

BELZEBUB.

Myn Belial ging hene op lucht en vleugels dryven,
Om uit te zien waar ons Apollion magh blyven.

Vorst Lucifer zondt hem, tot dezen tocht bequaem,

5) Naer 't aertrijck, op dat hy eens nader kennis naem'

3 ONS; deze „schijnbaar onverbogen” vorm komt *naast* den „werkelyk onverbogen” vorm *onze* bij VONDEL en zijn tijdgenooten herhaaldelyk voor. In 't vervolg zullen we dien vorm ook in andere naamvallen en bij andere geslachten aantreffen. Terwijl in het Hgd. het bez. vnvw, 1e pers. *unser* voorkomt, verschijnt in het Middeld. en Nederd. een *korter* stam, welks Gen. b. v. *unses* luidde. Er is beweerd, dat deze vorm ontstond, doordien men in het *onverbogen unser* — er voor den uitgang van den mnl. Nom. aanzag en in dien waan een vrl. *unse* en een Gen. *unses* vormde. Waarschijnliker ligt een *korter* stam ten grondslag (*unsa?*), die ook in den Middelnederl. Gen. meerv. van 't pers. vnvw. voorkomt: *onse* (*ons*), *naast onser*. De bezittel. vnvw in 't Middelnld. stemmen met de Middeld. en Nederd. overeen: dat voor den 1sten pers. meerv. luidt „onverbogen” *onse*. Men zie Prof. VAN HELTEN'S *Vondel's Taal* I § 99 en Dr. FRANCK'S *Mittelniederl. Grammatik* § 220.

4 BEQUAEM, *geschikt*: evenals meer ww., die een beweging uitdrukken, deed ook *komen* vroeger aan een *bij elkaar zijn, bij elkaar behooren*, aan een *rust* dus denken; nog wel zeggen we „deze menschen *komen*, d. i. *behooren*, *passen* niet bij elkaar.” Uit dezen ruimeren zin ontwikkelden zich verschillende toepassingen van den stam, meestal door een vóórgevoegd *ge* of *be* versterkt: *voegend, passend; aangenaam, genoegelyk, behagelyk; welig, frisch, gezond enz.*

- Van Adams heil en staet, waer in d' Almogentheden
 Hem stelden. Het wort tyt om weder van beneden
 Te keeren hier ter stede: ick gis, hy is niet veer.
 Een wacker dienaer vlieght op 't wencken van zyn' Heer;
 5) En stut zyn meesters troon getrou met hals en schouder.

BELIAL.

Heer Belzebub, ghy Raet van 's Hemels Stedehouder,
 Hy steigert steil van kreits in kreits, op ons gezicht.

Wart (*ware het*) Marse onsen god *bequame*,
 Soe woudic geven in sinen name
 Mijn gordel ende mine hantscoen beide.

Roman van Cassanus (Uitg. VERWIJS) bldz. 50, 2.

't Is dwaeshey, dat de mensch noch hier op light en maelt,
 Gheen hoogmoedt is *bequaem* voor een die nederdaelt.

CATS (Uitg. VAN VLOTEN), II, 468, a.

Haer gelike wart nie *verdaget* (aan 't licht gebracht)

Noch geboren van Adame,

No so reine no so *bequame*.

MAERLANT'S *Strophische Gedichten* (Uitg. VERWIJS) bldz. 116, vs. 325.

Ofschoon de vige-boom nouy is gewoo te bloeyen,

Noch siet men aen sijn hout *bequame* vruchten groeyen.

CATS (Uitg. v. VL.), II, 488, 6.

De lezer vergelijke verder het Hgd. *bequem* = „gemakkelijk”; het Eng. *comely* = „passend”, „voegend”; het Fransche *convenable* van *convenir* = het Lat. *convenire* = *con* + *venire* (*venio*) in oorsprong met *komen* één is. De Germaansche stam heeft kw tot beginletters, die zich in onze taal echter alléén vóór de a hebben gehandhaafd. (Goth. *qiman* (*kwiman*), Ohgd. *quëman*).

1 STAET; eigenlijk *gesteldheid*, *toestand*; doch ook dikwijls voor *verheven staat* in gebruik: in één adem met *heil* uitgesproken kan de betekenis hier wel *geene andere* zijn. 1 ALMOGENTHEDEN; meerv. voor het enkelv. de *Almogene God*. Mr. v. LENNEP teekent aan, dat dit meerv. zich laat rechtvaardigen met dezelfde schriftuurplaatsen, waarmede de Theologanten de „Drieëenheid” bewijzen, b. v. met Genesis I, 26. 2 STELDEN; *plaatsten*: mcn zie Biblioth. v. Ned. Kl. III, bldz. 12 3 ICK GIS, HY IS NIET VEER; VONDEL laat bij voorwepsinnen (vooral na *dunckt* en *schijnt*) het voegwoord *dat* zeer dikwijls weg, b. v.:

Wy porren hem, hy zal ons melden.

Aeneis II, 104.

Ook in onderwerpszinnen:

't Was bestemt, ghy zoudt uw' leitsman volgen.

Peter en Pauwels, 132.

3 VEER VOOR *ver*. 8 STEIGEREN: *rijzen*, *klimmen*, *stijgen*: voor *zich steigeren*, welke reflexiefvorm het intransitieve aanduidt, zooals bij verschillende ww. van gelijksoortige betekenis; men zie DR. BECKERING VINCKERS, *Orthogr. E-legie*, 48. Door alliteratie met *steil* verbonden vinden we het ook elders bij VONDEL, b. v. in DI. II (Uitg. v. L.), 238:

De Bergen *steigren steil*.

De belangstellende lezer vindt over STEIGEREN een uitgebreid artikel in DR.

- Hy streeft den wind voorby, en laet een spoor van licht
 En glanssen achter zich, waer zyn gezwinde wiecken
 15 De wolcken breecken. Hy begint ons lucht te riecken,
 In eenen andren dagh en schooner zonnenschijn,
 5) Daer 't licht zich spiegelt in het blaeuwe kristalyn.
 De hemelklooten zien met hun gezicht, van onder,
 Terwijl hy ryst, hem na, een ieder in 't bezonder,
 20 Verwondert om dien vaert en goddelycken zwier,
 Die hun geen Engel schynt, maer eer een vliegend vier.
 10) Geen star verschiet zoo snel. Hier komt hy aengestegen,
 Met eenen gouden tack, en heeft de steile wegen
 Voorspoedigh afgeleit.

BELZEBUB.

Wat brengt Apollion?

APPOLLION.

- 15) Heer Belzebub, ick heb, zoo vlytigh als ick kon,
 Het laegh gewest bespiet, en offere u de vruchten,
 Zoo diep beneden ons, in andre zon en luchten,
 Gesproten: oordeel, uit de vruchten, van het lant,
 20) En van den hof, door Godt gezegent, en beplant
 Tot wellust van den mensch.

DE JAGER'S *Woordenboek der Frequentatieven*. 8 (pag. 4.) KREITS; *grens, begrensnd gebied; kring: kreiz; Nhd. Kreis, b. v. in Kreislinie, Umkreis, Landeskreis.* De lezer denke ook aan ons *krijt* („in 't krijt treden") voor „afgeperkt strijdveld." Men vergelijkte verder Aant. 10, bldz. 7, OP ONS GEZICHT; „terwijl wij hem zien."

1 STREVEN; *zich bewegen, met de bijgedachte aan snelheid.* De beteekenis van *streven* is eigenlijk *zich inspennen*, en wel met verschillende bedoelingen, b. v. in den *strijd* om te *overwinnen: vechten, strijden* dus, waaraan het *Engelsche strive* en 't *Oudfr. estriver* (men zie mijne *De Taal in haar Leven en Ontwikkeling* bldz. 43) en 't *Eng. strife* nog herinneren. Ook om iets te *beveiken* kan men *zich inspennen* en vandaar *zich haasten, snel gaan*. 3 ONS; zie bldz. 3, aant. 1. 3 RIECKEN; wij bezigen thans in deze beteekenis *ruiken*. Dit *rieken* ontwikkelde zich (over *u* heen) uit een vroegeren vorm met *iu*, uit welke *iu* evenzeer *ie* als *ui* kon ontstaan. Het onderscheid, dat wij tusschen *rieken* en *ruiken* maken, is willekeurig. 4 DAGH; *licht*: nog duidelijk zichtbaar in *opdagen* en in de *verversuiddrukking*: „zooveel vierkante palmen *dag*," om de wijde sener opening, waardoor het *licht* kan binnentreden, te bepalen. 5 BLAEUWE KRISTALYN: omtrent *kristalijn* vergelijkte de lezer de aantekening op NEGEN BOGEN, bldz. 7. 6 HEMELKLOOTEN; bij deze „schoone persoons-verbelding," die „een grootsch, verheven denkbeeld" bevat, zie de lezer de aantekening op NEGEN BOGEN, bldz. 7, 8 ZWIER; *pracht, praal, staatsie: van zwieren, d. i. ronddraaien, heen en weer bewegen* (vandaar *zwerfen*). De bijgedachte van *sierlijkheid, ruimte, overvloed* kon dit woord een *gunstigen* zin geven. 10 VERSCHJET; de lezer zie de aant. op VERSCHIETEN, bldz. 1, reg. 2. 11 GOUDEN; *schitterend als goud: men zie GLOEIT, 15 regels lager. 17 LAECH*

BELZEUB.

Ick zie de goude bladen ,

Met perlen van de lucht, den zilvren dau, geladen.

Hoe lieflyck rieckt dit loof, dat zyne verf behoudt!

- 5) Hoe gloeit dit vrolyck ooft van karmozyn, en gout!
 't Waer jammer zoo men dit ontwyde met de handen.
 't Gezicht bekoort den mont. Wie zou niet watertanden
 Naer aertsche leckerny? Hy walght van onzen dagh,
 En hemelsch mann', die 't ooft der aerde plucken magh.
- 10) Men sou ons Paradys om Adams hof verwenschen.
 't Geluck der Engelen moet wyken voor de menschen.

GEWEST; men zie de Aant. op NEGEN BOGEN, bldz. 7. 19 OORDEEL .. VAN; oordeel ... over. 20 HOR; de hof in het „landt” Eden natuurlijk: dit hof is in de schrijftaal zoogoed als verdwenen en vervangen door *tuin*, dat oorspronkelijk *haag* beteekende; in de spreektaal leeft het evenwel voort en ook *hovenier* naast *tuinman* herinnert er ons aan. 20 BEPLANT; zooals werkelijk in den *eersten* druk staat.

2 GOUDE; VONDEL sprong met den uitgang der stoffel. bv. nw. naar willekeur om. 4 VERF; later door het Fransche *couleur* (*kleur*) gedeeltelijk verdrongen. 5 VROLYCK; *schitterend*: men zie het onmiddellijk voorafgaande *gloeit* en het in reg. 11 (bldz. 5) voorkomende *gouden*, dat waarschijnlijk met *gloeien* uit één wortel voortsproot. 5 KARMOZIJN; het Arabische *Al kermes* is eigenlijk eene soort van cochenille, die op de bladen van eene bijzondere soort van kleine eiken leeft; de *coccus* der eikeboomen. Gedroogd en tot poeder gestampt, geeft dat insect de roode kleur, die in het Arab. *kermesî*, bij ons *karmozijn*, beter *karmezijn*, genoemd wordt; *karmozijn* zeggen wij onder den invloed van 't Fransche *cramoisi*. *Karmijn* is van denzelfden oorsprong. Men zie desverkiezende Prof. DOZY's *Oosterlingen*. 8 HIJ WALGHT; beter zou 't zijn te zeggen: *hem* walgt: *walgen* toch is niet anders dan *draaien* en wordt van de spijsen gezegd, die zich in de maag bevinden en weer naar buiten dreigen te komen: iemand kan nog „zoo draaijerig” worden. Door den persoon op den voorgrond te plaatsen en door minder op de eigenlijke betekenis te letten „walgen *wij*” thans van iets. Men vergelijke echter de volgende verzen van VONDEL zelf:

't gebraste en *walgende* ingewant.

Te braecken uit de keel.....

en die uit SPIEGHEL'S *Hert-Speighel*, Boek II, vs. 19:

Het veld, dat korts noch scheen een water-rijke meer,

De ruighe kanten toond' en kreegh zijn verwe weer,

Daar lang de spertel-vis na lust had ghaan vernayen,

Daar zoumen alle daagh melkrijke beesten wayen:

Dien walght het doffe hoy, enz.

't Luidt zeker vreemd, dat ons *walgen* en het Engelsche *to walk* oorspronkelijk dezelfde woorden zijn. Den lezer, die over dit woord meer wil weten, verwijzen wij naar TEN KATE'S *Aentleiding* II, 732 en naar HUYDECOPER'S *Proeve* III, 286. Dat den vaderen ook „de walge kon steken”, blijkt uit de volgende regelen uit HOOFT'S *Historiën*: „Van de manieren ook der Spanjaarden, zoo stoffende, zoo opgeblassen, zoo bedekt van harten, ongemeenzaam en belghziek, *stak yder de walge.*” Het onderwerp *hy* is een bepalingaankondigend voornaamwoord en

APOLLION.

Niet waer, Heer Belzebub? al schynt de hemel hoogh,
Wy leggen veel te laegh. Het geen ick met myn oogh
Gezien heb, mistme niet. 't Vermaeck van 's weerelts hoven,

5) Een eenigh Eden gaet ons Paradys te boven.

BELZEBUB.

Laet hooren watghe zaeght: wy luistren t' zamen toe.

APOLLION.

'k Verzwygh mijn henevaert, om niet te reppen hoe

10) Gezwint ick nedersteegh, en zonck door negen bogen,
Die, sneller dan een pijl, rontom hun midpunt vlogen.

moet derhalve met nadruk worden gelezen. 8 DAGH; *licht*: men zie bldz. 5 reg. 4. 9 MANN'; *manna*, *voedsel*: naam, door de Israëlieten gegeven aan de wonder-spijze, hun in de woestijn verstrekt. De lezer vergelijkte desverkiezende Ex. XVI. 31. Num. XI, 7. 10 PARADIJS; *lusthof*: waarschijnlijk het Perzische *firdans*. Hier wordt natuurlijk de verblijfplaats der gelukzaligen bedoeld.

3 LEGGEN; de lezer herinnere zich, dat, sedert eeuwen reeds, het causatieve *leggen* zich in de plaats van *liggen* tracht te dringen; en verder, dat *liggen* in 't algemeen *in rust zijn* beteekent en dus als *verblifven*, *wonen* kon gebruikt worden: hier heeft het zijn *concrete* beteekenis zooged als afgelegd. Men zie ook bldz. 10 reg. 4 en vergelijkte verder het vroegere „ergens t'huis *leggen*”, ons „op studie” of „in garnizoen *liggen*” en Biblioth. van Ned. Kl. II, bldz. 52 reg. 7. 4 MISTME NIET; *ontgaat me niet*, „ik heb dat alles heel goed opgemerkt.” 4 'S WEEERELTS HOVEN; dat „weerelt” een genitief op *s* vormt, is een zeer bekend verschijnsel en komt bij VONDEL herhaaldelijk voor: „'s weerelts omme-loop”, „des weerelts goederen” enz., evenwel naast „wonderding der weereld.” Dat het begeleidende woord bij een vrl. substantief in zulk een geval verbogen werd, alsof 't een mnl. substf. vergezelde, is ook van algemeene bekendheid. Men zie desverkiezende Prof. v. HELTEN's *Vondel's Taal* I § 65. 5 EDEN; „oock hadde de Heere Godt eenen hof geplant in Eden, tegen het Oosten; ende hy stelde aldaer den mensche, dien hy geformeert hadde.” Gen. II, vs. 8. 9 REPPEN; *aanroeren*. Wij zeggen gewoonlijk *reppen van*: het ww. *reppen* geeft oorspronkelijk „een snelle beweging” te kennen, vandaar *even aanraken*, *aanroeren*. 10 NEGEN BOGEN; volgens het systeem van *Claudius Ptolemeus* (150 n. Chr.) in zijn beroemd werk *μεγάλη σύνταξις τῆς ἀστρονομίας*, d. i. *Groot systeem der Astronomie* te vinden. Wij laten hier een vertaling volgen der beschrijving, welke Cicero in zijn *Droom van Scipio* ervan geeft:

Het heelal bestaat uit negen cirkels, of liever uit negen *bollen*, die zich bewegen. De buitenste sfeer is die des Hemels, welke alle andere omvat en aan de binnenzijde waarvan de sterren zijn bevestigd. Lager wentelen zeven sferen, rondgevoerd door eene beweging, tegengesteld aan die des Hemels. Op den eersten bol (bevestigd) wentelt de ster, die de menschen Saturnus noemen; met de tweede beweegt zich Jupiter, het in der menschen oog weldadig en gunstig gezind gesternte; dan komt Mars, de in rossen gloed schitterende en gevreesde Mars; daarbeneden, op gemiddelde hoogte, glanst de zon, het hoofd, de vorstin, de beheerscheres der overige sterren, de ziel der wereld, wier ontzaglijke bol de ruimte der schepping bestraalt en met haar licht vervult. Na haar komen, als twee trouwe gezellinnen, Venus en Mercurius. De onderste sfeer eindelijk wordt ingenomen door de Maan, die haar licht aan het gesternte van den dag

- Het radt der zinnen kan zoo snel niet ommeslaen,
 In ons gedachten, als ick, lager dan de maen
 En wolcken, afgegleên, bleef hangen op mijn pennenn,
 Om 't Oostersche gewest en lantschap t' onderkennen,
 5) Op 't aenzicht van den kloot, daer d' Oceaan om spoelt,

ontleent. *Beneden* deze laatste hemelsche sfeer, is *alles sterfelijk en vergankelijk*, behalve de zielen, door de gunst der Godheid aan het geslacht der menschen verleend. *Hooger* dan de Maan is alles *eeuwig!* — Onze aarde, in het middelpunt der wereld geplaatst en van alle zijden (even ver) van den Hemelsfeer verwijderd, rust daar onbewegelijk; en alle stoffelijke voorwerpen worden door hun eigen gewicht tot haar getrokken Met ongelijke tusschenruimten, maar volgens eene juiste verhouding geordend, ontstaat door de wenteling der sferen een *samenklank*, die lage en hooge tonen in een gemeenschappelijk accoord verbindende, al die verschillende klanken tot de heerlijkste *harmonie* vereenigt. Zulke grootsche bewegingen kunnen niet in stilte geschieden, en de natuur heeft een lagen toon aan de benedenste en langzaam wentelende sfeer der Maan, een hoogen toon aan den bovensten en snel draaienden bol des Hemels geschonken: met deze beide tonen, aan de grenzen van het octaaf, brengen de bewegelijke bollen zeven tonen voort van verschillende klank, en dit getal (van zeven) is het geheim van alle dingen. De ooren der menschen, steeds met deze harmonie vervuld, hooren die niet meer; — gij, stervelingen, bezit geen zintuig, dat minder dan dit de volmaaktheid bereikt. Daardoor komt het dan ook, dat de volken, die in de nabijheid van de Nijlvallen wonen, het vermogen hebben verloren om hun gedruisch te vernemen.

Het schitterende concert der geheele, zich snel wentelende, wereld is zoo verbijsterend, dat uwe ooren zich voor deze harmonie moeten sluiten, evenals gij uwe bliken neêrslaat voor den glans der zon, waarvan het alles doordringende licht u verwacht en verblindt."

Buiten die zeven kringen was de sfeer der vaste sterren geplaatst, die dus den *achtsten hemel* vormde. De *negende* was de *Eerste Beweging*, waarop men in de Middel-Eeuwen het *Empyreum* of „verblijf de Gelukzaligen" plaatste. Dit geheele gebouw was volgens de meening der meeste filosofen gebouwd van *berghkristal*, zonder welke *harde*, *doorschijnende* en *onverslijtelijke* stof zij het samenstel en de beweging der sterren zich niet konden voorstellen. 11 MIDPUNT; de lezer denke aan ons *mid-day* en vergelijk het Engelsche *mid-riif* (middelrif), *midwife*, *midnight* enz. Bij Vondel wordt o. a. ook *midwout* en *midlijf* gevonden.

1 HET RADT DER ZINNEN; *de invendige zinnen, de werkingen van het brein*, waaruit de groote verscheidenheid en snelle afwisseling der gedachten ontstaan.
 3 AFGEGLEËN, . . . BLEEF HANGEN; minder duidelijk; men leze eekter: „*afgegleed . . . en daar bleef hangen op.*" 3 PENNEN; gewone tropus voor *vleugels*.
 4 OOSTERSCHE GEWEST; uit den mond van een hemelbewoner, die dus van boven komt, klinken deze woorden vrij zonderling: men zie de aanteekening op *Eden*, bldz. 7 reg. 5. 4 ONDERKENNEN; door waarneming iets *temidden van* andere voorwerpen van dezelfde soort leeren *kennen*. Het ruimer begrip wordt hier door kloot aangeduid: „op 't aenzicht van den kloot" had Apollion *meer bepaald* het oog op het „Oostersche gewest en landschap" gericht. 5 AENZICHT; *Op het aanzien, op het gezicht*. 5 OCEAAN OM SPOELT: naar de meening der Ouden, dat de aarde aan alle zijden door den Oceaan omringd was, of, om

Waer in zoo menigh slagh van zeegedroghen woelt.
 Van verre zagh men hier een' hoogen bergh verschieten,
 Waer uit een waterval, de wortel, van vier vlieten,
 Ten dale nederbruischt. Wy streecken steil, en schuin

- 5) Voorover met ons hoofd, en rustten op de kruin
 Des berghs, van waer men vlack de zalige landouwen
 Der onderweereit en haer weelde kon aenschouwen.

met den Psalmist te spreken, dat „de Heere de aerde op het water uytgespannen had.” Ps. CXXXVI, vs. 6.

1 SLAGH; soort: tot hetzelfde *geslacht* behoorende. 2 VERSCHIETEN; uit de *verte*, uit het *verschiet* te voorschijn komen, in het *verschiet* oprijzen. De beteekenis van *verschieten*, in den ruimsten zin opgevat, is op een *effen vlak* zonder *hindernis* (en dus *snel*) voortbewegen. Zooals uit herhaalde toepassingen in onze taal blijkt, werd het o. a. ook gebruikt op 't *snelle*, *plotselinge* verdwijnen van 's menschen *gelaatskleur* of zijn „*verf*.” „Den mensch *verschoot* de kleur door schrik;” of, door den *mensch* meer op den voorgrond te plaatsen, „de mensch *verschoot* van kleur;” en eindelijk „de mensch *verschoot*,” d. i. hij werd bleek;” hij zette zijn *doodverf*.” Aangezien nu de schilders door het *verbleeken* hunner verven de voorstelling van *afstand* op het doek weten te brengen, kon zich dit begrip van *afstand* aan *verschiet* hechten, ja zelfs de hoofdbeteekenis worden en aan het oorspronkelijk denkbeeld van *bleekheid*, *nevelachtigheid* alleen als bijbeteekenis plaats laten. Dit *verschiet* nu heeft aan dit werkw. *verschieten*, waaraan *thans* alle begrip van *snelheid* ontbreekt, (men denke evenwel aan 't *verschieten* eener ster!) een eigenaardigen tint gegeven. Bij HALMA vonden we:

Zie, hoe die bergen VAN VERRE *verschieten*.

3 WORTEL; een metaphora, die even geoorloofd is als „tak.” 3 VIER VLIETEN; nl. *Pison*, *Gihon*, *Hiiddekel* en *Phrath*. De lezer sla hier ter opheldering na Genesis, II, 10—14. 4 STREECKEN; *strijken* beteekent, in den ruimsten zin, „(zich) langs een vlakke bewegen,” verder o. a. ook *gaan*, meestal met de bijgedachte van „*snel*” welk denkbeeld van *snelheid* hier nog wordt versterkt door *steil*, terwijl de volgende woorden de vurige begeerte van den Engel verraden om de „zalige landouwen” te leeren kennen. De lezer zie over *strijken* verder Biblioth. van Ned. Kl. II, bldz. 34 en bldz. 55. 6 VLACK; *uitgestrekt*, in volle *uitgestrektheid*.” 6 ZALIGE; *geluk bezittend*, *geluk aanbrenghend*. 7 ONDERWERELT; in den mond van een *hemelbewoner* zeer begrijpelijk. 7 WEELDE; in de beteekenis van *rijkdom*, *geluk*, *heil*, *genot* enz. geheel overeenkomende met het Eng. *wealth*, dat evenals *weelde* ook zijn oorsprong vind in *willen*, d. i. *wenschen*, *begeeren*. Men denke ook aan het verwante *wel* in „*wel* en *wec*”, en vergelijkte:

Lude riepen si mettien:

„Wie is dese vercoorne fine,
 Die opgaet door die woestine,
 Van allen *weelden* dus rike?

Der Leken Spiegel, B. II, C. 57, vs. 73.

Dus sprac hi (*Jozef*) ten broedren waert:

„Haest, ende haelt mi minen vader,
 „Ende segt hem mine *weelde* al ghader.

Rym. 6. vs. 3176.

BELZEBUB.

Nu schilder ons den hof en zijn gestaltenis.

APOLLION.

De hof valt ront gelijk de kloot der weerelt is.

- 5) In 't midden rijst de bergh, waar uit de hoofbron klatert,
Die zich in vieren deelt, en al het land bewatert,
Geboomte en beemden laeft, en levert beken uit,
Zoo klaer gelijk kristal, daar geen gezicht op stuit.
De stroomen geven slib, en koesteren de gronden.
- 10) Hier worden Onixsteen en Bdelion gevonden.
Hoe klaer de Hemel oock van starren blinckt, en barnt;
Hier zaeide Vrou Natuur in steenen een gesternt,
Dat onze starren dooft. Hier blinckt het gout in d'aderen.
Hier wou Natuur haer schat in eenen schoot vergaderen.

- 15) BELZEBUB.

Wat zweeft 'er voor een lucht, waer by dat schepsel leeft?

2 HOF; Edens lusthof, het *Paradijs* 2 GESTALTENIS; *toestand*, inwendige en uitwendige gesteldheid, *staat*, vroeger ook *stal* zoo b. v.:

Recht als een boog, die van een sterken manne
Stijf ingehaalt, sich kromt; maar weer ontspannen,
Door eygen aard van 't buyghelijke hout,
Den eersten *stal* zijns juysten maaksels houd.

CAMPHUYZEN, III, Ps. LXXV, vs. 25.

4 VALT; oorspronkelijk *gebeuren*, *plaats hebben*; doch hier met verlies van alle concrete betekenis als *copula* gebezigd. De lezer vergelijkte *liggen* op bldz. 7 reg. 3. 5 HOOFBRON; de WATERVAL, waarvan op bldz. 8 reg. 18 der aant. sprake is. 6 VIJREN; welker „wortel” bedoelde WATERVAL is. 6 BEWATEREN; in 't Hoogd. nog *bewasseren*: men vergelijkte ook de volgende woorden uit VAERNEWIJCK'S *Hist. van Belgk*: „een fijn stede, diemen zo *bewateren* can datter gheen vyan-den aen en connen.” 7 EN LEVERT BEKEN UIT; de constructie, die wij uitsluitend aan den hoofdzin geven, wordt bij V. herhaaldelijk aan den *afhankelijken* zin toegekend. Tot goed begrip van „Vondel's Taal” dient de lezer vooral op den bouw der zinnen te letten: we zullen gedurig op afwijkingen van onze wetten letten. 8 STUIT; die dus *doorzichtig* zijn. 9 KOESTEREN; *bedekken* met de bijbetekenis van *beschutten tegen*, *weldoen*, *verwarmen*, *vruchtbaar maken*. Het woord is van Romaanschen oorsprong ('t Fransche *coucher* = 't Lat. *collocare*, d. i. *zetten*, *leggen*) en luidde vroeger *koetsteren*, zoals nog *koets* voor *legerstede* aan het Fransche *couche* beantwoordt. 10 ONIXSTEEN; de steen *Schokham*, (Gen. II, vs. 12). Versta: den *onix*, een soort van *agaat*, of den *sardonix*, of den *smaragd*. 10 BDELLION; *Bedólah* (Gen. II, vs. 12). Versta: het *bdellium*, een kostbare *gom*, of den *beril*, of het *kristal*, of den *karbonkel*, of *paarlen*. 11 BARNT; bekende metathesis voor *bran(d)t*: in 't algemeen trad een *r* vóór korten wortelklinker, waarop een der lipletters *d*, *t*, *s*, *n*, volgde, vóór een dezer medeklinkers, dus na den klinker. 13 BLINCKT; de lezer sla op: Gen. II vs. 12. 14 VERGADEREN; ter vergelijking verwijzen we den lezer naar MILTON'S *Paradise Lost*, Boek IV. 16 WAERBY; *waardoor*, men vergelijkte het Engelsche *by*. 16 DAT SCHEPSEL; het *schepsel* bij uitnemendheid: *de mensch*.

APOLLION.

- Geen Engel, onder ons, zoo zoet een adem heeft,
 Gelijk de frissche geest, die hier den mensch bejegt,
 Het aengezicht verquickt, en alles streeft en zegent:
- 5) Dan zwelt de boezem der landouw' van kruit, en kleur,
 En knop, en telgh, en bloem, en allerhanden geur.
 De dau ververschtze 's nachts. Het ryzen en het dalen
 Der zonne weet zijn maet, en matight zoo haer stralen
 Naer eisch van elcke plant, dat allerhande groen
- 10) En vrucht gevonden wort, in eenerley saizoen.

BEZEBUB.

Nu maelme de gedaente en 't wezen van de menschen.

APOLLION.

- Wie zoo ons Engelsdom voor 't menschdom willen wenschen,
- 15) Wanneer men schepsels ziet, die 't al te boven gaen,
 En onder wiens gezagh alle andre dieren staen.

2 ZOO ZOET EEN ADEM HEEFT; de lezer lette ook hier op de volgorde der zindeelen, afwijkende van onze voorschriften daaromtrent. De algemeene betekenis van zoet is aangenaam, welbehagelijk: de lezer denke nog aan het Eng. *sweet*, 3 FRISSCHE GEEST; wegens de ijheid der lucht kon hier *geest* zeer goed gebezigd worden: *geest* toch beteekent iets *onstoffelijks*, iets *vluchtigs*, iets, dat aan het *lichamelijke* vreemd is. Men denke ook aan het Engelsche *ghost*=*spook*. *Frisch* wekt de gedachte van *nieuw*, *jong*, *vroolijk*, *schoon*, AANGENAAM, HEERLIJK, op. De *fijne*, *zuivere* en *gezonde* lucht van het Paradijs werd door de Ouden zeer geprezen. 3 BEJEGENT; tegenwaait: de lezer denke aan 't Hoogd. *gegen* en *begegnen*, en aan 't Eng. *again*. 4 VERQUIKT; letterlijk „levend maakt”: *kwik* toch beteekent oorspronkelijk *levend* ('t Lat. *vivus*); men vergelijke 't Engelsche *quick* en zie verder Biblioth. van N. Kl. III, bldz. 11, reg. 21. 4 ZEGENT; *weldadig uandoet*. Alleen ter herinnering vermelden we hier, dat de geleerden over de afleiding van dit woord verschillen: sommigen brengen het terug tot *zeggen*, d. i. *uitspreken*; anderen tot 't Lat. *signum* (*teeken* des kruises nl.) 5 BOEZEM; *metaphora*, waartoe de „sierlijk getooide boezem eener maagd” aanleiding gaf. De afleiding van *buigen*, *boog*, *gebogen*, die men hier en daar vindt, is aan zeer veel twijfel onderhevig: men zie SKEAT'S *Etymological Dictionary* en KLUGE'S *Etymologisches Wörterbuch* in voce. 6 TELGH; *tak*. 7 VERVERSCHT ZE; of *verfrischtze*: men zie de aantekening bij FRISCH hierboven. 8 WEET ZIJN MAET; doelt op de gematigde luchtstreek, waarin het Paradijs lag, door welke omstandigheid de groeiocracht zeer bevorderd werd. 12 WEZEN; de *aard*, het *innerlijke*, en dus tegenover de *gedaente* staande. 14 ENGELSDOM; de *staat* der Engelen. 15 DIE 'T AL TE BOVEN GAEN; in strijd met Ps. VIII, vs. 6: „Gij hebt hem (den mensch) een weinig *minder* gemaakt dan de Engelen.” 16 ONDER WIENS GEZAGH; het gebruik van *wies* en *wiens* in den gen. plur. wordt reeds in het Dietsch der 15de eeuw gevonden; VONDEL gebruikt *wiens* naast *wier*, vooral in zijn oudere periode. Voor den inhoud dezer woorden denke men aan Ps. VIII, vs. 7 en 9: „alles hebt gij zijnen voeten onderworpen, schapea en runderen, allen, ja ook al het gedierte des velds, 't gevogelte des hemels, en de visschen der zee.” Men leze ook Gen. I, vs. 28.

- Ick zagh den ommevang van hondertduizent dieren,
 Die op het aertrijck treên, of in de wolcken zwieren,
 Of zwemmen in den stroom, zoo ieder is gewent,
 En leven schept in zijn byzonder element.
- 5) Wie zou een ieders aert en eigenschappen ramen
 Als Adam! want hy gafze op eene ry hun namen.
 De berghleeuw quispelde hem aen met zynen staert,
 En loegh den meester toe. De tiger ley zijn' aert
 Voor 's Konings voeten af. De lantstier boogh zijn' horen,
- 10) En d' olifant zijn' snuit. De beer vergat zijn' toren.
 Griffioen en adelaer quam lustren naer dien man,
 Oock draeck, en Behemoth, en zelf Leviatan.
 Noch zweygh ick welck een lof den mensch wort toegezongen
 En toegequinceleert van 't lustpriëel, vol tongen;

1 OMMEVANG; *rondgang*, *optocht*: zoo spreekt men te Arnhem van den „Huisenschen ommevang,” d. i. de *processie te Huizen*. De lezer denke aan de woorden van Gen. II, vs. 19 „Toen deed de Heere God al het gedier des velds en al het gevogelte des hemels, 't welk hij uit de aarde gevormd had, tot Adam komen, om te zien, hoe hij ze noemen zoude.” 3 ZWEMMEN IN DEN STROOM; de Bijbel spreekt niet van *visschen*. Ook MILTON houdt de visschen, wegens hun element, niet gedagvaard: men vergelijkte zijn *Paradise Lost* B. VIII. 3 ZOO IEDER IS GEWENT; deze woorden beantwoorden aan: *naar zynen aart*, welke woorden in Gen. I, vs. 21 en 24 te lezen zijn. 4 LEVEN SCHEPT; *leeft*: men denke aan „*vreugde, vermaak, genoegen scheppen*” 4 ELEMENT; vroeger telde men vier elementen of grondstoffen: *lucht, water, aarde en vuur*. 5 RAMEN; *gissen, vermoeden, schatten*: *ramen* beteekent eigenlijk een *doel* (Mhgd. *râm*) in 't oog vatten en daarna: *trachten het te bereiken of te treffen*. Verschillende beteekenissen konden zich daaruit ontwikkelen: *in 't oog vatten, bemerken, bepeinzen, bedoelen, beoogen, vestigen, bepalen, vaststellen, bestuiten, ontwerpen, overleggen, onderhandelen* enz. enz. Men vergelijkte ter opheldering *tillen* en *gissen* in Bibliotheek van N. Kl. III, bldz. 67 en 114. 7 AENQUISELEN; *kwispelen* had de betekenis van „*een snelle beweging maken*”, vandaar *slaan, geeselen*: het frequentatief kon dus den zachteren zin van „*(heen en weer) bewegen*” krijgen. Ons *kwispelstaarten* herinnert daar nog aan. *Aanquispelen* is „*kwispelende aanraken*” met de bijgedachte van *vriendelijkheid*: zoo dicht VONDEL elders:

Terwijl de leeuwen hem *aenkwispelen* en *licken*.

9 LANTSTIER; hiermee wordt eenvoudig eenig groot viervoetig dier bedoeld. 11 GRIFFOEN; in 't algemeen een „*Vogel grijp*,” naar 't Fr. *Griffioen*. Misschien een *gier*, in elk geval een *arend*. 12 BEHEMOTH; een groot en sterk zoogdier: *Nijlpaard, Walrus, Elefant* of *Mammouth*? 12 LEVIATHAN; waarschijnlijk de *Krokodil*, in de Talmudsche Sage de visch, dien de uitverkorenen in het Paradijs zullen eten. 14 TOEQUICKELEEREN; *quinckeleeren* beteekent *zingen*, vroeger ook *kwinken* en *kwinkelen*: zoo bij CATS (door v. Vl.) I, 627:

Hy singt, hy *quinckt*, hy drinkt een reys.
 En bij DE BO, *Gedichten*, 30:

De stille nacht hoort God bedanken

In 't *kwinkelen* van den nachtegaal.

14 TONGEN; metonymia voor (*fraai*) *geluid, zang*; en dit voor *zangvogel*.

Terwyl de wint in 't loof, de beeck langs d' oevers speelt,
 En ruischt op een muzyck, dat nimmer 't hart verveelt.
 Had zich Apollion in zijnen last gequeten,
 Hy had ons hemelryck in Adams Ryck vergeten.

5)

BELZEBUB.

Wat dunckt u van het paar, dat ghy beneden zaeght?

APOLLION.

Geen schepsel heeft om hoogh mijn oogen zoo behaeght,
 Als deze twee om laegh. Wie kon zoo geestigh strengelen

10)

Het lichaem, en de ziel, en scheppen dubble Engelen,
 Uit klaiærde, en uit been! Het lichaam, schoon van leest,
 Getuight des Scheppers kunst, die blinckt in 't aenschijn meest,
 Den spiegel van 't gemoedt. Wat lidt my kon verbazen;
 Ick zagh het beelt der ziele in 't aengezicht geblazen.

15)

Bezit het lyf iet schoons, dat vint men hier by een.
 Een Godtheit geeft haer' glans door 's menschen oogen heen.
 De redelycke ziel komt uit zijn troni zwieren.
 Hy heft, terwyl de stomme en redenlooze dieren

3 IN ZIJNEN LAST GEQUETEN; de bedoeling kan zijn: „hadde Apollion het met de *kwijting* van zijn last kunnen overeenbrengen.” „In zijnen last” toch beteekent „in de uitvoering van hetgeen, waartoe de last gegeven is;” als b v. op het einde van dit bedrijf: — en laten zich gebruiken

— In hun' byzondren last.

En in *Joannes de Boetgezant*:

— Abraham, in 's Hemels last getrou.

9 STRENGELEN: *innig verbinden*, frequentatief van *strengen*: *sterk, strak, stijf*, streng aanhalen en alzoo *verbinden, vereenigen*. 10 ENGELEN; hier in den zin van *voortreffelijke wezens*. 11 KLAIAERDE EN BEEN; zie Gen. vs. 7 en 22. 11 LEEST; *vorm*; eigenlijk *afdruk van den voet*, daarna *vorm v. d. voet* (schoenmakersleest), later *vorm* in 't algemeen. De *inspanning*, die het drukken van iemands *voetspoor* kost, gaf aanleiding tot het Hgd. ww. *leisten* (helpen, verleenen); aan *den tijd*, dien een aanhoudende inspanning in beslag neemt, denkt men bij het Engelsche *to last*. 13 DEN SPIEGEL VAN 'T GEMOEDT; 't is duidelijk, dat de dichter hier vooral aan de *oogen* denkt. 13 VERBAZEN; de beteekenis is ongeveer dezelfde als ons *verbazen*, slechts wat *sterker*: 't woord zelf schijnt van Romaansche herkomst te zijn. Het Middel-Engelsch had *abasen* (bij ons *bazen*), welks stam gezocht wordt in 't Fr. *ébahir*, d. i. 't Lat. *expavere*. 14 HET BEEELD DER ZIELE GEBLAZEN; „En de Heere God — *blies* in zijne neusgaten den adem des levens: alzoo werd de mensch tot eene *levende ziele*.” (Gen. II, 7). 15 IET; thans *iets*, d. i. *iet + des*. 16 EEN GODTHEIT enz. Dus ook bij Milton, (IV.):

„For in *their looks* divine

The *image* of their glorious maker shone.”

17 TRONI; GEZICHT: waarschijnlijk het Fransche *trogne*, welks beteekenis evenwel minder gunstig is. 17 ZWIËREN; eigenlijk *draaien*, doch hier met de bijgedachte van *schitterend, helder*: *duidelijk spreken uit*. 18 HY HEFT, TERWYL

Naer hunne voeten zien, alleen en trots het hoofd
Ten hemel op naer Godt, zijn' Schepper hoogh gelooft.

BELZEBUB.

Hy looft hem niet vergeefs voor zooveel rycke gaven.

5)

APOLLION.

Hy heerscht, gelyck een Godt, om wien het al moet slaven.

D' onzichtbre ziel bestaet uit geest, en niet uit stof.

Z' is heel in ieder lidt, het brein verstreckt haer hof.

Zy leeft in eeuwigheit, en vreest noch roest, noch schennis.

10)

Z' is onbegryplyk. Voorzichtigheit, en kennis,

En deugt, en vryen wil bezitze in eigendom.

Voor hare majesteit staen alle Geesten stom.

De wyde weerelt zal eer lang van menschen krielen.

Zy wacht, uit luttel zaets, een' rijcken oogst van zielen,

15)

En hierom huwde Godt den man aen zijn mannin.

BELZEBUB.

Wat dunckt u van zyn ribbe, en lieve gemalin?

APOLLION.

1) Ick deckte myn gezicht en oogen met myn vleugelen,
20) Om myn gedachten en genegentheên te teugelen,

Zoo dra zy my gemoete, als Adam met der hant

Haer leide door het groen. By wylen hielt hy stant,

enz.; navolging van OVIDIUS, in wiens *Herscheppingen* (naar VONDELS vertaling) gelezen wordt:

Dewijl een ieder dier na d'aerde ziet in 't slijk,
Bootseerde hij den mensch met aengezicht en oogen
Recht opwaert, om 't gestarnt t'aenschouwen, enz.

8 HEEL; uit elk lid spreekt de ziel dus. 8 VERSTRECKT HAER HOF; *verstrecken* met een praedicaatsnomen komt bij VONDEL herhaalde malen voor, b. v.: „Zoo ghy — niet in Kanaän een tweede Joseph streckt;” men zie verder Professor VAN HELTEN'S *Vondel's Taal*, II § 238. 10 VOORZICHTIGHEIT; met de beteekenis van *wijsheid*, waarvan ze trouwens nog de *moeder* heet. 11 DEUGHT; *waarde, innerlijke kracht, kloekheid, dapperheid, moed*. Ééne der drie laatste beteekenissen zal hier wel bedoeld zijn; de eerste wordt in de spreektaal nog vaak gehoord: van mindere kwaliteit laken, katoen enz. sprekende, zegt men „er zit geen deugd in.” 13 KRIELEN; *licht en veel bewegen*, vooral van kleine dieren onder elkander gezegd; andere vormen van dit woord zijn *krioelen, krieuwelen, krevelen, kroelen* enz. 15 MANNIN; voor *vrouw*: aldus genoemd, „omdat se uyt den manne genomen is.” (Gen. II, 23). 17 LIEVE; natuurlijk met *krachtiger* beteekenis dan dit woord thans algemeen heeft, men denke aan onze *Lieve Vrouwe* en aan het Engelsche *to love*. 20 GENEGETHEËN; *begeerten*. 21 GEMOETEN; versterking van het oude *moeten*: men vergelijke 't Engelsche *to meet*. 21 MET DER HAND: *met* regeerde vroeger den datief; wij zeggen thans „bij de hand.” 22 BY WYLEN enz.; „nu en dan stond hij stil.”

Beschoudeze overzy en onder dat beloncken
 Begon een heilig vier zyn zuivre borst t' ontvoncken:
 Dan kuste hy zyn bruit, en zy den bruidegom:

- Dan ging de bruiloft in, met eenen wellekom
 5) En brant van liefde, niet te melden, maer te gissen;
 Een hooger zaligheid, die d' Engelen noch missen.
 Hoe arm is eenigheid! wy kennen geen gespan
 Van tweederhande kunne, een jongkvrouw, en een man.
 Helaes! wy zyn misdeelt; wy weten van geen trouwen;
 10) Van gade of gading, in een hemel zonder vrouwen.

BELZEBUB.

Zoo wort'er met der tyt een weerelt aengeteelt?

APOLLION.

Door een genot van 't schoon, in 's menschen brein geberlt,

- 15) En ingedruckt met kracht van de opgespanne zinnen.

1 OVERZY; *ter zijde, van ter zijde.* 1 LONK; is een vriendelijke oogwenk met de bijgedachte van begeerte, verlangen. 3 BRUIT; hier voor jonge vrouw, evenals bruidegom voor jonge man: eigenlijk de man (Goth. *guma*. Lat. *homo*) der bruid. 4 BRUILOFT; kiesche uitdrukking voor *paring*. 7 EENIGHEID; „wee den eenzamen, die valt, er is geen tweede, om hem op te richten.” (Pred. IV, 10). Bij MILTON vraagt Adam:

„In solitude

What happiness? who can enjoy alone?”

7 GESPAN; in 't algemeen „wat saamgebonden is;” dikwijls van een tweetaal (paarden) gebruikt. Men vergelijkje echter:

Te Cassele lach oec een *gespan*

Wel tote XVI^m man.

VELTHEM *Sp. H.* f°. 272.

Wat magic, aermine, seggen dan,

Ic arem besondich man,

Over mi *allene*,

Ende vort over al 't *gespan*,

Dat uut Adaems vleesce ran enz.

VAN MAERLANT'S *Strophische Ged.* Disp., 420.

10 GADE of GADING; evenals „eenigheid” (reg. 7) op het gemis van vrouwen doelde, moet hier *gade* eene *echtgenoot* beteekenen, en *gading* de „vereeniging met zulk een *gade*.” De ruime zin van *gade* is *genoot*, iemand, die bij een ander behoort; en *gaden* had de betekenis van „vereenigen wat bij elkander hoort”; men denke aan ons *vergaderen* en *te gader*, aan het Hgd. *Gatte* en *sich gatten*, aan 't Engelsche *together* en *to gather*. Tot deze groep van woorden schijnt *goed* in stamverwantschap te staan: men vergelijkje voor de gunstige betekenis van *goed* denzelfden overgang van *bekwaam* (bildz. 1, reg. 4). 12 WEERELT; *menigte* menschen: men zie over *weerelt* mijn DE TAAI enz. bildz. 66. 15 OPGESPANNE ZINNEN; vroeger sprak men van „een boog *opspannen*”: zoo b. v. VONDEL zelf in zijn *Herschepingen*, vs. 545:

Apollion, moedigh op den draeckestrijt, noch versch

Gestreên, zagh hem *den boogh opspannen* met de handen.

Dat houdt dit paer verknocht. Hun leven is beminnen,
En wederminnen met een' onderlingen lust,
Onendelyck gelescht, en nimmer uitgebluscht.

BELZEBUB.

5) Nu pasme deze bruit naer 't leven af te malen.

APOLLION.

Dit eischt Natuurs penseel, geen verf, maer zonnestralen.
De man en vrou zijn bey volschappen, evenschoon,

1 VERKNOCHT; *verbonden, vereenigd*: met bekenden overgang van *p* in *ch*, waarvóór de gerekte *oo* tot een korte werd. 2 LUST; de grondbetekenis schijnt *begeerte* te zijn geweest; het *voldoen* dier begeerte kon aan dit woord de aangename bijgedachte schenken, die het heeft. 3 LESSCHEN en BLUSSCHEN; twee woorden, die in den grond dezelfde zijn: *blusschen* toch is niet anders dan *belesschen* (over de *n* zie men v. Helten *Nederl. Spraakk.* bldz. 57). De betekenis is thans alleen transitief, en aan *lesschen* en *blusschen* elk is een afzonderlijk gebied toegewezen. Zoo is het niet altijd geweest. In 't Ohgd. had men twee ww. *leskan* en *leskjan*, waarvan het eerste intransitief was en *ophouden*, *bedaren*, *gaan liggen* beteekende; terwijl het tweede transitief werd gebruikt, en als factitief van het eerste in den zin van *doen ophouden*, *stillen*, *uitdooven* werd gebezigd. Ook in 't Nederlandsch zijn herinneringen aan deze onderscheiding en aan een ruimer toepassing overig. Men vergelijkte:

Sine bluscht niet (*de gloed* nl), mer pijn altoes voort.

Rinclus, vs. 423,

Den berrenden *dorst*, dien du nu dreechs
en *bluschte* niet, dronestu den Rijn.

Ibid. vs. 555.

Nae datse gherust waren van hunlieder arbeyt
Aldaer elck zijnen *honger* ende *dorst* wel heeft *ghebluscht*.

COORNHERT, *Odysscu*, II, 62.

5 PAssEN; *zorgen, zorgvuldig acht geven, zijn best doen*: het grondwoord van dit werkwoord zoek men in 't Fransche *pas* (Lat *passus*), d. i. *schrede*, later *de ruimte van een schrede*, een bepaalde ruimte, ook een *tijdruimte*, eindelijk een korte tijdruimte, een *tijdstip*, een *oogenblik*. *Te pas* beteekende eerst *juist op dat oogenblik*, op den vastgestelden, d. i. den *behoorlijken tijd*; een zeker denkbeeld van *voldaanheid* hechte zich aan deze uitdrukking, zooals ook wij nog kunnen merken, wanneer we *goed te pas* zijn: de weg tot het aannemen van allerlei *gunstige* beteekenissen was nu gebaad; men vergelijkte:

Paulucius, dese edel Romaen,

Had enen soen, heet Quintillaen,

Die lustelic, jonc ende lustich was,

Schoen van leden ende *wail te pas*!!

De *moete*, de *inspanning*, die er vereischt werd om aan een bepaalden of aan een voorgeschreven *pas* te voldoen, gaf aan het ww. *passen* de beteekenissen *voegen, schicken, zorgdragen*, aan een gegeven bevel *gheoorzamen*. Zeer dikwijls komt het met een ontkenning voor in den zin van *niet bevreesd zijn voor, niet geven om, niet malen om*. 8 VOLSCHAPEN; de lezer vergelijkte *volmaakt*.

- Van top tot teen. Met recht spant Adam wel de kroon,
 Door kloeckheit van gedaente, en majesteit van 't wezen,
 Als een ter heerschappy des aertryx uitgelezen:
 Maer al wat Eva heeft vernoecht haer bruigoms eisch:
- 5) Der leden tederheit, een zachter vel en vleisch,
 Een vriendelycker verf, aenminnigheit der oogen,
 Een minnelycke mont, een uitspraeck, wiens vermogen
 Bestaet in eedler klanck; twee bronnen van yvoor,
 En wat men best verzwylge, eer dit een Geest bekoor'.
- 10) Bejegent Engelen, hoe schoonzee uw oogh behaeghden;
 Het zyn wanschaphenheên by 't morgenlicht der maeghden.

BELZEBUB.

Het schijnt, ghy blaect van minne om 't vrouwelijcke dier.

1 DE KROON SPANNEN; de kroon (diadeem) om het hoofd *binden*: *spannen* toch komt in vroeger tijd herhaaldelijk in de beteekenis van *binden* voor, b. v.:

Al moder naect, harde onsotee,
 Om dien hals en om die voete
Gespannen uter maten vaste.

Alex. VIII, vs. 814.

Die camerline maecte hem vore (*trad voor*),
 ende *spien* hem sinen rechteren spore,
 Mijn her Lanceloet, die ridder goet,
Spien hem den lichter en den voet.

Ferguut (Uitgave VERWIJS en VERDAM), vs. 1082.

Men derke nog aan *edgespan*, *vloekgespan*, *ontspannen*, *zamenspannen*, *inspannen*.
 3 UITGELEZEN; uitgekozen: de oudste beteekenis van *lezen* is *verzamelen* (b. v. *korenaren lezen*), de tegenwoordige beteekenis van *lezen* werd aan dit woord eigen, doordien de staafjes, waarop de runteekens waren geschreven, bij het doen van voorspellingen, door de priesters werden rondgestrooid, en ze om den inhoud te leeren kennen moesten worden *verzameld* en *geordend*, d. i. *gebezen*. Dit raden naar den inhoud gaf aan het Engelsche *to read* zijn tegenwoordige beteekenis: 6 VRIENDERLYKER VERF: *bevalliger gelaatskleur*. 7 UITSAPRAECK; waarvoor wij gewoonlijk alleen *spraak* bezigen. „Uitspraeck” was evenals nu, ook in V.'s dagen vrouwelijk; het betr. v. w. *wies* behoeft echter niemand te verwonderen: VONDEL gebruikt als relatief pronomen, gen. s. fem. steeds *wiens*; een vorm, welke in de 16de eeuw zeer gebruikelijk was. Men zie Prof. v. HELLTEN I, § 126. 10 BEJEGENT enz.; de lezer lette op de eigenaardige constructie van dezen afhankelijken volzin. Wij zouden zeggen: „al ontmoettet ge enz.” of „ontmoettet ge ook engelen” enz. 13 't VROUWELIJCKE DIER; ofschoon het waar is, dat in de 17de eeuw vooral het woord *dier* (vergel. *deerne* en 't Hgd. *Dirne*) voor een *meisje* of *vrouw* in gebruik was, geloof ik toch, dat men hier niet in de eerste plaats aan 't genoemde *dier* hebbe te denken: de bijvoeging *vrouwelijck* toch ware dan geheel overbodig. VONDEL verstaat onder *dier* of een *scheppsel* in 't algemeen, of meer bepaald een *wild beest* (soms ook allerlei *landgedierte*), b. v.:

In 's midnachts stomme stilte, en eenzaamheit, langs 't velt,
 Daer *Vogel*, *Dier* en *Mensch*, in slaap gevallen, sliepen.

Herscheppingen, vs. 273.

APOLLION.

Ick heb mijn slaghevêr in dat aengename vier
Gezengt. Het vielme zwaer van onder op te stijgen,
Te roeien, om den top van Engleburgh te krijgen.

- 5) Ick scheidte, doch met pijn, en zag wel driewerf om,
Nu blinckt geen Serafijn, in 't hemelsch heilighdom,
Als deze, in 't hangend hair, een goude nis van stralen,
Die schoon gewatert van den hoofde nederdalen,

Men vergelijke ook de volgende aanhaling uit BONAVENTURA's *Leven van St. Fransiscus*: „al waert dat een minre broeder conste hadde der manieren der *Voeghelen* ende der *Vischen*, ende der *Dieren* ende der *Menschen*.”

Hier zal dier op te vatten zijn in den zin van *schepsel* in 't algemeen. Bij blaecten is op te merken, dat *wij blaken van minne* VOOR.

2 SLAGHVEER; de voor naamste veer, door ons gewoonlijk *slagpen* geheeten. 4 ROEIEN; dit woord doelt natuurlijk op de moeite, die hij had om van het „vrouwelijke dier” te scheiden. 4 ENGLEBURGH; de *verheven* verblijfplaats der *englen*. 5 PIJN; *moeite*, *tegenzin*: oorspronkelijk *straf*, *kwelling*, het Lat. *poena*, dat tegelijk met het Kristendom in de Germaansche taal overging. Men denke aan 't Fransche *peine* en vergelijkte:

Een wolf hadde in sijn hol ghedragen
Spise ghenoech te RL daghen,
Om met ghemake daer in te sine,
Sonder sorghe, ende *sonder pine*.

Aesopet.

6 SERAFIJN; oorspronkelijk een meervoudsvorm (het Hebr. *seráfim*), met onzekere beteekenis (*brandende*, *vol vuur*?) Oudtijds was *serafijn* ook bij ons een meervoud; zoo b. v. in den *Lekenspieghel*, B. I, C. 4:

Inden middel hemel sijn
Neghen manieren van ynglen sijn;
Dat sijn Yngle, Archangele, Throne,
Principale, Dominatione,
Potestate, *Cherubyn*,
Cherub ende *Cherafijn*.

Men zie verder de *Oosterlingen* van Prof. R. DOZY.

Hoe de profet JESAIA zich de *seraphim* voorstelde, vinden we in het VIde Kapittel, het 2de Vers beschreven: „De *Seraphim* stonden boven hem („den Heere”), een yghelick hadde ses vleughelen: met twee bedeckte yeder sijn aengesichte, ende met twee bedeckte hy sijne voeten, ende met twee vloogh hy.”

6 'T HEMELSCH HEILIGHDOM; zinspeling op het heilige der heiligen binnen Salomons tempel, waarin de bondkist zich vertoonde met het afbeeldsel der cherubim. 7 NIS; „een holligheid in een muur”, om daarin een beeld (ook iets anders) te plaatsen, ook wel *muurronde* geheeten. Het is het Fransche *niche*, met dezelfde beteekenis. 8 GEWATERT; *golwend*: men denke aan *gewaterd* lint. Voor de schildering vergelijkte men de volgende verzen uit MILTON's *Paradise Lost*, VI:

She, as a veil down to the slender waist,
Her unadorned golden tresses wore
Dishevell'd, but in wanton ringlets waved
As the vine curls her tendrils enz.

En vloejen om den rugh. Zoo komtze, als uit een licht,
Te voorschijn, en verheught den dagh met haer gezicht.
Laet perle en perlemoer u zuiverheit beloven;
Haer blankheit gaet de perle en perlemoer te boven.

5)

BELZEBUB.

Wat baet al 's menschen roem, indien zijn schoonheit smelt,
En eindelijk verwelckt, gelijk een bloem op 't velt?

APOLLION.

- Zoo lang die hof beneên niet ophoude oft te geven,
10) Zal dit gezalight paer by zulck eeu' appel leven,
Die daer in 't midden groeit, bevochticht van den stroom,
Waer by de wortel leeft. Dees wonderbare boom
Wort 's levens boom genoemd. Zijn aert is onbederflijk.
Hier door geniet de mensch het eeuwich en onsterflijk,
15) En wort den Engelen, zijn broederen, gelijk,
Ja, overtreftze in 't eindt; en zal zijn macht en Rijk
Verbreiden overal. Wie kan zijn vlangels korten?
Geen Engel heeft de maght zijn wezen uit te storten
In duizentduizenden, in een oneindigh tal.
20) Nu overreken eens wat hier uit worden zal.

BELZEBUB.

De meesch is maghtigh dus ons over 't hoofd te wassen.

APOLLION.

Zijn wasdom zal ons haest verschrieken, en verrassen.

- 25) Al duickt zijn heerschappy nu lager dan de maen;
Al is die maght bepaelt; hy zal al hooger gaen,

² VERHEUGHT; *verheldert, vervrootlijkt*. ² GEZICHT; *verschijning, voorkomen*.
³ LAET enz.; de lezer lette ook op den vorm van dezen afhankelijken zin. ³
PERLEMOER; de *parelschelp*, als *teelster* of *moeder* van den *parel*: men denke
aan 't Fransche *mère-perle*, Sp. *madreperla*, 't Eng. *mother of pearl*, 't Hgd.
Perlmutter. ⁷ GELIJK EEN BLOEM enz.; „Gelijk eene bloem ontlukt hij, en
verwelkt.” (Job XIV, 2. Ps. CII, 15, 16). ¹⁰ GEZALIGHT; *bevoorrecht, ge-*
zegend. ¹⁰ ZULCK; bepaling aankondigend vnw; de afh. zin, welke de aan-
kondigende bepaling bevat, begint met *die*, waarvoor wij *als* bezigen. ¹¹ DAER;
in den *hof* nl. ¹² WAER BY; *waardoor*: men denke aan 't Engelsche *by*. ¹²
WONDERBARE BOOM; „En de Heere God deed aldaar allerlei geboomte uit de
aarde spruiten, begeerlijk voor het gezigt, en goed tot spijsze; ook de boom des
levens in het midden van den hof.” (Gen. II, 9.) ¹³ ONBEDERFLIJK; het
tegenovergestelde van *bederfelijk* = *vergankelijk*, van het intrans. *bederven*, dus:
blijvende, ongeschonden durende, in volle kracht voortbestaande: men vergelijkje
onvergankelijk en zie nog *onbederfzaam* bij VONDEL (door v. L. IV, bldz. 484,
vs. 783): „dit *onbederfzaam* zaet *bewaert* het lijck, hoewel het lijck vergaet
voor eene wyl.” De vrucht van den Levensboom had de *kracht* om 's men-
schen leven in een *altoosdurende* jeugd te *onderhouden*. ²² IS MÄCHTIGH; *be-*
zit (dus) *de macht*: men zie *maght* in reg. ²⁶. ²⁴ HAEST; *spoedig, weldra*.
²⁴ VERRASSEN; *Overvallen*.

Om zijnen stoel in top der hemelen te zetten.
 Zoo Godt dit niet belet, hoe kunnen wy 't beletten?
 Want Godt bezint den mensch, en schiep het al om hem.

BELZEBUB.

- 5) Wat hoor ick? een bazuin? gewis hier wil een stem
 Op volgen: zie eens uit, terwylwe hier verbeien.

APOLLION.

D' Aertsengel Gabriël, gevolgt van 's hemels Reien,
 Genaect in 's Hoogsten naem, om uit den hoogen troon

- 10) T' ontvouwen, als Herout, het geen hem wiert geboën.

BELZEBUB.

Ons lust te hooren wat d' Aertsengel zal gebieden.

GABRIËL. REY VAN ENGELN.

GABRIËL.

- Hoort toe, ghy Engelen: hoort toe, ghy hemellieden.
 De hoogste Goetheit, uit wiens boezem alles vloeit
 Wat goet, wat heiligh is; die nimmer wort vermoet
- 5) Door weldoen, noch verarmt van haer genadeschatten,
 Tot noch met geen begryp der schepselen te vatten;
 Dees Goetheit schiep den mensch haer eigen beeld gelyck,

1 OM ZIJNEN STOEL enz.; om in de hoogste hemelen zich te vestigen. 3 BEZINNEN; *beninnen*: men denke aan „iemand (goed) gezind zijn,” „zijn zinnen op iemand zetten,” en vergelijkte: „De vaader had het (kind) uit der maaten *bezint*, en betreunde het naar gelange.” (HOOFD'S *Brieven*).

Ik seide aan Maartje niet zo dra dat ik haar minde,
 Of zij verklaarde my dat zy me meê *bezinde*.

VAN DER CRUYSSN, *Esopus*, bl. 48.

5 WIL; *zal*: men denke aan 't Engelsche *will*. 8 GABRIËL; een *Aartsengel* en Gods *geheimnistolk*: hij werd aan Daniël gezonden om hem gezichten en openbaringen te verklaren (Dan VIII, 16. IX, 21. XI, 1); ook aan den priester Zacharias en aan de maagd Maria, om de geboorte van Joannes en van Jezus aan te kondigen. (Luk. I, 19, 28). 10 HEROUT; plechtige *aankondiger* eener gewichtige zaak, het Fransche *héraut*, dat vroeger *hérald* luidde, naar 't Middel-Eeuwsch Latijna *haraldus*, waarmee een Ond-Duitsch woord *hari-walt*, d. i. „macht-hebber in 't leger” overeenstemt.

3 UIT WIENS BOEZEM enz.; „Alle goede gave, en alle volmaakte gift daalt van boven, van den Vader der lichten. (Jac. I, 17). 5 VAN; *wat aangast, wat betreft*. 6 BEGRIJP; *omvang* van het menschelijk verstand, ons *begrip*, waarbij men thans echter meer aan *diepte, inzicht* denkt. 7 HAER EIGEN BEELD GELYCK; „God schiep den mensch naar zijn beeld.” (Gen. I, 27).

- Oock d' Englen, op dat zy te zamen 't eeuwigh Ryck,
 Het noit begrepen goet, na 'et vierigh onderhouden
 Der opgeleide wet, met Godt bezitten zouden.
 Zy boude 't wonderlyck en zienelyck Heelal
- 5) Der weerelt, Gode en oock den mensche ten geval;
 Op dat hy in dit hof zou heerschen, en vermeerren;
 Met al zyne afkomst hem bekennen, dienen, eeren,
 En stygen, langs den trap der weerelt, in den trans
 Van 't ongeschapen licht, den zaligenden glans.
- 10) Al schynt het Geestendom alle andren 't overtreffen;
 Godt sloot van eeuwigheit het Menschdom te verheffen,
 Oock boven 't Engelsdom, en op te voeren tot
 Een klaerheit en een licht, dat niet verschilt van Godt.
 Ghy zult het eeuwigh Woort, bekleet met been en aren,

1 OOCK D' ENGLLEN; te weten „schiep Hij.” (Ps. VIII, 6). 2 NOIT BEGREPEN; zie BEGRIJP (pag. 18, reg. 6). 4 WONDERLYCK EN ZIENELYCK; *onzichtbaar en zichtbaar* voor 's menschen oog: de lezer merke op, dat VONDEL het *Heelal der weerelt* (in een *wonderlyck* en een *zienelyck* gedeelte gesplitst), het zoogenaamde *Uniersum*, als het *geschapene* plaatst tegenover het *ongeschapen licht* (zie 5 verzen lager!); men vergelijke de Aant. op NEGEN BOGEN bldz. 7 reg. 10. 5 TEN GEVAL; *ten gevalle*. 6 DIT HOF; dat is het „zienelyck Heelal der weerelt,” of „*de Aarde*.” Hof in den zin van *aula* werd gewoonlijk onzijdig, in dien van *hortus* mannelijk genomen; aldus DE DECKER in „De te vroeg opluickende bloeme”:

Maer duuren is een schoone stad.
 't Gaet in *het hof*, als in *den hof*;
 De *hovelingen* en de *blommen*,
 Te haest ontloken of geklommen,
 Die vallen dick weer haest in 't stof.

Men vergelijke bldz. 3 reg. 20 en bldz. 8 reg. 2. 7 BEKENNEN; *kennen* en *daarvan* openlijk *blijk* geven: *belijden*. 8 TRANS; *rondlopende borstverwing van een muur, omgang van een toren*. In 't algemeen 't *verhevenste*, 't *hoogste* gedeelte. Zoo vinden we bij VONDEL elders: „ijlings beklom men den *trans* der vesting;” „ten *trans* uit van den toren;” „eer hij u uit den troon, den *allerhoogsten trans van eere*, nederklincke.” 11 SLOOT; natuurlijk voor *besloot*. 12 OOCK BOVEN 'T ENGELSDOM; „Zoo lief heeft God de wereld gehad, dat hij zijnen eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in hem geloof, niet verloren ga, maar het eeuwig leven hebbe.” (Joh. III, 16). 13 EEN KLAERHEIT EN EEN LICHT enz.; „De God van alle genade, die ons tot zijne eeuwige heerlijkheid in Christus Jezus geroepen heeft.” (1 Petr. V, 10. 2 Thess. II, 14). 14 HET EEUWIGH WOORT enz.; Het Woord, vleesch geworden.” (Joan. I, vs. 14). God geopenbaard in het *vleesch*.” (1 Tim. III, 16). „Hij heeft zich zelve vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende, en is den mensche gelijk geworden.” (Philip. II, 7).

- Gezalf tot Heer, en hoofd, en rechter, al de scharen
 Der Geesten, Engelen en menschen te gelyk,
 Zien rechten, uit zyn troon, en onbeschaduw't Ryck;
 Daer staet de stoel alree geheilyght in het midden."
- 5) Dat alle d' Engelen hem passen aen te bidden,
 Zoo ras hy innery, wien 't menschelyck gestalt,
 Oock boven ons natuur verheerelyckt gevalt,
 Dan schynt de heldre vlam der Serafynen duister,
 By 's menschen licht, en glans, en goddelycken luister.
- 10) Genade dooft Natuur en al haer glansen uit.
 Dit's nootlot, en een onherroepelyck besluit..

REY VAN ENGELEN.

Al wat de hemel stemt, zal 't hemelsch heir behagen

GABRIËL.

- 15) Zoo past u trou in Godts en 's menschen dienst te dragen:
 Naerdien de Godtheit zelf de menschen zoo bemint.
 Wie Adam cert, het hart van Adams vader wint.
 De mensch en Engel, beide uit eenen stam gesproten,
 Zyn medebroeders; uitgekore lotgenoten,

1 HEER; „Hij heeft hem gezalfd tot Koning.” (Hebr. I, 9). „Op zijn schouder rust de heerschappij.” (Js. IX, 6). 1 HOOFT; „Hij heeft hem tot een hoofd gegeven aan de geheele gemeente.” (Ef. I, 22. Kol. I, 18). 1 EN RECHTER; „Jezus Christus, die levenden en dooden oordeelen zal, bij zijne verschijning in zijn rijk.” (2 Tim. IV, 1. Rom. XIV, 10). 4 STOEL; „En alsdan zal in den hemel verschijnen het teeken van den Zoon des menschen; en dan zullen al de geslachten der aarde weenen, en zullen den Zoon des menschen zien, komende op de wolken des hemels met groote kracht en heerlijkheid.” (Matth. XXIV, 30). 6 INNERY; voor „met heerlijkheid omgeven” *verschijne*. 6 GESTALT; „De *gestalt* eens dienstknechts aangenomen hebbende, is hij den mensche gelijk geworden.” (Filip. II, 7). Elders gebruikt VONDEL *gestalt* vrouwelyk. 7 GEVALT; *bevallt*: eigenlyk *toevallen, ten deel vallen*, vroeger met *kwaad of goed* vergezeld, later uitsluitend in gunstigen zin gebezigd. 8 DE HELDRE VLAM DER SERAFYNEN; men zie de verklaring op bldz. 16 reg. 6. 10 GENADE; hier in de beteekenis van *grootte goedheid, genegenheid*. 11 DIT'S NOOTLOT; door de volgende woorden van dit vers genoegzaam verklaard. Men vergelykje uit Milton VIII:

„Necessity and chance

Approach not me, and *what I will is fate*.

So spoke the Almighty.

11 ONHERROEPELYCK; wanneer men dit vers naar het metrum leest, zal men zien, dat de caesuur tusschen *on* en *herroepelyk valt*: een *doorlopend* vers dus. 13 STEMEN; *bepalen, besluten*: denominatief van *stem*. 15 PAST; gebiedende wijs van *passen* (zie bldz. 14 vs. 5). 15 DRAGEN; *gedragen*. Men vergelykje:

Wilt u alsoo omtrent u ouders *dragen*.

BEAUMONT, *Ged.* bldz. 187.

19 UITGEKORE LOTGENOTEN; *bevoorrechte, verheven* lotgenooten; de *n* der verleden deelw. wordt door V. dikwijls verwaarloosd.

- Des Allerhooghsten zoons en erven, zonder smet.
 Een ongedeelde wil en liefde zy uw wet.
 Ghy weet, hoe 't Engelsdom moet onderscheiden worden
 In dryderhande ry, een negenvoudige orden;
- 5) De hooghste in Serafyn, en Cherubyn, en Troon,
 Die zitten in Godts Raet, en stercken zijn geboôn.
 De middenry bestaet uit Heerschappyen, Krachten,
 En Maghten, die op 't woort van Godts Geheimraet wachten,
 Tot 's menschen nut, en heil, en hulp in 't algemeen.
- 10) De derde en laeghste ry, gewyt uit Vorstenheên,
 En groote Aertsengelen, en Engelen, moet duicken
 Voor 't woort der middelrye, en laten zich gebruicken,
 Beneden het gewelf van zuiver kristalyn,
 In hun' byzondren last, zoo wyt 't gestarrent schyn'.
- 15) Wanneer de weerelt koom', zich verder uit te spreiden,
 Wort elck van deze ry in zyn gewest bescheiden,
 Of weet zyn eige stadt, en huis, en wat persoon
 Zyn zorgh bevolen blyft, ter eere van Godts kroon.

1 DES ALLERHOOGSTEN ZOONS EN ERVEN; dit vers dient vooral om het woord „Uitverkore” nader te verklaren. 4 IN DRYDERHANDE RY; deze verdeling der Hemelsche geesten in drie „rijen” of rangen, elk van drie „orden” of koren, grondde de Oudheid op Rom. VIII, 38. Kol. I, 16. Ef. I, 21; III, 16. De lezer vergelijke bovendien MILTON V. 5 CHERUBYN; evenals *serafyn* (zie bldz. 16 reg. 6) eigenlijk een meervoud, ('t Hebr. *cherubin*, Chald. *cherubin*) en wordt ook bij onze oude schrijvers als meervoud gebruikt: men zie het voorbeeld bij *serafyn* op bldz. 16 reg. 6. Over de eigenlijke beteekenis van dit woord loopen de meeningen der geleerden zeer uiteen (*sterken?*); er worden hemelgeesten van den eersten rang mee aangeduid, nu eens in de gedaante van *menschen*, dan weer die van *dieren*, of ook *saamgesteld*. Een afbeelding van dit fabelachtige dier versierde de bondskist in het heilige der heiligen. (Ezech. I, 5. Openb. IV, 6). 9 TOT 'S MENSCHEN NUT; „Zijn zij niet allen dienstdoende geesten, die uitgezonden worden, om te voorzien in de behoeften dergenen, die de zaligheid beërven zullen?” (Hebr. I. 14). 13 HET GEWELF VAN ZUIVER KRISTALLYN; de lezer vergelijke de Aant. op NEGEN BOGEN; bldz. 7 reg. 10. 15 WEERELT; hier genomen in de beteekenis van *bevolking*. 16 WORT ELCK; dat elke staat, elk gewest, elke stad, elk huisgezin onder de hoede van een beschermengel stond, aan de „zorgh” van zulk een engel „bevolen” was, werd algemeen aangenomen. (Dan. X, 13). Michaël was de Engel van het Joodsche volk. (Dan. X, 21). 16 BESCHIEDEN; *aanwijzen*, *bepalen*, *vaststellen*. De lezer zie Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 105 reg. 3. 17 WAT PERSOON; ook de mensch had een beschermengel: „Hij heeft zijnen Engelen over u bevolen.” (Ps. XCI, 11). 18 BLYVEN; *worden*, met de bijgedachte van *duurzaamheid*: in het Deensch is *blive* nog het hulpww. van 't lijdend geslacht.

- Getrouwen, gaet dan hene, onsterfelycke Goden,
 Gehoorzaemt Lucifer, verknocht aen Godts geboden.
 Bevordert 's hemels eer, in 't menschelyck geslacht,
 Een ieder in zyn wyck, een ieder op zyn wacht.
- 5) Laet zommigen voor Godt de schael vol wieroock branden,
 En brengen voor Godts troon der menschen offerhanden,
 En wenschen, en gebeên, en zingen 's Godtheits lof,
 Dat zich de galm verspreie in 't eeuwigjuichend hof.
 Een ander draey' gestarnte en ronde hemelklooten,
- 10) Of zett' den hemel op, of hou de lucht gesloten
 Met wolcken, om den bergh te zegenen om laegh,
 Met eenen zonnenschijn, of versche regenvlaegh
 Van manne en honighdau, daer Godt wort aengebden
 Door d' eerste onnozelheit, de burgery van Eden.
- 15) Wie door de lucht, en 't vier. en aerde, en water rent,
 Die matige op zyn pas een ieder element,
 Naer Adams wensch, of legg' den blixemstrael aen banden,
 Of breidele den storm, of breeck' de zee op stranden.
 Een ander sla de treên des menschen gade op 't velt.
- 20) De Godtheit heeft zyn hair tot op een hair getelt.
 Men draegh' hem op de hant, dat hy zyn' voet niet stoote.
 Wort iemant, als gezant, gezonden van een' Groote
 Aan Adam, 's aertrijcks Vorst, dat hy zyn' last verricht'.
 Zoo luidt mya last, waer aen de Godtheit u verplicht.

1 GODEN; de naam *Elohim*, *Goden* wordt dikwijls gegeven aan schepselen van verheven aard, die in den naam der Godheid handelen. (Gen. XVI, 13. XVIII, 13, 17. XXXII, 28. Ex. VII, 1. XVI, 6. XXII, 8. Ps. LXXXII, 6).
 2 LUCIFER; de *Lichtbrenger*, een Aartsengel, Gods stedehouder, die reeds Apollion naar de aarde had gezonden. Zie bldz. 1 vs. 3. 5 DE SCHAEEL VOL WIEROOCK; „En de rook des reukwerks ging op, met de gebeden der heiligen, van de hand des Engels, voor den troon van God.” (Openb. VIII, 4). 9 EEN ANDER DRAEY' GESTARNT; volgens de oude Joodsche leeraren hadden de engelen het opzicht over den loop der wereldbollen. 10 OF ZETT' DEN HEEMEL OP; d. i. *open*, om de zonnestrallen ongehinderd door te laten. 11 DEN BERGH; aan welks voet de „zalige landouwen der onderweertl' lagen: men zie bldz. 10 reg. 5. 13 MANNE; hier niet in zija eigenlijke beteekenis te nemen, maar voor vruchtbaren regen. 13 HONIGHDAU; *zoete, geurige dauw: zachte, verkwikkende regen*. 14 ONNOZELHEIT; *onschuld: onschuldige bevolking*, van kwaaddoen onbewust. Men zie over *onnozel*. Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 118. 15 WIE DOOR DE LUCHT enz; ook was, volgens de Joodsche leeraren, het bewind over de elementen aan de engelen toevertrouwd. 19 EEN ANDER SLA DE TREÊN enz; „Hij heeft zijnen Engelen over u bevolen, dat zij u behoeden op al uwe wegen.” (Ps. XCI, 12). 22 GEZANT; d. i. als *engel*, het Gr. *ἄγγελος* = *gezant*. 22 GROOTE; door een van hooger orde. 24 VERPLICHT; hetgeen de Godheid u oplegt.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

- 5) Wie is het, die zoo hoog gezeten,
 Zoo diep in 't grondelooze licht,
 Van tijd noch eeuwigheit gemeten,
 Noch rondon, zonder tegenwicht,
 By zich bestaet, geen steun van buiten,
 Ontleent, maer op zich zelve rust,
 En in zijn wezen kan besluiten
- 10) Wat om en in hem, onbewust
 Van wancken, draeit, en wort gedreven,
 Om 't een en eenigh middelpunt;
 Dor zonnen zon, de geest, het leven;
 De ziel van alles wat ghy kunt
- 15) Bevroên, of nimmermeer bevroeden;
 Het hart, de bronaër, d'oceaan
 En oorsprong van zoo vele goeden
 Als uit hem vloeien, en bestaen
 By zyn genade en alvermogen,
- 20) En wysheit, die hun 't wezen schonck
 Uit niet, eer dit in top voltogen
 Palais, der heemlen hemel, blonck;
 Daer wy met vleuglen d'oogen decken
 Voor aller glansen Majesteit;

3 ZOO HOOGH GEZETEN; „Wie is gelijk de Heer, onze God, die zoo hoog gezeteld is?” (Ps. CXIII. 5. Job XXXVI, 22). 5 GEMETEN; bij het lezen lette men er op, dat de bedoeling is: „gemeten van *tijd*, noch *eeuwigheit*, noch *ronden*, d. z. *kringen*. 6 en 7 ZONDER TEGENWICHT, BIJ ZICH BESTAET; de volstrekte onafhankelijkheid van God wordt in Ex. III, 14 uitgedrukt door *ick sal zijn die ick zijn sal*. 9 EN IN ZIJN WEZEN enz.; „In hem leven wij, en bewegen wij ons, en zija wij.” (Hand. XVII, 28). 15 BEVROEDEN; *begrijpen*: van *vroed* = *verstandig*. 17 GOEDEN; *goedheden, weldaden*. Men vergelijkte:

Hoe oft men noch ter wereldt schepsels vindt
 Zoo ruw, zoo woest, dat zy, als dubbelt blind
 De klare kracht der Godtheit niet bevroeden,
 Vol Majesteits en oorspronk aller goeden.

HOOFD, *Gedichten*, 14.

en denke aan Jak. I, 17. „Alle goede gave, en alle volmaakte gifte daalt van boven, van den Vader der lichten.” 23 DAER WY MET VLEUGLEN enz.; de lezer vergelijkte Js. VI, 2: En de Serafs stonden rondom hem; zes vleugelen had elk; met twee *bedekte hij zijn aangezicht*, en met twee *bedeckte hij zijne voeten*, en met twee *vloog hij*.”

- Terwylwe 's Hemels lofgalm wecken,
 En vallen, uit eerbiedigheid,
 Uit vreeze, in zwym op 't aenzicht neder?
 Wie is het? noemt, beschryft ons hem
 5) Met eene Serafyne veder.
 Of schort het aan begryp en stem?

TEGENZANG.

- Dat 's GODT. Oneindigh eeuwigh Wezen
 Van alle ding, dat wezen heeft,
 10) Vergeef het ons; o nooit volprezen
 Van al wat leeft, of niet en leeft,
 Noit uitgesproken, noch te spreken;
 Vergeef het ons, en schelt ons quyt
 Dat geen verbeelding, tong, noch teken
 15) U melden kan. Ghy waert, ghy zyt,
 Ghy blyft de zelve. Alle Englekennis
 En uitspraeck, zwack, en onbequaem,
 Is maer ontheiliging, en schennis:
 Want ieder draeght zyn' eigen naem,
 20) Behalve ghy. Wie kan u noemen
 By uwen Naem? Wie wort gewyt
 Tot uw Orakel? Wie durf roemen?
 Ghy zyt alleen dan die Ghy zyt,
 U zelf bekent en niemant nader.
 25) U zulx te kennen, als ghy waert
 Der eeuwigheden glans en ader;

6 SCHORT; *ontbreekt*: men zie Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 71 reg. 7. 13 SCHELT ONS QUIT; *niet toerekenen*: het vroegere *quite scelden*. Schoon *scelden* oorspronkelijk een ongunstige beteekenis had, komt het voor in de beteekenis van *verklaren*: men *scout* (voor scold) iemand ener sake *quite*. 14 DAT GEEN VERBEELDING enz.; bij MILTON (VII) leest men:

„What thought can measure thee, or tongue relate thee!”

15 GHY WAERT, enz.; men zie Openb. I, 4: „Die *is*, die *was*, en die *komen zal*.” 16 DE ZELVE; *dezelfde*. 17 ONBEQUAEM; *onvoldoende, ongeschikt*: men zie BEQUAEM op bldz. 1 reg. 4. 22 ORAKEL; 't Lat. *oraculum*: *godspraak, goddelijke openbaring*: hij, die *God openbaart*. 22 DURF; voor DARF (met den uit het meervoud ingedrongen *u* voor *a*): geheel overeenkomstig den aard der werkwoorden met verschoven praeteritum eindigt de 3e pers. enkelv. niet op een *t*, schoon VONDEL ook *hy durft* (met den uit de regelmatige conjugatie overgenomen *t*) schrijft. Men zie Prof. VAN HELTEN's *Vondels Taal*, § 47. 23 GHY ZYT enz.; Die *is* heeft mij tot u gezonden.” (Ex. III, 14).

- Wien is dat licht geopenbaert?
 Wien is der glansen glans verschenen?
 Dat zien is noch een hooger heil
 Dan wy van uw genade ontleenen;
 5) Dat overschryt het perck, en peil
 Van ons vermogen. Wy verouden
 In onzen daur; ghy nimmermeer.
 Uw wezen moet ons onderhouden.
 Verheft de Godtheit: zingt haer eer.

10)

TOEZANG.

- Heiligh, heiligh, noch eens heiligh,
 Driemaal heiligh: eer zy Godt.
 Buiten Godt is 't nergens veiligh.
 Heiligh is het groot gebodt.
 15) Zijn geheimenis zy bondigh.
 Men aenbidde zyn bevel.
 Dat men overal verkondigh',
 Wat de trouwe Gabriël
 Ons met zyn bazuin quam leeren.
 20) Laet ons Godt in Adam eeren.
 Al wat Godt behaegt, is wel.

6 VEROUDEN; *oud worden*: zoo b. v. in Jes. 51, vs. 6: „de aerde sal als een kleed *verouden*.” 7 IN ONZEN DUUR; tijdens den *duur* van ons bestaan. 11 HEILIGH enz.; „En de een riep den ander toe: „*heiligh, heilig, heilig* is de Heer der heirscharen” (Js. VI, 3. Openb. IV, 8). 14 GROOT GEBODT; vervat in Num. XI, 44: „Weest heilig, omdat ik heilig ben.” 15 BONDIGH; *verbindende*, dus *van kracht*: m. a. w. gehoorzamen wij zijn „geheimnis” als een „gebod.” Men vergelijke over de kracht van *dit* BONDIGH nog de volgende voorbeelden: „want hy mach een nieuwe Godtsdienst ende Religie bevestigen ende *bondich* maken” MARNIX, *Byen-Korf*, 1645, bl. 114. „Want sy heeft een volle macht, om alle conciliën te veranderen, *bondeloos*, nietich ende van geender weerden te maken. Ibid., 1569 f° 61, v°. 21 AL WAT GODT enz.; Gods weg is onbespelijk.” (Ps. XVIII, 3).

HET TWEEDE BEDRYF.

LUCIFER. BELZEBUB.

LUCIFER.

- Ghy snelle Geesten, houdt nu stant met onzen wagen:
 Al hoogh genoeg in top Gods Morgenstar gedragen;
 Al hoog genoeg gevoert: 't is tyt, dat Lucifer
- 5) Nu ducke voor de komst van deze dubble star,
 Die van beneden ryst, en zoekt den wegh naer boven,
 Om met een' aertschen glans den hemel te verdooven.
 Borduert geen kroonen meer in Lucifers gewaet;
 Vergult zyn voorhoofd niet met eenen dageraet
- 10) Van morgenstarre en strael, waer voor d' Aertseinglen nygen;
 Een andre klaerheit komt in 't licht der Godtheit stygen,
 En schynt ons glansen doot; gelyck de zon by daegh
 De starren dooft, voor 't oogh des schepselen, om laegh.

2 SNELLE GEESTEN; het adjectief *snel* voegt bijzonder goed bij *geest*, wijl dit woord ons doet denken aan iets *onstoffelijks*, iets *onlichamelijks*, aan het tegenovergestelde van wat door VONDEL als een „*grof* en *sackende* element” wordt aangeduid. Op blz. 33 (hierachter!) vraagt LUCIFER vol verontwaardiging:

Zullen wy,

Ontelbre lichaemlooze zielen

Zien buigen voor een *grof* en *sackende* element?

2 STANT HOUDEN; *stil* houden, zonder daarbij in de eerste plaats, zooals thans, aan den tijdsduur te denken. Men verbeelde zich Lucifer gezeten op een door hemelgeesten getrokken wagen. Ook bij MILTON (VII.) is Satan op een hoog verheven troonwagen gezeten. 3 MORGENSTAR: *Venus*, door de dichters ook wel *Lucifer*, d. i. *Lichtaanbrenger* geheeten, omdat zij den dageraad aankondigt. 5 DUBBLE STAR; waarbij men in de eerste plaats aan Adam en Eva, in 't algemeen aan den mensch te denken hebbe. 7 VERDOOVEN; *levenloos* (hier *glansloos*) maken: bijzondere aandacht verdient de eigenaardige kracht van ons *dof* (van den *geest* gezegd: „hij is erg *dof*”); men denke ook aan „het vuur *uitdooven*.” 9 DAGERAET; men denke aan den gloed, door den dageraad aan de kimmen verspreid en verbeelde zich Lucifers voorhoofd met een ster prijkkende. Het woord *dageraad* is wellicht hetzelfde als 't Ohd. *tagarót*, dat in 't Mhd. reeds *tagerót* luidde; het Ags. had *dágréd*. De beteekenis *dagrood* ligt dan ook zeer vóór de hand: meer dan de eenigszins gewrongen verklaring, dat *dageraad* het Mndl. *dach-grake* d. i. de *grakinge* of *grawinge* van den dag zou wezen (men vergelijkte *nachtendgrawen*). 11 KLAERHEIT; *helderheit*, *glans*. 13 DOOFT; zie *verdooven*, reg. 7 boven, en vergelijkte daarmee *doot* - - *schijnen* in regel 12.

- 't Is nacht met Engelen, en alle hemelzonnen:
 De menschen hebben 't hart des Oppersten gewonnen,
 In 't nieuwe Paradys. De mensch is 's hemels vriend:
 Ons slaverny gaet in. Gaet hene, viert, en dient,
 5) En eert dit nieuw geslacht, als onderdaene knapen.
 De menschen zyn om Godt, en wy om hen geschapen.
 't Is tyt dat 's Engels neck hun voeten onderschraegh',
 Dat ieder op hen passe, en op de handen draegh',
 Of op de vleugels voere, in d' allerhoogste troonen:
 10) Onze erfenis komt hun, als uitverkore zonen.
 Onze eerstgeboorte leit nu achter, in dit Ryck.
 De zoon des zesten daghs, den Vader zoo gelyck
 Geschapen, stryckt de kroon. Met recht is hem gegeven
 Den grooten staf, waer voor alle eerstgeboornen beven,
 15) En sidderen. Hier gelt geen tegenspraeck: ghy hoort,
 Wat Gabriël bazuint voor 's hemels goude poort.

BELZEBUB.

O Stedehouder van Godt opperheerschappyen,

1 't IS NACHT; d. i. „onze glans is *verduisterd*”. 4 VIERT; *vieren* (het Lat. *feriari*) is eigenlijk „rustdag, vierdag (men denke aan ons vieravond) houden” ter eere van iemand; vandaar *halde betoonen, eer bewijzen*. Men denke aan „iemand *fêteren*.” 5 ONDERDAENE; VONDEL gebruikte menig adjectief zonder het achtervoegsel *ig*, waar dit bij ons heden ten dage nooit ontbreekt, zooals: *behend, deft, eenvoud, doorlucht, godtvrucht, nieuwsgier, ongestade* enz., ook *onderdaen*. Men heeft gemeend, dat bij zulke vormen de uitgang-*ig* was weggevallen: in de meeste dergelijke woorden is het omgekeerde waar en zijn de vormen met-*ig* uit hen voortgesproten. De belangstellende lezer zie Prof. v. HELTEN, *Vondel's Taal*, I, bldz. 113, 5 KNAPEN; *bedienden, slaven*. 6 DE MENSCHEN ZIJN OM GODT enz.; men vergelijkte Hebr. II, 10. „*Om wien alles, en door wien alles is.*” 8 PASSE; zie bldz. 14 reg. 5. 10 ONZE; de lezer vergelijkte bldz. 1 reg. 3. 10 KOMT HUN; „gaat op hen over,” niet „komt hun toe,” naar onze opvatting. 10 UITVERKORE; V. laat de eind-*n* bij bijvoegelijke woorden dikwijls weg. 12 DE ZOON DES ZESTEN DAGHS; natuurlijk de *mensch* als op den *zesden dag* geschapen (Gen, I, 27—31). Het rangschikkend telwoord *zeste*, door-*te* van *zes* afgeleid, is geheel in overeenstemming met de scherpe eind-*s*. Men zie Dr. FRANCK, *Mittelwiederländische Grammatik*, bldz. 159; en Prof. v. HELTEN, I, bldz. 143. 12 DEN VADER ZOO GELYCK; men zie Gen. I, 26: „Ende Godt seyde: Laet ons Menschen maken, na onsen beelde, en onse gelijkenisse enz.” en vs. 27: Ende Godt schiep den Mensche na sijnen beelde enz.” 13 STRYCKT DE KROON; „behaalt de overwinning”: dat *stryken* (men zie Biblioth. van Ned. Kl. II, bldz. 34 reg. 20) de betekenis van *wegstryken* (dus *weghalen!*) kon krijgen, zal niemand bevreemden. Men vergelijkte „- - - en erf in Hesperie om 't welck ghy oorloogde, zoo veel lants, als uw lichaam beslaet: zulck een loon *stryckende*, enz.” VONDEL (door v. L.) V, 403; en „De nu *gestreeken* eer, teeghens den rook eener braveering op te zetten.” HOOFT, *Nederl. Historiën*, bldz. 351. 13 MET RECHT; evenals het overige, ironisch gezegd. 14 STAF; metonymia voor *macht, gezag*.

- Wy hooren 't al te wel, en midden in 't verblyen
 Der Reien, eenen klanck, die 't eeuwigh feest bedroeft.
 De last van Gabriël leit klaer: dat woort behoeft
 Geen Cherubynetong om ons den zin t'ontvouwen.
- 5) Men hoefde Apollion naer d'onderste landouwen
 Niet af te vaerdigen, om nader ga te slaen
 Wat Adam al bezit, zoo laegh beneën de maen:
 Het blyckt, hoe heerlyck hem de Godtheit begenadight,
 Ja door een lyfwacht van veel duizenden verdadight;
- 10) En hanthaeft in zyn' staet en aenzien, min noch meer
 Of hy gehuldight waer tot aller Geesten Heer.
 De poort des hemels staet voor Adams afkomst open.
 Een aerdtworm, uit een' klomp van aerde en klay gekropen,
 Braveert uw mogentheit. Ghy zult het Menschdom zien
- 15) Zoo verre boven u, en vallende op uw knien,

3 LEIT KLAER; is *duidelijk*: het ww. *leggen* (voor *liggen*) heeft hier alle concrete beteekenis verloren en is dus tot den rang van copula afgedaald. Men zie vallen op bldz. 8 reg. 4, 9 VERDADIGHT; *verdedigt*: Ohgd. *vertagedingen* of *tagedingen* o. a. „voor 't gerecht behandelen,” afgeleid van Ohgd. *tagading* = *gerechtstermijn*, *verhandeling*, van *tag* in de beteekenis van *termijn* en *ding* = *verhandeling* voor 't gerecht. 10 MIN NOCH MEER; natuurlijk „niet meer en niet minder,” dus „geheel alsof.” 12 AFKOMST; *nakomelingen*: *afkomst* bezit thans zijn concrete (collectieve) beteekenis niet meer. 13 AERDTWORM; vol verachting gezegd. Men zie hierbij Gen. II, vs. 7: „Ende de Heere Gott hadde den mensche geformeert uyt het stof der aerden.” Om al de vernedering, in deze woorden gelegen, te gevoelen, vergelijkte men Ps. XXII, 7: „Maer ick ben een *worm*, ende geen *man* enz.” De lezer vergelijkte ook MILTON's *Paradise lost*, waar we o. a. vinden, vs. 154:

„to advance into our room
 A creature form'd of earth, and him endow.
 Exalted from so base original,
 With heavly spoils.”

en vs. 175:

This new favourite
 Of Heav'n, this man of clay, son of despite,
 Whom us the more to spite his Maker raised
 From dust.

14 BRAVEEREN; trotseeren: de stam is natuurlijk *braaf*, dat de beteekenis van *dapper*, *moedig*, *trotsch*, *prachtig*, *sierlijk*, *schoon* enz. kon hebben. Voor den overgang tot de tegenwoordige beteekenis denke men aan de ontwikkelings-geschiedenis van *vroom* (oorspronkelijk 't Lat. *primus* = de *eerste*, de *voorste*, dat ook eerst *dapper* betekende). De verdere beteekenissen, waarin *braveeren* vroeger voorkwam, laten zich gemakkelijk uit de opgenoemde van *braaf* verklaren: *snoeven*, *bluffen*, *geur maken*, *prijken*, *tergen*, *hinderen*, *plagen* enz. 14 MOGENTHEIT; *macht*: zie ook *vermogen*, drie verzen lager. 15 ZOO VERRE; met den hoofdtoon op *verre* te lezen: de beteekenis is *heel verre*. Men vergelijkte de elliptische uitroep: „die man is zoo rijk, o! zoo rijk!”

- Met nederslaghtigheid en neêrgeslagene oogen,
Aenbidden zyne maght, en hoogheit, en vermogen.
Het zal, verheerelyckt van d' allerhooghste maght,
Zich zetten, aen de zy der Godtheit, in zijn kracht;
- 5) En heerschen, langer en nog wyder dan de ronden
Der entlooze eeuwigheit, aen tyt nog plaets gebonden;
Om Godt, haer middelpunt en omloop te gelyck,
Zich draeien, zonder rust. Wat hoeftmen klaerder blyck
Dat Godt de menschen wil verheffen, ons verneêren;
- 10) Wy zyn ter dienstbaerheit, de menschen tot regeeren
Geboren. Legh voortaan den scepter uit der hant:
Een lager is 'er, die de kroon daer boven spant,
Of spannen zal eer lang. Legh af uw morgenstralên,
En hulsel voor dees zon, of pas haer in te halen
- 15) Met zangen, en triomf, en goddelijk cieraet.
Wy zien den hemel haest veranderen van staet.
De starren zien vast uit, en wijcken met verlangen,
Om vol eerbiedigheit dit nieuwe licht t' ontfangen.
- LUCIFER.
- 20) Dat zal ick keeren, is het anders in myn maght

1 NEDERSLAGHTIGHEIT; *terneergeslagenheid, treurigheid, moedeloosheid.* 5 RONDEN; bij deze *fraate* en *stoute* overdracht denke men aan den loop der hemellichten en zie bldz. 7 reg. 10. 12 DE KROON SPANNEN; zie bldz. 15 reg. 1. 14 HULSEL; *bedeksel*, in den ruimsten zin, later meer bepaald *hoofdbedeksel*, zoodat *hullen* zelfs (bij BREDERODE o. a.) met de beteekenis van 't *hoofd versieren, de kap zetten, kappen* voorkomt. *Hullen* heeft een uitgebreide familie, waarvan als stamvader de Germaansche wortel *hel* (vroeger *kel, kal*) = *verbergen* wordt beschouwd. Als leden dier familie leven in onze taal, behalve *hullen*, o. a. nog voort: *helen, hel, hal, helm, halm, hol, huls, hulst*; men vergelijkje ook nog 't Lat. *célare* = *verbergen*, 't Eng. *holly* en 't Fr. *houx*. 14 ZON; vier verzen later het „*nieuwe licht*” genoemd: *natuurlijk de mensch.* 16 HAEST; *weltra, spoedig*: men bedenke, dat het woord ook *bijna* beteekent en vergelijkje voor den overgang van „*korte afstand*” tot „*korte tijd*” en vervolgens tot „*snelheid*,” „*vlugheid*” (of ook omgekeerd!) nog: *vast, schier (schie(r)lijk), strak(s), nauw(elijks), pas* en zie verder Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 18, reg. 9 en 12; bldz. 19, reg. 2; bldz. 32, reg. 6; bldz. 34, reg. 17 en bldz. 90, reg. 7. 17 VAST; *reeds* dus. 17 WYCKEN; hier *natuurlijk* voor *verdwijnen* (met *spoed*, gedreven door 't *verlangen!*) 20 ANDERS; *zoo* of *indien*: men vergelijkje:

Ontzegt u hulpe niet, is 't *anders* in u macht,

VONDEL, *Warande*, N°. 6.

Prince coemt uut Luthers leere ooc eenich goet?

Neent (*Neen het!*), moet ghi antwoorden sidi *anders* vroet.

ANNA BIJNS, *Refereren*.

BELZEBUB.

- Daer hoor ick Lucifer, en zie hem, die den nacht
Van 's hemels aengezicht verdryven kan, en jagen.
Waer hy verschynt, begint het heerlyk op te dagen.
- 5) Zyn wassend licht, het eerste en allernaeste aan Godt,
Vermindert nimmermeer. Zyn woort is 't hoogh gebodt:
Zyn wil en wenck een wet, van niemant t' overtreden.
De Godtheit wort in hem gedient, en aengebeden,
Bewierooekt, en geviert: en zou een lager stem
- 10) Nu dondren uit Godts troon? gebieden boven hem?
Zou Godt een' jonger zoon, geteelt uit Adams lenden,
Verheffen boven hem? Dat waer het erfrecht schenden
Van 't alleroutste kint, en zyn stadhoudery
Ontluisteren. Naest Godt is niemant groot als ghy.
- 15) De Godtheit zette u eens in glorie aen haer voeten:
Geen mensch verstoute zich onze orden om te wroeten,
En dit bezworen Recht t' ontwyden, zonder reën:
Of al de hemel raeckt in 't harnas tegens een.

LUCIFER.

- 20) Ghy vat het recht: het past rechtschappen heerschappyen
Geensins hun wettigheid zoo los te laten glyen:
Want d' oppermaght is d' eerste aen hare wet verplicht;
Verandren voeght haer minst. Bea ick een zoon van 't licht,
Een heerscher over 't licht, ick zal mijn Recht bewaren:
- 25) Ick zwicht voor geen geweld, nog aertgeweldenaren.
Laat zwichten al wat wil: ick wyck niet eenen voet.
Hier is myn Vaderlant. Noch ramp, noch tegenspoet,
Noch vloecken zullen ons vervaren noch betoomen.
Wy zullen sneven, of dien hoeck te boven komen.

4 OPDAGEN; daar begint de *dag* aan te breken, daar begint het *helder* te worden. Men zie bldz. 3 reg. 4. 16 OMWROETEN; de lezer herinnere zich bij dit „omwroeten” het vroegere „aerdtworm” en zie Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 10 reg. 3. 17 BEZWOREN RECHT; *heilig* recht, wyl het door dure eeden *bezworen* was. — 18 AL DE HEMEL; al de *hemelbewoners* tegen *elkaar*. 22 VERPLICHT; d. i. *verbonden*: het ww. *plegen*, waarvan dit woord is afgeleid, schijnt, in den ruimsten zin, een „innig” en daardoor „*langdurig* verbonden zijn” aan te duiden. 23 ZOON VAN 'T LICHT; met kennelijke toespeling op het woord *Lucifer*, d. i. *lichtbrenger*. Men vergelijkte verder Jes. XIV, vs. 12: „Hoe zyt ghy nyt den hemel ghevalen, o *Morgensterre*, gy, *zone des dageraets*?” 28 VERVAREN; *beveesd* maken: van het vroegere *vaar* = schrik. De lezer denke aan het Eng. *fear* en het Hgd. *Ge-fahr*. 29 SNEVEN; *omkomen*: oorspronkelijk „*snel* en dus *plotseling* verdwijnen.” Men denke aan 't frequentatieve *sneuwelen*, en vergelijkte Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 19 reg. 27. 29 HOECK enz.; *zeemansterm*, met de beteekenis „een moeielijkheid uit den weg ruimen.”

- Is 't nootlot dat ick vall', van eere en staat berooft:
 Laat vallen, als ick vall' met deze kroone op 't hooft;
 Dien scepter in de vuist, dien eersleip van vertrouden,
 En zoo veel duizenden als onze zyde houden.
- 5) Dat vallen streckt tot eer, en onverwelckbren lof.
 En liever d' eerste Vorst in eenigh lager hof,
 Dan in 't gezalight licht de tweede, of nog een minder.
 Zoo troost ick my de kans, en vrees nu leet nog hinder.
 Maer hier komt 's Hemels tolck en wackere Herout,
- 10) Met Godts geheimnisboeck, zyn zorge toebetrouet.
 Het waer niet ongeraên, hem nader t' ondervragen.
 Ick wil hem tegentreên, en aftreên van den wagen.

GABRIËL. LUCIFER.

GABRIËL.

- 15) Heer Stedehouder, hoe? waer hene leit de reis?

LUCIFER.

Naer u, Herout en tolck van 't hemelsche palais.

GABRIËL.

My dunckt ick zoude uw wit aan 't voorhoofd kunnen gissen.

- 20)

LUCIFER.

Ghy die den duistren gront van Godts geheimenissen

3 EERSLEIP; *reeks, gevolg*: *slepen* heeft nog de beteekenis van *glijden over*: het begrip van *lengte* kon zich dus gemakkelijk aan het verbaal substantief hechten. 7 GEZALIGHT LICHT; *licht*, waarin de *zaligheid*, de *hoogste* mate van *geluk* heerscht, 9 's HEMELS TOLCK; de engel *Gabriël* nl. 11 NIET ONGERAEN; *niet ongeraden, niet ondienstig*. 12 AFTREËN VAN DEN WAGEN; de lezer zie bldz. 26 reg. 2, 15 LEIT; *voert*, 19 WIT; *doel*: thans, nu de beteekenis is verbleekt, door het synonieme doel aangevuld. In dit *wit* leeft de herinnering nog voort aan den wortel *wid*, welke eigenlijk *vinden*, vervolgens *zien* (ook *inzien, erkennen*) beteekende; men vergelijkte 't Lat. *videre* = *zien*. Dat zich uit dien wortel een sterk *ww.* „*witen*” ontwikkelde, welks praeteritum nog als praesens „(ik) *weet*” onder ons voortleeft, is bekend. Moe zie desbelust elke spraakkunst op de „Werkw. met opgeschoven verl. tijd,” 19 GISSEN; *raden*: eigenlijk *pogen* te bereiken, *zoeken* te bereiken, te verkrijgen of (tot zich) te *nemen*. Men vergelijkte het Eng. *to quest* naast *to get* = *verkrijgen* en zie Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 107 reg. 5. Dezen stam *get* vinden we ook nog in ons „ver-GET-en”: dit woord toch beteekent niet anders dan *uit* (= *weg* = *ver!*) het *bereik*, uit het *bezit* verliezen. Het weglaten van *dat* na *duncken* is bij V, niet vreemd.

Door 't licht van uw vernuft ontdeekt, en openbaert,
Verlichtme met uw komst.

GABRIËL.

Wat is 't dat u bezwaert?

5)

LUCIFER

Het raetslot en besluit der Godtheit, die de waerde
Des hemels lager schat dan 't element der aerde,
Den Hemel onderdruckt; het aertryck uit een' poel
Door alle starren voert; het menschdom op den stoel

10)

Der Englen zet; berooft hun 't Recht der eerste gaven;
Gebietze om 's menschen nut te zweeten, en te slaven.
Het Geestendom, gewyt tot amptenaers van 't hof
Des hemels, zal voortaan een' aertworm, uit het stof
Gekropen, en gegroeit, ten dienst staan, op hem 'passen,

15)

En, in getal en staet, ons over 't hoeft zien wassen?
Waer toe vernedert ons d' oneindige Gena.

Zoo vroegh? Wat Engel paste op zynen dienst te spa?

En hoe waer 't mooghlyck, dat de Godtheit zich zou mengen

1 VERNUFT; *verstand*, zonder dat daarbij aan een eigenaardige *scherypte* heeft te worden gedacht. De grondbeteekenis is te zoeken in 't ww. *nemen*, waarvan *vernemen*, met inniger beteekenis dan dit woord nu heeft en waaraan het Overijsselsche *vernémstig* = *verstandig* herinnert. Omtrent het vóórvoegsel *ver-* zij opgemerkt, dat het hier een geheel andere beteekenis heeft dan in 't zoeven genoemde *vergeten*: het eerste *ver-* (*vergeten*, *verliezen* enz.) drukt een beweging uit *van* den spreker *af*; het tweede *ver-* (*verkrijgen*, *verwerven* enz.) daarentegen een beweging *naar* den spreker *toe*. Over het wegvallen der *m* plus *ingeschoven* *f* in 't oude *vernunft* zie men Prof. VAN HELTEN'S *Spraakkunst* I, bldz. 137. 6 RAETSLLOT EN BESLUIT; het onmiddellijk gevolg van het *raetslot* is het *besluit* om aan het *raetslot* uitvoering te geven. 8 POEL; ook uit het gebruik van dit woord spreekt diepe minachting. 10 BEROOFT HUN enz.; de lezer lette op de constructie van dezen *afh. zin*, en vergelijkte die der onmiddellijk voorafgaande, met deze gelijkgeordende zinnen. 12 GEESTENDOM; *collectief*, evenals *menschdom*. 12 AMPTENAER; de spelling *amptenaar*, met *p*, beantwoordt veel beter aan de *uitspraak* dan *ambtenaar* (met *b*), 't welk evenwel ter wille der gelijkvormigheid met *ambacht* beter dus wordt gespeld, 12 'T HOF; men lette op het *onz. gesl.* en zie boven bldz. 19, vs. 6. 13 AERTWORM; men zie bldz. 28, reg. 14. OP HEM PASSES; de lezer zie bldz. 14, reg. 5. 17 VROEG; d. i. hier *spoedig*. Door 't gebruik van *vroeg*, met het Lat. *pro* verwant en dat eigenlijk alleen van den morgen gebezigd werd, vond de dichter aanleiding om de tegenstelling met *spade* te vormen. *Te spade passen* op beteekent „*tijdelijk* verwaarloozen,” „voor een *korten tijd* verwaarloozen,” „ook *maar in 't minste* verwaarloozen,” 18 ZICH MENGELLEN; *mengelen* is het frequentatief van *mengen*: den stam *meng* vindt men ook in 't Engelsche *a-mong* = *onder*, *tusschen* ('t Fr. *parmi*). Deze Westgermaansche wortel *mang* openbaart zich ook in 't Geldersche *mangs* = *ondertusschen* en *nu en dan*, b. v. „ik ging *mangs* (onderwijl) voort; „ik bin *mang(e)s* zoo naar, da'k 't oe neët zeggen kan.” Men vergelijkte ook het Engelsche *to mingle*. Voor den inhoud zie de lezer bldz. 19 reg. 14, - - - „het *eeuwigh Woort*, bekleet met *been en aren*”.

- Met menschen? de natuur der uitgekorene Engelen
 Voorbyslaen, en zijn' aert en wezen storten in
 Een lichaem? d' eeuwigheit verknoopen aen 't begin?
 Het hooghste aen 't allerlaeghst? den Schepper aen 't geschapen?
- 5) Wie kan uit dit besluit den zin te zamen rapen?
 Zal 't eeuwigshynend licht nu schuil gaen in den nacht
 Der weerelt? zullen wy, Stadthouders van Godts maght,
 Voor dit geleent gezagh, een wulpsch vermogen knielen?
 Ontelbre lichaemlooze en godtgelyke zielen
- 10) Zien buigen voor een grof en zackende element,
 Daer Godt Zyn majesteit en wezen inneprent?
 Wy Gaesten zyn te grof om dit geheim te vatten,
 Ghy, die het slot bewaert van Godts geheimnisschatten,
 Ontvou ons, magh het zijn, dit donckere geschil,

2 VOORBYSLAEN; *voorbijgaan* (met de bijgedachte van *snelheid*) en dus hier van bijzondere *achteloosheid*. Bij *slaen* denken we thans gewoonlijk aan 't oogenblik van *treffen*: vroeger lette men vooral niet minder op de *beweging*, die aan het *treffen* voorafging: men denke aan „tegen den grond slaan,” „een hoek om slaan,” „op hol slaan,” „uit een venster slaan.” Ter verduidelijking diene, dat bij *smijten* het omgekeerde plaats heeft: vroeger had dit ook de betekenis, die *slaen* thans heeft. Ook bij *komen* werd en wordt nog aan de *rust* gedacht, die op de *beweging* volgt. Men zie boven bldz. 1 reg. 4. 3 VERKNOOPEN; *aanéenknoopen*: men denke aan *verbinden*. De kracht van *ver-* (vergelijk boven bldz. 32 reg. 1) is hier een *wederzijdsche* beweging naar *elkaar* toe. 5 TE ZAMEN RAPEN; *bijéenwoegen*, *veréénigen*, *samenstellen*, *opmaken*: de bijgedachte van *spoed*, die oorspronkelijk aan *rapen* eigen is (men zie Biblioth van Ned. Kl. III, bldz. 99 reg. 24) en nog duidelijk is bij 't Hgd. *rafen*, 't Eng. *rap* en ons *reppen*, is hier zeer op den achtergrond getreden. 7 WEERELT; voor *aarde*: men vergelijke boven „gelijk de kloot der weerelt is,” bldz. 8 reg. 4. 8 WULPSCH; *jong*, *jeugdig*, *zonder ervaring*, *zonder overwicht*: van *welp* = *jong dier* in 't algemeen, thans nog over in *leeuwenwelp* = *leeuwenjong*. Uit de betekenis van *jong* ontwikkelde zich die van *speelsch*, *dartel*, en hieruit ontstond de tegenwoordige. Men vergelijke echter:

En, voor een vryen Staet, verkieze een *wulpsch* Heer,
 Gelijck Rehabeam.

VONDEL (d. v. L. VI, bldz. 65 reg. 40).

Welp ontstond uit *werp*. 8 VERMOGEN; evenals *GEZAGH* metonymia voor den *mensch*, die het *gezagh* en het *vermogen* uitoefent. 9 GODTGELYKE; samengest. *bnw.*, niet te verwarren met *goddelijke*. 10 GROF EN ZACKENDE; een tegenstelling met *lichaemloos* vormende: naast dit *zackende* vindt men bij V. tal van voorbeelden met *e* in naamvallen, welke anders geen uitgang hebben; een *lydende metaet*, een *twee-smijdende sweert*, enz. Men zie Prof. van HELTEN, *V's. Taal*, I, bldz. 97. 11 INNEPRENT; *inprent* natuurlijk: van de vrijheid om ter wille der maat; een lettergreep in tweeën te splitsen (*diacresis*) maakten de ouden een veel ruimer gebruik dan de hedendaagsche dichters. 12 GROF, met kennelijken terugslag op het *grof* in reg. 10. 14 MAGH; van *mogen* met de betekenis van *kunnen*. 14 GESCHIL, *onbegrijpelijke*, *onverklaarbare tegenstrijdigheid*.

Uit uw gezegelt boek: ontvou ons 's hemels wil.

GABRIËL.

- 1777
- X
- Zoo veel 't geoorloft zy te melden uit Godts bladen.
Veel weten kan altyt niet voldren, zomtyts schaden.
- 5) De Hooghte ontdeekt ons slechts wat hy geraden vint.
Het al te stercke licht schynt Serafynen blint.
De zuivre Wysheit wou ten deel' haer wil bezegelen,
Ten deele ontsluiten. Zich te schikken en te regelen
Naer heur gestelde wet, dat voeght den onderzaet,
- 10) Die aen zyn meesters last en wil gebonden staet.
De reden en het wit, waerom wy namaels wachten,
Na 't overleven van een tafel erfgeslachten,
Den Heer, die, Godt en mensch geworden in der tyt,
Den scepter voeren zal, en breet en overwyt
- 15) De starren, aerde, en zee, en al wat leeft regeeren,
Verbergh de hemel u: de tyt wil d' oirzaeck leeren.
Gehoorzaam Godts bazuin: ghy hebt zyn' wil gehoort.

LUCIFER.

- Zoo zal een vreemdeling, een worm, het hooghte woort
- 20) Hier boven voeren, en een ingeboren zwichten
Voor vreemde heerschappy? de mensch een zetel stichten,
Zoo verre boven Godt?

1 GEZEGELT BOECK; omtrent de Oostersche voorstelling van een *gezegeld boek*, waarin Gods raadsbesluiten staan opgeteckend, leze men Openb. V, aanvangende: „En ik zag in de rechterhand desgenen, die op den troon zat een boek, beschreven van binnen, *verzegeld* met zeven (zie bldz. 6) *zege-len* enz.” 4 VORDREN; *voordeel aanbrengen, bevorderlijk zijn*. 10 GEBONDEN STAET; *onderworpen is*: men zie *bondig* op bldz. 25 reg. 15 en vergelijkte omtrent het abstracte *staan* de woorden *valt* op bldz. 10 reg. 4 en *leit* op bldz. 27 reg. 11. 11 DE REDEN enz.; men leze: de reden en het *wit* *waarom* (*doel waarom, reden waarom*) (ver-)wachten wij *namaels* (d. i. naar onze wijze van zeggen *hiernamaels*). 12 NA 'T OVERLEVEN enz.; „wanneer een tafel (d. i. een *reeks*: men zie 't Lat. *tabula, tabella*) voorbijgegaan zal zijn.” 13 DEN HEER, DIE, enz.; ter verduidelijking dezer woorden zie men Philip. II, 10 en 11: „Opdat in den naam van Jezus zich buigen alle knieën dergenen, die in den hemel, die op aarde, en die onder de aarde zijn, en alle tong belijde, dat Jezus Christus Heer is”; en Hebr. I, 2: „Dien hij tot erfgenaam van allen gesteld heeft.” 14 BREET EN (OVER-)WYF; *ruim van omgang* in 't algemeen: de lezer denke hier niet aan een bepaalde afmeting en vergelijkte *verbreiden* (iets anders dan het nieuwere *verbreiden*) en 't Engelsche *wide* („The wide, wide world”). 16 WIL; *zal*: men zie mijn *De Taal* enz. bldz. 74. 20 INGEBOREN; het tegenovergestelde van het verachtelijke *vreemdeling*; gewoonlijk *inboorling* genoemd: het Lat. *indigenis*. 20 ZWICHTEN; *onderdoen*: in-

GABRIËL.

Genoegh u met uw lot,

En staet en waerdigheid, u toegeleit van Godt.

Hy hief u in den top van alle Hierarchyen:

5) Doch niet om iemants glans en opgang te benyen.

De wederspanningheit verplet haer hoofd en kroon,

Indien ze wedersteef des Oppersten geboôn.

Uw aenzien schept zyn licht alleen uit Godts vermogen.

LUCIFER.

10) Ick heb tot noch myn kroon voor Godt alleen gebogen.

GABRIËL.

Zoo buighze oock voor 't besluit der Godtheit, die het al

Wat wezen heeft uit niet, of namaels wezen zal,

tensief van *zwijgen*, naar het heerschend spraakgevoel. Er zijn dan evenwel twee ww. *zwichten*, welker beteekenissen in elkaar zijn gevloeid. Naast het intensief van *zwijgen* bestaat er nog een *zwichten*, welks stam in het Goth. *swai ban* = ophouden gezocht moet worden: het Ohgd. heeft *swifton* = stil zijn, het Mhgd. *swiften* = stil doen zijn. De *ch* in dit *zwichten* ontstond dus uit *f*: men vergelijke *gracht* en *graft*. Men zie verder:

Maer soens gehoorsaemheyt svaders toren *swicht*.ANNA BYNS, *Referencien*.

en zie verder: bldz. 30 reg. 25 hierboven en N°. III dezer Bibliotheek bldz. 73 reg. 18.

2 GENOEGH U; *zich tevreden stellen met*: men vergelijke *genoegen* in de volgende regelen uit HOOFD's *Granida*:

Hoe veel' schoonheden heeft de schoonheid t' saam geveught,

Eer sy *genoegen* kon aan 't schoon van een *Granide*?

3 TOEGELEIT; voor *toegelegd* = *toegedeeld*. 4 HIERARCHYEN; *hierarchy* = *heilige heerschappij* ('t Gr. *ἱεραρχία*): over de verdeling dier *hierarchy* zie men bldz. 21 reg. 3. 5 OPGANG; *bloei*: werkwoordelijk substantief van *opgaan* = *naar boven gaan*, *zich verheffen*. VONDEL gebruikt dit woord ook voor een persoon, evenals wij heden nog alle dagen iemand den „*roem van zijn land*” kunnen heeten. De verklaring des heeren v. LENNEP, toen hij *opgang* in de volgende verzen door *vertegenwoordiger* vertolkte, zal wel minder juist wezen. Den Heer *Godefried van Rheedens*, heer van *Amerongen*, noemt V.:

Den *glans* van 't edele *Amerongen*En *opgang* van 't gemytert Sticht.

VONDEL (door v. L.) VII, bldz. 592, vs. 30.

Dat *glans* uit het vorige vers maakt, dunkt mij, de verklaring gemakkelijker: *daar*, evenals in *onzen* tekst, *glans* en *opgang* vereenigd; Mr. VAN LENNEP dacht bij zijn verklaring vermoedelijk aan *opgaan* in den zin van *zich opmaken*, *opgaan*. 13 NIET; *niets*. 13 NAMAELS; zie bldz. 34 reg. 11.

Bestiert tot zeker eindt, hoewel wy 't niet beseffen.

LUCIFER.

- Den mensch in 't heiligh licht der Godtheit te verheffen,
Den mensch, zoo hoogh met Godt vergodlyckt in zyn troon,
5) Te zien het wieroockvat toezwaeien, op den toon
Van duizentduizenden eenstemmige kooralen,
Verdooft de majesteit en diamante stralen
Van onze morgenstar, die straelt nu langer niet;
En 's hemels blyschap slaet aen quynen van verdriet.

10)

GABRIËL.

De zaligheid bestaet in een gerust genoeggen,
In 't stemmen met Godts wil, en zich naer hem te voegen.

LUCIFER.

- De majesteit van Godt en Godtheit wort verkleent,
15) Indienze haer natuur met 's menschen bloet vereent,
Vereenight, en verbint. Wy Geesten grenzen nader
Aen Godt, en zyn natuur, als zoons van eenen Vader
Geteelt, en hem gelyck, indien 't geoorloft is
Te stellen tegens een dese ongelyckenis
20) Van een oneindigheit en 't eindigh; de bepaelde

1 EINDT; *doel*: men zie *wit* op bldz. 31 reg. 19 en vergelyke TIL in Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 67 reg. 4. Evenals *doelwit* gebruikt men ook *einddoel* en *doeleind*. Ook hier lette de lezer op de constructie van den afh. zin. 1 BESEFFEN; intensief van het vroegere st. ww. *beseffen* (Mhgd. *beseben*) = „met de zinnen waarnemen, gewaar worden.” 6 KOORALEN; *koorknaper*: omtrent duizentduizenden vergelyke men Openb. V, 11: „En hun getal was tien duizendmaal tien duizenden, en duizendmaal duizenden.” 7 VERDOOFT; zie bldz. 10 reg. 13. 9 SLAET AEN 'T QUYNEN; *begint te kwijnen*: de gedachte *snelheid*, welke het ww. *slaan* opwekte, deed onwillekeurig denken aan een *onmiddellijk volgende* handeling, en vandaar dat *slaan* geschikt werd bevonden, om een handeling in een *zeer nabijzijnden* toekomstigen tijd aan te kondigen. Men denke aan het gebruik, dat wij van het ww. *gaan* maken („ik ga werken”) om een *aanstaanden* tijd te vormen en vergelyke het ww. *aller*, dat door de Franschen eveneens wordt gebruikt. 11 GERUST GENOEGEN; *kalme tevredenheid*: men zie ZICH GENOEGEN op bldz. 35 reg. 2. 19 TEGENS EEN; *tegen elkaar*, V. gebruikt *tegens* en *tegen*: het eerste vooral vóór klinkers. De lezer zie boven bldz. 30 reg. 18. 19 ONGELYCKENIS; *ongelyk*, *verschil*: eigenlijk *vergelijking*, d. i. *geelykstelling* van twee begrippen, welke *niet* bij elkaar hooren: in *denzelfden* zin komt *onghelyk* voor in de volgende verzen:

Tis alte grooten *onghelyke*,
Voer hemelrije te kieser 't goet,
Dat men ymmer rumen moet.

HILDEGAERSBERCH, bldz. 244, vs. 70.

Dat bij *ongelyk* zich het begrip *verkeerdheid* op den voorgrond plaatste, ligt vóór de hand.

- By d' onbepaalde maght. Indien de zon verdwaelde
 Uit hare streecke, en zich bekleede met een' smoock,
 Om al den aerdkloot toe te lichten, uit een' roock,
 En zwarten damp; hoe zou de vreught der weerelt sterven!
- 5) Wat zou het aertsch geslacht al glans en leven derven!
 De zon al majesteits ontbeeren, in haer' loop!
 Ick zaegh den hemel blind, de starren overhoop,
 Wanorden orden en geschicktheit overrompelen,
 Indien de bron van 't licht haer klaerheit quaem te dompelen
- 10) In 't graf van een moerasch. Verschoonme, o Gabriël,
 Indien ick uw bazuin, de wet van 't hoogh bevel,
 Een luttel wederstrevē, of schyn te wederstrevē.
 Wy yvren voor Godts eere: om Godt zyn Recht te geven,
 Verstout ick my en dwaal dus verre buiten 't spoor
- 15) Van myn gehoorzaamheit.

GABRIËL.

Ghy yvert krachtig voor
 De glori van Godts naem; doch zonder t' overwegen

2 SMOOCK; *dikke rook*: men vergelijke 't Hgd. *schmauch* en 't Eng. *smoke*, en zie „uit een' roock,” en „zwarten damp” in reg. 4. 5 DERVEN; *missen, ontberen*, naar de vroegste beteekenis van dit woord: een volgende trap van ontwikkeling vinden we in 't Hgd. *dürfen* d. i. *noodig hebben, behoeven*, die onmiddellijk uit missen voortvloede. Over de zonderlinge verwarring van *duven* met het vroegere *dorren* zie men Biblioth. v. Ned. Kl. III, bldz. 43 reg. 29. 6 MAJESTEITS; de genitief wordt door 't voorafgaande *wat (al)* = *hoeveel* geëischt. 7 ICK ZAEGH; ter verklaring van dezen conjunctief lette de lezer erop, dat de afh. zin (met *indien* beginnende) een veronderstelling bevat. In zulke veronderstellende zinnen gebruikt V. willekeurig den conjunct., of niet: men vergelijke de onmiddellijk volgende regels en bldz. 36 reg. 15 en reg. 18 en bldz. 35 reg. 10. 8 GESCHICKTHEIT; *orde: schicken* beteekent oorspronkelijk „maken, dat iets *geschiedt*” (men vergelijke 't Hgd. *Geschichte* van *geschehen* en *Geschied* van *schicken*), dus *regelen, ordenen*. De lezer zie nog Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 43 reg. 1. 9 QUAEM TE DOMPELEN; *zoude komen* te dompelen: krachtens het denkbeeld van *beweging*, aan dit woord eigen, kon het evenals *gaan* gebruikt worden om tijdsbetrekkingen der ww. voor te stellen. Thans wordt het veelal gebruikt om *pas verleden* handelingen aan te duiden. Men denke aan 't Fr. *aller en venir*, en vergelijke *slaan* op bldz. 33 reg. 2. 10 'T GRAF VAN EEN MOERASCH; zie *poel* op bldz. 32 reg. 8. 14 VERSTOUT IK MY; de lezer gevoelt lichtelijk de grootere kracht van dit ww., vergeleken met het onze, dat, evenals *stout* zelf, nu *in de eerste* plaats aan het *minder geoorloofde* eener handeling doet denken. *Stout* had oorspronkelijk de beteekenis van *verheven, uitstekende boven*, waaruit in goeden zin zich *dapper, moedig, sterk kon* ontwikkelen; in minder ernstigen zin ontwikkelde het zich tot *trotsch*. Voor de eerste beteekenissen zie men ons vroegere *stout* (Karel de *Stoute* = Charles le *Téméraire*) en 't Engelsche *stout* = *sterk*; voor de laatste het Hgd. *stolz*. Er schijnt verwantschap te bestaan tusschen *stout* en *stelt*, door den band: *verheffen*.

- Dat Godt het punt, waer in zyn hoogheid is gelegen,
 Veel beter kent dan wy; dies staeck uw onderzoek.
 De menschgeworden Godt zal dit geheimnisboeck,
 Met zeven zegelen gesloten, zelf ontsluiten.
- 5) Nu smaectghe niet het pit, maer ziet de schors van buiten.
 Dan zal men d' oirzaeck zien, de reden, den waerom
 Van zyn verholentheên, en diep in 't heilighdom
 Der heilighdommen gaen. Nu voeght het ons te duicken,
 En dezen dagenraet 't aenbidden, te gebruicken
- 10) Met danckbaerheit, tot dat de kennis in haer kracht
 De twyfeling verdryf, gelyck de zon den nacht.
 Nu leeren wy allengs Godts wysheit tegenstappen,
 Eerbiedigh, en beschroomt. Zy openbaert by trappen
 Het licht der wetenschappen en kennis, en begeert
- 15) Dat ieder, op zyn wacht, zich onder haer verneert.
 Heer Stedehouder, rust, en hanthaef d' eerste ons wetten:
 Ick ga, daer Godt my zent.

LUCIFER.

Men zal 'er scherp op letten.

2 DIES; *dus, daarom*: oude genitief van 't aanw. vnw. *dit*. 4 ZEVEN ZEGELEN; zie bldz. 34 reg. 1. 6 WAEROM; anders gewoonlijk onzijdig. 7 VERHOLENTHEËN; *verborgenheden*: men vergelijke HULSEL op bldz. 29 reg. 14. 8 DUICKEN; *bukken*: men zie ook elders bij V.:

't Betaemt den minderen voor meerdere maght te *duycken*.

9 GEBRUICKEN; *aanvaarden*: „tot zich nemen” met meerdere of met mindere *graagte*: vandaar *genieten*, maar ook *dulden, verdragen*. Men vergelijke het Engelsche *to brook*, en zie nog uit de *Bediedenis der Missen*:

Die *glorie*, die euwelike

Die heiligen *gebruken* in hemelrike.

10 KENNIS IN HAER KRACHT; een bij V. meermalen voorkomende uitdrukking om de *volle ontwikkeling* te kennen te geven; op bldz. 29 hierboven vindt men dezelfde woorden van het *menschdom* gebezigd, „dat zich, *in zijn kracht*, aen de zy der Godtheit zetten zal.” 11 VERDRIJF; wanneer in temporale bijzinnen met *eer, totdat* de aangekondigde handeling niet zeker was, gebruikte V. den conjunctief. Van gelijk karakter is de conjunctief in zinnen met *zoo ras, zoodra als, wanneer*, b. v. op bldz. 20 reg. 6: „Zoo ras hy *innery*, wien enz.” 12 TEGENSTAPPEN; uit „allengs” in hetzelfde en „by trappen” in het volgende vers blijkt genoegzaam, dat we hier aan een *langzame, geleidelijke ontwikkeling* te denken hebben: het ww. *stappen* zelf (stampen) doet trouwens aan een *regelmatig* voortschrijden denken. 15 IEDER, OP ZYN WACHT; de lezer zie bldz. 22 reg. 4 en vlgg. 16 RUST; dat is *rust u = wees bedaard, be-rust hierin, onderwerp u*. 16 ONS WETTEN; over *ons* zie men bldz. 1 reg. 3.

X
BELZEBUB. LUCIFER.

BELZEBUB.

De Stedehouder hoort waer dit plakkaet op draeit,
Dat Gabriëls bazuin zoo trots heeft uitghekraeit.

- 5) Hy gaf Godts oogherreck u, oock scherp genoegh te ruicken,
Men zal uw mogentheit aldus de vleugels fnuicken.

LUCIFER.

Zoo licht niet: neen gewis, men kan 'er in voorzien.
Geen minder droome hier zyn' meerder te gebiën.

- 10) BELZEBUB.

Hy dreigt weêrspannigheit haer hoofd en kroon te pletten.

LUCIFER.

Nu zweer ick by myn kroon het al op een te zetten,
Te heffen mynen stoel in aller heemlen trans,

- 15) Door alle kreitsen hene, en starrelichten glans.
Der heemlen hemel zal my een palais verstrecken,
De regenboogh een troon; 't gestarrente bedecken
Myn zalen; d'aertkloot blyft myn steun en voetschabel.
Ick wil op een karos van wolcken, hoogh en snel

- 20) Gevoert door lucht en licht, met blixemstrael en donder
Verbryzelen tot stof, wat boven, of van onder

3 PLAKKAET; aangeplakte bekendmaking. 3 OP DRAEIT; men kan dus de *spil* zien, waarop het plakkaet draait, waarop het eigenlijk aankomt. 5 SCHERP; *duidelijk, nauwkeurig*: men zie 5 regels vroeger. 5 TE RUICKEN GEVEN; *doen gewaarworden, doen verstaan*. 6 MOGENTHEIT; *macht*: men zie bldz. 28 reg. 14. 6 FNUICKEN; eigenlijk de *veeren uittrekken*, later *kortwieken* en dus ongeschikt maken om te vliegen. 8 VOORZIEÏN; *in een aangelegenheid de noodige voorzichtigheit in acht nemen*: stond het *doel*, waarvoor men zich te wachten had, duidelijk voor oogen, dan kon men *voorzien tegen* of *jegens* iets. Zoo vonden we in MAERLANT'S *Rijmbijbel*:

- - - ende badt hem dies
Dat si nemmermeer waren so ries (*dwaas*),
Ende si voorwerd mere *voorzaghen*
Jeghen der felre Joeden laghen.

9 GEEN MINDER; Gabriël stond in rang lager dan Lucifer. 11 HOOFD EN KROON TE PLETTEN; de lezer zie bldz. 20 reg. 1. 13 HET AL OP EEN TE ZETTEN; *alles op één zet wagen, alles op één worp zetten*: deze uitdrukking is klaarblijkelijk aan het dobbelspel ontleend. 15 DOOR ALLE KREITSEN; men zie bldz. 4 reg. 8 en bldz. 5 reg. 10. 15 STARRELICHTEN; *genitief plur. van starrelicht*. 16 VERSTRECKEN; omtrent de weglating van *tot* vergelijkte men bldz. 12 reg. 8. 18 VOETSCHABEL; *voetbank*: *schabel* is het Lat. *scabellum*, 't Fr. *escabelle* en *escabeau*. 19 KAROS; 't Fr. *carrosse* van 't Lat. *carrus* = „wagen met vier wielen”: leerzaam is het, het deftige *karos* te vergelijken met het zeer gewone *kar*, dat van denzelfden oorsprong is.

- Zich tegens ons verzet, alwaar 't den Veltheer zelf;
 Ja, eerwe zwichten, zal dit hemelschblauw gewelf,
 Zoo trots, zoo vast gebout, met zyn doorluchte bogen
 Te bersten springen, en verstuiven voor onze oogen;
 5) 't Gerabraeck't aertryck zien als een wanschapen romp;
 Dit wonderlijk Heelal in zynen mengelklomp,
 En wilde woestheit weêr verwarren en verkeeren.
 Laet zien wie Lucifer durf trotsen en braveeren.
 Men dage Apollion.

1 DEN VELTHEER; een accusatiefvorm in den nominatief komt bij V. dikwijls voor, vooral in de andere periode: men zie Prof. v. HELTEN, *Vondel's Taal II*, § 272. 2 ZWICHTEN; *onderdoen voor, buigen, berusten in*: men zie bldz. 30 reg. 26. 3 DOORLUCHE; *doorschijnend, klaar, helder*: men vergelijke het Overijselsche *luchten = lichten en luchtter = toestel om licht te geven*, en zie verder:

Hier sit ghy voor 't gerecht, daer dicht-bedochte mommen
 Doorluchte glazen zijn.

HUYGHENS, *Korenbl. I*, 83.

Evensal in 't Hoogd. *Durchlaucht*, werd ook bij ons *doorluchtig* een eere-naam, schoon in ruimer zin:

Doorluchte en wijze Balthasar,
 Die, als een blijde Morgen-star
 De werelt toelicht.

VONDEL (door v. L.) II, 293.

Ook vindt men bij V. *doorluchtig*:

Daer Lernaë's kille bron - - - *doorluchtigh* is als glas.

VONDEL (door v. L.) II, 724.

Over den uitgang -ig zie de lezer bldz. 27 reg. 5 de aant. en over de *doorluchte bogen* zelve bldz. 5 reg. 10. 5 't GERABRAECKT AERTRYCK enz.; „het aardrijk zal ook zoodanig toegetakeld worden, dat het er als een wanschapen romp zal uitzien”: de lezer herinnere zich, dat niet alleen „verbrijzeld” zal worden, wat *boven*, maar ook wat *van onder* zich verzet. Onder een *romp* verstaan we gewoonlijk een *lichaam* zonder de ledematen. 6 WONDERLIJCK; de lezer denke aan de onderscheiding in een „wonderlijk en (een) *zieneljk* Heelal der weerelt” op bldz. 19 reg. 4. Den dichter staat hier die onderscheiding blijkbaar niet voor den geest: de *geheele* schepping laat hij thans *wonderlijk* noemen. De comische bijbeteekenis, die *wonderlijk* thans heeft, openbaarde zich in V.'s dagen stellig nog niet. 6 MENGELKLOMP; Nederlandsch voor *chaos*. 7 VERKEEREN; *veranderen, terugkeeren*. 8 TROTSEN; thans meestal, met den basterduitgang -eeren, *trotseeren*: over *braveeren* zie men bldz. 28 reg. 14. 9 DAGEN; *oproepen, te voorschijn doen komen*: het woord *dag* is de stam van het ww. *dagen*, in meer dan één beteekenis, alle echter te verklaren uit het begrip, dat men bij de vorming van het ww. op den voorgrond stelde: de meest voorkomende zijn die van *helder worden*, waarbij men aan het *begin* van den aanbreekenden dag dacht; *verwijlen, vertoeven*, waarbij meer op den *tijdsduur* van den dag gelet werd (men denke aan 't Fransche *séjourner*); *oproepen*, waarbij men een bepaalden gerechts-*dag* op het oog had (men denke aan *in-dagen*). 't Zal niemand verwonderen, dat na verloop van tijd de heldere voorstelling over 't ontstaan dier ww. verduisterde en hunne beteekenissen daar-door verward werden: blijkens het antwoord, dat Vondel door *Belzebub* laat geven, dacht hij aan „voor den dag brengen”, „aan het licht brengen”.

BELZEBUB.

Hier treedt hy voor den dagh.

APOLLION. LUCIFER. BELZEBUB.

APOLLION.

- 5) O Stedehouder van Godts onbepaelt gezagh,
Orakel, in den Raet der onderdane Goden,
Ick offer u myn dienst, en wacht op uw geboden.
Wat eischt de majesteit van haren onderdaen?

LUCIFER.

- 10) Het lust ons, uwen zin en inzien te verstaen,
Op een gewichtigh stuk, dat zalme niet mislucken.
Het wit is Michaël de slagheer uit te rucken;
Op dat ons toelegh niet op zyn vermogen stuit'.
Hy voert met zynen arm zoo vele Orakels uit,
15) Als oit de Godtheit heeft met hare hant gedreven
In eenwigh diamant: daer wort de mensch geheven
In top der hemelen, door alle kreitsen heen,

6 ORAKEL; *tolk Gods*: eigenlijk het antwoord, dat, naar de meening der ouden, de goden bij monde van hun priesters gaven ('t Lat. *oraculum* van *orare* = spreken); acht regels lager wordt Orakel gebezigd in den zia van wonder, tot welk gebruik de *geheimzinnigheid* der godspraak gereedelijk aanleiding gaf. ONDERDANE; men zie bldz. 27 reg. 5. 10 ZIN; *meening, inzicht*: de beteekenis van *verstandelijke werkzaamheid*, van *inspanning* des geestes om iets te bereiken, was reeds vroeg aan dit woord eigen; later werd het ook gebruikt om den zetel van het verstand en ook dien des gevoels aan te duiden: aan hetgeen, waarover men veel denkt, hecht men zich toch onwillekeurig. Naast dit woord bestaat nog altijd een sterk werkwoord *zinnen* (onbezonnen), dat evenwel in 't Hgd. een grooter bloei geniet dan bij ons (*sinnen*): dit *zinnen* beteekende eenmaal „ergens heengaan,” „door te gaan een doel trachten te bereiken” (ons zenden is er het *causatief* van en werd derhalve vroeger ook *zvak* verbogen (*gezant*). Dat *zin* ons ook aan een ingeslagen *richting* doet denken, kan dus geen bevreemding baren; voor den overgang eener *lichamelijke* tot een *geestelijke* handeling vergelijkte men *ramen*, *gissen* en *bedoelen* (Biblioth. v. Ned. Kl. III, bldz. 67 reg. 4 en bldz. 107 reg. 5.), *nagaan*, *erlangen*, *verlangen*, *vernemen* enz. enz. 10 VERSTAEN; *vernemen*: eigenlijk voor iets gaan staan om het te onderzoeken (over de inchoatieve beteekenis van *gaan staan*, welke *staan* in samenstellingen heeft, zie men Biblioth. van Ned. Kl. II, bldz. 5 reg. 30. De Engelschen hebben dit woord losgelaten, en gebruiken thans *understand*. De volgende beteekenissen hebben zich ontwikkeld: *hooren*, *aanhooren*; *vernemen*; *door raadplegen overeenkomen*; *goedvinden*, *willen*, *eischen*; „zich iets of op iets verstaan” = iets *kunnen* of *kennen*; *verstaan tot iets* = *gezind zijn tot iets*, enz. 12 WIT; *doel*: zie bldz. 31 reg. 19. 12 DE SLAGHVEER UIT TE RUCKEN; den (voornaamsten) vleugel *fnuiken*, dus van alle macht berooven. 13 VERMOGEN; *macht*, *kraacht*; zie bldz. 17 reg. 23. 17 KREITSEN; zie bldz. 4 reg. 8.

- En ziet het Engelsdom zoo diep, zoo laegh, benêen
 Zijn voettapyt, in stof vast grimmelen als wormen.
 Het lustme met geweld dien zetel te bestormen,
 En op te zetten by dat opzet, in een' slagh,
 5) Al teffens wat myn staet, en star, en kroon vermaga.

APOLLION.

- Een loffelyck bestaan: dat uwe kroon vermeere,
 En aenwasse op dien voet. Ick reken my tot eere
 Te raden, onder u, tot zulck een brave daet.
 10) Het zy die recht en wel, of averechts beslaet,
 De wil is prysselyck, al wou het niet gedyen.
 Maer om niet reuckeloos noch radeloos te stryen,
 Hoe treet men allerbest tot zulck een stout bestaan?
 Hoe veiligst gegens 't punt van 't raetslot aengegaen?

2 VAST; reeds: men zie bldz. 29 reg. 16. 2 GRIMMELN; *kriewelen, krieolen, dooreenwoelen*, met de bijgedachte van *groote hoeveelheid*. 4 OP TE ZETTEN BY DAT OPZET; *op te zetten* vonden we boven reeds (bldz. 39 reg. 13.): „het al op één te zetten.” OPZET heeft met dit opzetten alleen den klank gemeen: dit toch beteekent *voornemen, plan*, en is de stam van een ander opzetten = *op touw zetten, aanvangen*. Men vergelijke de volgende voorbeelden bij V. zelf: „Hij voerde dit opzet uit” (*Inhoud der Gebr. van Thebe*); „Dees hinderpaal hier mede verzet zijnde, nam ick voor dit werck op te zetten (= te beginnen)”. (VONDEL, door v. L. VIII, bldz. 12). 5 TEFFENS; verharding voor *tevens* = *tegelijktijd*. 5 VERMAGH; „al de macht, die mijn staet en star, en kroon verenig heeft.” 7 LOFFELYCK BESTAAN; *lovenswaardige onderneming*: gelijk bij verstaan het (*gaan*) staan *vóór* (*iets*) van *belangstelling, kennismaking* getuigde, werd het (*gaan*) staan *bij* (*iets*) als een daad van *moed aangemerkt*: vandaar bestaan = *onderneming*. Men zie boven bldz. 41 reg. 10 en vergelijke *zes* regels lager: „een stout bestaen.” 7 KROON; metonymia voor *macht, heerschappij*. 8 OP DIEN VOET; *uitgaande van, als een gevolg van zulk een „loffelyck bestaen.”* 9 RADEN; *raad te geven, als raadsman te dienen, hoewel ik uw mindere ben.* 9 BRAVE DAET; geheel 't zelfde als *stout bestaen*, vier regels lager. Over *braaf* zie de lezer bldz. 28 reg. 14. 10 AVERECHTS; *verkeerd*: het voorvoegsel *ave*, oude vorm van *af*, geeft *gemis* te kennen van 't geen het grondwoord uitdrukt. Met de beteekenis van *onderste boven* zie men het in de volgende aanhaling uit den *Fergunt*:

Fergunt hastelike versach,
 Dat hi neder ter erden lach,
Averecht op sinen scilt.

10 BESLAET; *uitvalt, terechtkomt*. 11 PRYSSELYCK; *prijzenswaard*. 11 GEDYEN; *gelukken*: zooals men weet had *digen* de beteekenis van „in omvang toenemen”; daarnit ontwikkelden zich allerlei *gunstige* toepassingen: behalve aan ons *gedijen*, denke men nog aan *deugd* (bldz. 12 reg. 11), aan 't vroegere *deghe* = *voorspoed, tier*: een Overijselsche boerenknecht heeft in zijn nieuwen dienst („bi zín nje volk”) *vulle deege of niks géén deege*. 12 REUCKELOOS NOCH RADELOOS; zonder met zich zelven of met anderen te hebben geraadpleegd; *reuckeloos* is ons roeke-loos ('t Eng. *reckless*, 't Hgd. *ruchlos*), en beteekent „zonder na te denken over”. Den wortel van dit woord vinden we ook in REK-ENEN. 14 RAETSLOT; *plan, voornemen*.

LUCIFER.

Men kante hier met list ons eigen raetslot tegen.

APOLLION.

Dat zeggen heeft wat in. Geleende maght te wegen

- 5) In eene zelve schael met d' Almacht; haer gewicht
Weeght over. Wacht uw kroon: wy vallen veel te licht.

BELZEBUB.

Zoo licht niet, of de kans zal eerst in twyfel hangen.

APOLLION.

- 10) Van wien, of hoe, of waer dien aenslagh aengevangen?
Het overpeinzen quetst alree Godts majesteit.

LUCIFER.

Men hou haer ongequetst; en stappe met beleit

Die steile steilten op, en noit gebaende rotsen.

- 15) Beleit en moedt verwint, en durf gevaren trotsen.

APOLLION.

Geen Almaght, noch haer kroon: men koomze niet te na,

Ten zy men leeren wil met nabrou te spa.

De minder moet gedwee voor zynen meerder wycken.

- 20) LUCIFER.

Laet d' Almaght rusten: zet gelyckheit en gelycken

Te zamen. Laet eens zien wiens wapen zwaerder weegh',

Ick zie ons vyanden gevlught, den hemel leegh

Met eenen slingerslagh; ons heiren overladen

- 25) Van heerelycken roof: dan wyder zich beraden.

4 DAT ZEGGEN HEEFT WAT IN; „dat zijn woorden van wijdstreckende betee-
kenis,” „de gevolgen van dien raad, in zoo weinig woorden vervat, zijn van
groot belang.” 5 EENE ZELVE; *eene zelfde*. 6 WEEGHT OVER; *weegt zwaarder*
(zie 16 regels lager), doet de schaal *door slaan*. 6 WACHTEN: *hoeden, bewaren*.
6 VALLEN; zie bldz. 20 reg. 7. 15 DURF; bij dit woord zie men bldz. 24
reg. 22. 21. GELYCKHEIT EN GELYCKEN; men vergelijkte hier *onghelyckenis* op
bldz. 36 reg. 19. 22 WEEGH'; het gebruik van den conjunctief doelt hier na-
tuurlijk op den twyfel. 23 ONS; zie bldz. 1 reg. 3. 25 HEERELYCKEN; evenals
vroeger bij *opzetten* en *opzet* (bldz. 39 reg. 13) is het hier ook alleen de klank,
die beide woorden *heiren* en *heerelycken* verbindt. *Heerelycken* toch heeft met
heir=*leger* niets uit te staan: de stam van *heerlyk* is *heer* (over *-lyk* zie men
De Taal in haar Leven en Ontwikkeling bldz. 100), Mhgd. *hér*, Nhdg. *hehr*,
Eng. *hoar*, met de algemeene beteekenis van *schitterend, glanzend, voornaam*,
trotsch, verheven, eervwaardig enz. enz. enz. Uit den comparatief van dit woord
ontstond de persoonsnaam *heer* = de *hoogere*, de meer *eervwaardige*, de *oudere*:
men verg. 't Ital. *signore* en 't Fr. *seigneur* van het Lat. *senior*. Men ver-
gelijkte *heerheit* = *pracht, luister* in de volgende woorden uit het *Leven van*
Jesus: „En wette nit dat de princhen van der werelt hare *heerheit* plegen
toeghene over dat volc. 25 WYDER; *verder*: men zie bldz. 34 reg. 14.

APOLLION.

- Ghy weet wat Michaël, Godts Veltheer, al vermagh:
 Godts regementen staen verplicht aen zijn gezagh.
 Hy draeght den sleutel van het wapenhuis, hier boven.
- 5) De wacht is hem betrouwt. Hy houdt op alle hoven
 Getrou een wakende oogh, zoo dat 'er niet een star
 Van al het hemelsch heir, in 't minst, zich reppen dar,
 Noch op dien hemeltoght uit zyn gelit verroeren.
- 10) Men vanght haest aen, maer zulck een oorlogh uit te voeren,
 Dat draeft ons maght voorby, en sleipt een' langen staert
 Van zwaricheden na. Wat tuigh, wat stormgevaert.
 Kan tegens hem bestaen, en de opperbenden sloopen?
 Al zette 's hemels slot zijn diamantpoort open,
 Het vreesde list, noch laegh, noch overrompeling.
- 15) BELZEBUB.
 Indien men ons besluit bekrachtigh' met de kling,
 Ick zie de morgenstar op onzen hoogen standert
 Braveeren, 's hemels staet en heerschappij verandert.
- APOLLION.
- 20) De Veltheer Michaël voert, ruim zoo trots en fier,
 Godts wonderlycken Naem in 't velt van zyn banier,
 De zon in top.

2 AL; men voege *wat...al* samen. 3 REGEMENTEN; *scharen*, die *aangevoerd* worden. 3 VERPLICHT STAEN; *afhankelijk zijn*: men zie bldz. 30 reg. 22. 5 BETROUT; *toevertrouwd*. 6 WAKENDE; men zie bldz. 33 reg. 10. 7 DAR; *durft*: men zie bldz. 24 reg. 22. 7 REPPEN (ZICH); de aanteekening op *rapen* (bldz. 33 reg. 5) verklaart genoegzaam, dat er bij *reppen* aan *overhaasting*, aan vergrijp tegen de *orde* kan *gedacht* worden: de woorden uit het volgende vers: „uit zyn gelit verroeren” geven bovendien nog de noodige opheldering. 9 HAEST; *spoedig, weldra, licht*: men zie bldz. 29 reg. 16. 10 DRAEFT enz.; „dat gaat onze macht verre te boven.” men zie *voorbyslaen* op bldz. 33 reg. 2. 10 SLEIPT EEN LANGEN STAERT; men zie hierbij de aanteekening op EERSLEIP, bldz. 31 reg. 3. 12 SLOOPEN; *vernietigen*: ook met de beteekenis „te niet gaan” komt *slo(o)pen* bij V. voor. Zoo in de uitgave v. L. vs, 350: „want terwijl het (vaartuig) op den uitstekenden bult van een banck hangen bleef, tegens het zant aanstiet, lang in twijffel verlet wiert, en den stroom stuitte, zoo sloopte het, en zette de mannen midden in 't water neder. Over dit woord kan men *Taal- en Letterb.* IV, 302 en 303 desverkiezende nazien, waar door dr. VAN HELTEN de gelijkstelling van *sloopen* met het Hgd. *schleifen* wordt bestreden. 18 BRAVEEREN; *schitteren, pronken*: men zie bldz. 28 reg. 14. 21 WONDERLYCK; sedert *wonderlijk* iets *raars* is gaan beteekenen, en *wonderbaar* eenvoudig *vreemd* beduidt, is *wondervol* langzamerhand in gebruik gekomen. Ook *eervol* is te verdedigen, nadat *eerlijk* zoozeer in beteekenis is beperkt. Men zie DE TAAL enz. bldz. 99.

LUCIFER.

Wat baet een naem met licht geschreven?

- Een heldenstuck, als dit, wort geensins doorgedreven
 Met tittelen, en pracht, maar dapperheit, en moedt,
- 5) En treken, van vernuft en loosheit uitgebroet.
 Ghy zyt een meester, tuck om Geesten in te luien,
 Te rygen aen uw snoer, te leiden, op te ruien.
 Ghy kunt bederven zelfs de vroomsten van de wacht;
 En leeren weifelen wat noit op weiflen dacht.
- 10) Begin, wy zien Godts heir gereten aen twee deelen;
 De hoofden en de leên aen 't woeden, en krakeelen;
 De meeste maght alree geblinddoeckt, en verdooft,
 En Oversten en elck vast roepen om een hoofd,
 Indienghe een vierde deel op onze zy kunt troonen,
- 15) Men zal uw kloeck beleit met eere en ampten kroonen.

5 TREKEN; meerv. van *treke*, later *trek*: meestal in een min gunstigen zin.
 6 TUCK; *listig*: duidelijk elders bij V. „de noot maakt d'ongeslepene tuck.” 't Sbstff.
tuk had de beteekenis van *slag*, *streek*, *list*: het meerv. vinden we nog in
 't Hgd. *Tücke*. Het ww. *tukken* beteekende in den ruimsten zin „een snelle be-
 weging maken”, bij voorkeur naar beneden, met de bijgedachte van *arglist*. 6 IN
 TE LUIEN; op een *bedriegelijke* wijze *overhalen* tot, 8 BEDERVEN; *omkoop-*
ontrouw maken, *afvallig maken*; eigenlijk *vernietigen*, te gronde *richten*: causa-
 tief bij het nog bestaande *bederven*.

Want ic had int herte toren,
 Ende seide: „Vrouwe, mi dunct dat gi
 Wilt altemale *bederven* mi.”

Die Rose, vs. 4552.

Ick hoop op uwen troost, al most ick heden sterven,
 Ick weet uw Vader-gunst en sal my niet *bederven*.

CATS (door v. VL.) II, 886, a.

8 VROOMSTEN; zooals we vroeger (bldz. 28 reg. 23 der aant.) reeds zagen, be-
 teekende *vroom* oorspronkelijk *dapper*, zachtjesaan kreeg het de tegenwoordige
 beteekenis: blijkens het volgende vers beduidt het hier *vertroubaar*, *onomkoop-*
baar, en wijkt dus ook van de grondbeteekenis af. 12 VERDOOFT; *doof*: dus met
 een beperkter zin dan *verdooft* op bldz. 10 reg. 13. De verwarring zal dus
 zoo groot worden, dat de meesten niet meer zien of hooren. 13 VAST; *reeds*.
 14 TROONEN; *bedriegelijk* overhalen. Over de afkomst van dit woord heerscht
 verschil: dr. TE WINKEL bracht *aftroonen* in verband met *trouw*, goth. *trauan*;
aftroonen zou dan beteekenen „door *vertrouwen* in te boezemen, iemand ergens
 aftrekken, op meer of min bedriegelijke wijze. Anderen zien overeenkomst met
 het oude *trommen*, *trompen* het Fr. *tromper*. Volgens Dr. SCHOETENSACK (*Ety-*
mologische Untersuchungen, bldz. 170) zou de grondbeteekenis dan te zoeken
 zija in het Ohgd. *drumón* d. i. *in stukken slaan*, waarvan het Mhgd. *trümpfe*
 = *verminking*, *benadeeling* (het Nhd. heeft nog *zertrümmern*): de gedachte
bedriegen zou dan uit die van *benadeelen* ontstaan zijn door de bijvoeging van
 het begrip *listig*, *opzettelijk*.

Ga hene, en overlegh dit stuck met Belial:
 Het moet 'er duister zyn, daer hy verdolen zal.
 Zyn troni, gladt vernist van veinzen en bedriegen,
 In 't mommen niemant kent, die haer voorby kan vliegen.

- 5) Ick stygh te wagen: legh het over met u twee.
 De Hofraet is vergaert, en wacht ons komst alree.
 Men zal, zoo dra ghy komt, u beide binnen roepen.
 Heer Overste, bewaeck de hofpoort met uw troepen.

+

BELIAL. APOLLION.

- 10) BELIAL.
 Gods stedehouder dient zich van ons beide om hoogh.
APOLLION.
 Wy vliegen te gelyck, als pylen van zyn' boogh:
BELIAL.
 15) En doelen op een wit, doch hachelyck te raken.
APOLLION.
 Sta vast, de hemel wil van dezen aenslagh kraken.
BELIAL.
 Laet kraken al wat wil: het moet 'er nu op staen.
APOLLION.
 20) Hoe grypen wy dit stuck met kans en voordeel aen?
BELIAL.
 De wapens dienen ons: men moet van 't heir beginnen.
APOLLION.
 25) De hoofden eerst, met een de stoutsten zien te winnen.
BELIAL.
 Door iet wat glimpelyx, en met een' schyn verbloemt.

3 TRONI; zie' bldz. 11 reg. 17. 4 MOMMEN; *huichelen*, *bedektelyk* te werk gaan, met *bedriegelyke* oogmerken. Men zie de eigenlyke beteekenis in Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 67 reg. 18. 4 VOORBY VLIEGEN; *overtreffen* dus. 5 LEGH HET OVER; zie *overlegh* vier verzen vroeger: in innigheid van samenstelling verschillen veel ww. bij V. van de gewoonte daaromtrent in onze dagen. Men leze desbelust v. HELTEN, *Vondel's Taal*, I § 62 en § 63. 15 HACHELYCK; *moelyk*, *twijfelachtig*, *onzeker*: in laatstgenoemde beteekenis vinden we het bij V. zelf:

't Waer *hachelyk* of ghy dit zoudt gelooven.

VONDEL (d. v. L.) III, bldz. 854, vs. 1310.

19 WIL; *zal*. 21 KANS; zoals gewoonlyk voor *kans op slagen*, *goeden kans*, *schoonen kans*. 23 MEN MOET VAN 'T HEIR BEGINNEN; „het leger moet eerst overgehaald worden.” 25 STOUTSTEN; *moedigsten*; zie bldz. 37 reg. 14. 27 GLIMPELYX; wat een schoonen *glimp* heeft: de volgende woorden drukken dezelfde gedachte nog eens uit, zoals dikwijls bij V. Soms denkt men bij

APOLLION.

Zoo geef het dan een' naem: laet hooren hoe ghy 't noemt.

BELIAL.

Men hanthaef 't Engelsdom, zyn hantvest, eer, en staten,

- 5) En kieze een hooft, waar op zich ieder magh verlaten.

APOLLION.

Dat hebtghe recht gevat: ick wensch geen schooner stof,

Noch zaet tot muitery, om burglary en hof

Te schennen tegens een, en scharen tegens scharen:

- 10) Want ieder is gezint zyn staet en eer te waren,
En wettigheid, waer toe d' Almogentheit hem riep,
Eer zy de menschen vormde, en zoo veel spader schiepf.
Het hemelse palais is ons tot erf gegeven.
- 15) Den Geesten, die dus hoogh op hunne vleugels zweven,
En vry van lichamen, niet zacken naer om laegh,
Past beter dit gewest dan 't aertsch geslacht, te traegh
Om tegens zyn natuur te kiezen deze bogen.
Hier valt de dagh te sterck, te krachtigh, en hun oogen
Verdragen geensins 't licht, ons vroeger aengewent.
- 20) De mensch beware dan zyn eigen element,
Als andre dieren: hy genoegh' zich met de palen
Van zynen ryken hof. Het ryzen en het dalen
Van zon en maen verdeel' de maenden, en het jaar.
Hy neem' den rondon loop der heldre starren waer.
- 25) Hy nuttige zijn ooft en al den geur der kruiden,
En keer' zich oost, en west, ten noorden, en ten zuiden.
Dat zy zyn tytverdryf: en wat behoeft hy meer?
Wy kennen nimmer hier een' aertschen opperheer.
Zoo sluit ick. Kuntghe, help dien zin beknoppter uiten.

glimp aan het ww. *glimmen*: de grondbeteekenis van dit woord is echter een „voegend, passend samengaan,” en daardoor een aangenaam witerlijk. Het Mhgd. heeft in dezen zin *glimpf* of *gelimpf*. In het Angs. heeft men *gelimpen* voor zich toedragen, samenvallen met of, zooals wij vroeger zeiden, *bijkomen*. Men vergelijke de aanteekening op *bekwaam* op bldz. 1 reg. 4.

4 HANTVEST; de voorrechten, bij die *handvesten* toegestaan. 5 MAGH; *kan, vermag*. 9 SCHENNEN TEGENS EEN; *tegen elkaar opzetten, aanhitsen tegen elkaar*: het Mhgd. *schünden* met dezelfde beteekenis. Ook in Overijsel (*Deventer*) is (*was* alhans vóór een kwarteeuw) het woord nog in volle kracht: „iemand *opschünen* tegen.” 12 EN ZOO VEEL SPADER SCHIEPF: men herhale hier „*eer zy*”; dus: „en eer zy de menschen, zooveel spader dan de engelen schiepf.” 15 NIET ZACKEN; men vergelijke *sackende element* op bldz. 33 reg. 10. 18 VALT; *is*: men zie bldz. 10 reg. 4. 19 AENGEWENT; „dat ons tot een *gewoonte* is geworden: *levenlooze* zaken gewinnen zich niet meer aan ons.

BELIAL.

Den mensch in eeuwigheit ten hemel uit te sluiten.

APOLLION.

Dat klinckt alle Engelen te wonder wel in 't oor.

- 5) Dat vlieght, gelyck een vier, van 't een in 't ander koor,
Door negen Ordens heene, en alle Hierarchyen.

BELIAL.

Zoo zal men allerbest versufte traegheit myen.

Ons heil en uitkomst hangt aen snelheit en aen spoet.

- 10) APOLLION.

Niet min aen kloeck beleit, en dapperheit, en moedt.

BELIAL.

Die zal, door toeval van ontelbre vanen, groejen.

APOLLION.

- 15) Zy morren vast: men moet hier heimlyck onder roejen,
Zich mengen in dien hoop, en voeden hun beklagh.

BELIAL.

Dan diende Belzebub, een Vorst van groot gezagh,
Zyn wapen aen hun klaght en wettigheit te hangen.

- 20) APOLLION.

Niet plotsling, maer allengs, en als door zydegangen.

BELIAL.

De Stedehouder met zyn tegenwoordigheit

Bie zelf de stercke hant aen zulck een trots beleit.

- 25) APOLLION.

Wy zullen in den Raedt zyn' zin en voorstel hooren:

Hy veinze voor een poos, en geve in 't endt de sporen

Aen 't opgeruide heir, verlegen om een hooft.

6 NEGEN ORDENS; zie NEGEN BOGEN op bldz. 7 reg. 10. 8 VERSUFT; in 't algemeen wekt *versuft* de gedachte op aan *traagheid* van *geest*, *afwezigheid* van *geest*. Vroeger schijnt de beteekenis sterker te zijn geweest dan thans. KILIAEN geeft: *delirus*, *delirans*, *stupens*, *incogitans*, *socors*: ANIMI INOPS. Een merkwaardig voorbeeld vinden we bij HUYGENS, *Costelick Mal*, vs. 85. Over *waanzin* sprekende zegt hij:

De Sieckte die 't gedruys van haer *versufte* toonen
Can opwaerts stijgen doen, tot daer de sinnen woonen.

11 KLOECK; niet alleen *dapper* maar ook *verstandig*: men zie N°. II dezer Biblioth. bldz. 16. 13 TOEVAL; het *toevallen*. 15 ROEJEN; ze dus *opruien*. 16 ZICH MENGEN IN; zich begeven *te midden van*: men zie bldz. 32 reg. 18. 19 TE HANGEN; d. i. hun klachten met de wapenen *steunen*, dien klachten dus *klem bijzetten* door het *zwaard*. 21 DOOR ZYDEGANGEN; of, zooals men ook kan zeggen, *bedektelijk*, *langs linksche wegen*. 26 ZIN; *meening* men zie bldz. 18 reg. 3

BELIAL.

Aen 't hoofd hangt al de zaeck. Hoe veel ghy hun belooft,
Zy zullen zonder hoofd dien optoght niet beginnen.

APOLLION.

- 5) Wat ree gewonnen is, behoeft men niet te winnen.
Wie meest gequetst wort in zyn heerlyckheit, en staet,
Dien gelt het eerst; die stapp' vooraen, en sla de maet
In zoo veel duizenden.

BELIAL.

- 10) De billyckheit en reden
Vereeren hem dees kroon: doch eerwe dieper treden,
Zoo laet ons al 't gevaer eerst wegen, niets bestaen,
Of al de Hofraet steeck' hier zelf zyn zegel aen.

REY VAN ENGELEN.

15)

ZANG.

Hoe zien de hoffelycke gevels
Zoo root? hoe straelt het heiligh licht
Zoo root op ons gezicht,
Door wolcken en bedroefde nevels?

20)

Wat damp, wat mist betreect
Dat zuiver noit bevleect,
En loutere saffier?
Die vlam, dien glans, dat vier
Van 't heldere Alvermogen?

25)

Hoe schynt ons nu de diepe gloet
Der Godtheit toe, zoo zwart als bloet?
Die flus zoo klaer alle oogen
Verbeughde? Wie begrypt, wie kent
Deze oirzaeck, onder de Engelsdommen,

30)

Die, boven Adams element,

3 OPTOGHT; wat men op de aarde „opstand” heet, wordt in den hemel zeer gevoegelijk „optoght” geheeten. 7 SLA DE MAET; natuurlijk voor „die voere aan,” „die bevele.” 11 DIEPER TREDEN; *verder gaan*. 12 BESTAEN; *ondernemen*: men zie boven bldz. 42 reg. 7, en reg. 13. 13 ZIJN ZEGEL AAN IETS STEKEN OF HECHTEN; de woorden voor dit gebruik uit vroeger dagen worden thans gebezigd voor *wettigen*, *goedkeuren*. 16 HOFFELYCK; afleiding door middel van *lijk* met de kracht van den genitief 20 BETREECT; *trekt over*: we willen hierbij alleen opmerken, dat *betrekken* als transitief werkw. in dezen zin niet langer in gebruik is; we *betrekken* nog wel een huis. 22 LOUTER; *rein*, *zuiver*. 27 FLUS; *nog kort geleden*: het begrip *snelheid*, dat aan *vliegen* eigen is, ging bij den stam van den *imperfectum* over in *korten afstand* van *tijd*, zoowel vóór als na een gegeven oogenblik.

- Noch flus op galm van keelen zwommen;
 Op lucht van Geesten, in den glans,
 Die galery, en tin, en traus,
 Gewelf van koor en hof vergulde,
 5) En met een ziel van vreught vervulde,
 Al wat hier boven leeft, en zweeft? —
 Wie is 'er, die ons reden geeft?
- TEGENZANG.
- Toen wy, op Gabriëls bazuinen,
 10) Ontvonckten, en eene nieuwe wys
 Aenhieven, Godt ten prijs;
 De roozegaerden, en de tuinen
 Van 't hemelsch paradys,
 Door zulck een dau en spys
 15) Van lof en zang verblyt,
 Ontloken; scheen de Nyt
 Van onder in te sluipen.
 Een groot getal der Geesten stom,
 En bleeck, en dootsch, ging, drom by drom,
 20) Misnoegend henedruipen.
 De winckbraeu hing verslenst op 't oogh,

1 GALM VAN KEELLEN EN LUCHT VAN GEESTEN; beide uitdrukkingen doelen op iets bijzonder fijns, waarin alleen voorwerpen, die bijna geen *zwaarte* hebben (dus tegenover „sackende elementen” staan) kunnen *zwemmen*, d. i. *drijven*, *zweven*, zonder daarbij aan een (roeiende) *beweging* te denken, zooals wij thans gewoonlijk doen. 20 MISNOEGEND; het tegenovergestelde van (zich) *genoegen* = *tevreden zijn*: *klagend*, *treurend* dus. 20 HENEDRUIPEN; wij zeggen gewoonlijk *afdruipeu*. Vondel bezigt ook nog *doordruipeu*. GIJSBRECHT VAN AEMSTEL zegt:

Nooit kraaide haan, als hem de kam was afgebeten.
 Een dog en baste nooit, maar *droop*, als hij 't verloor,
 Met ingetrokken staart en hangende ooren *door*.

21 WINCKBRAEU; natuurlijk ons *wenkbrauw*: bij *brauw* denke men aan 't Engelsche *brow*. Evenals de namen van andere lichaamsdeelen is dit woord heel oud en duister. 21 VERSLENSSEN; *minder worden*, *verdwijnen*, *verwelken*. Zoo bij VONDEL zelf (Poëzy, 1, 616):

Uw jeught *verslenst*. Uw vaders stamhuis *smelt*.

(*Ver-*)*slensen* ontstond door *assimilatie* uit (*ver-*)*slentsen*, 't welk door achtervoeging eener *s* aan den stam (men vergelijkte *riden*, *ritsen*, *ritselen*; *sliten*, *slitsen*, *slissen*) zijn ontstaan aan *slinden*, *slenden* (men zie ook hier de *verscherp*ing van den slotmedeklinker) te danken had. *Slenden* leeft nog voort in *slenderen*, waarnaast *slenteren*.

De grondbetekenis vinden we in den Germaanschen wortel *SLID*, die *glijden* beteekent; met dit onderscheid evenwel, dat bij *glijden* aan een *snelle*, bij *slid* aan een *langzame* beweging moet gedacht worden. De nieuwere vormen ontstonden

Het gladde voorhoofd zette een rimpel.

De hemelduiven, hier om hoogh,

Onnozel eerst, oprecht, en simpel,

Aen 't zuchten sloegen, zoo het schœen;

5)

Als of de hemel viel te klein

Voor haer, toen Adam wierd verkoren,

En zulck een kroon den mensch beschoren.

den door inschuiving eener *n*; zonder die *n* vinden we den wortel in *slede*, 't Hgd. *Schlitten*, 't Eng. *to slide* en *sledge*.

Twee hoofdbegrippen zijn bij de ontwikkeling van dit woord steeds duidelijk aan 't licht getreden: 1e. die van *langzame beweging*, en 2e. van *langzame verwijdering: verdwijning*. De eerste beteekenis hecht zich meer aan *slenderen* en *slenteren* = *traag gaan, rondloopen zonder doel*; bij *slensen* en *verstensen* denken we eerder aan *verdwijnen, afnemen, achteruitgaan, vervallen, verwelken, slap worden* enz. Men denke evenwel aan 't vroegere adjectief *slender* = *dun, mager, spichtig*, dat in 't Engelsch nog voortleeft. Dat *slenderen* ook voorkomt met de beteekenis van *draaien* = *niet ridderlijk op het doel afgaan* zal niemand bevreemden; evenmin, dat *slenter* voorkomt in den zin van *sleep, sleur* en *draai*, en in dien van *lap, tod*. Men zie verder de volgende voorbeelden:

Wat is al u cieraet,

Dat metter tijt *verstentst*, en door de doot *vergaet*?

KRUL, *Diana*, 23.

En of hier d' Egelentier wat *slindert*,

(Wie 't port) den wortel blijft.

Oranqien Lelyhof, I, 9.

Al is de schoone roos door hitte van der sonnen

Verstendert, afgeteert, door rimpels ingewonnen.

CATS, *Wercken* I, fol. 411.

Zy hebben *slenters*, in hun ommegeganc en spreken,

Waar door ze in 't diep geheim der hartenkamers breeken,

BERKHEY, *Vaderl. Afscheid*, 76.

Ook werd *verstenden* transitief gebruikt:

Verstentst ghy zoo de bloem en 't eelste van uw tijdt?

VONDEL, *Jos. in Egypte*, 22.

1 ZETTE EEN RIMPEL: „op het voorhoofd plooidc zich een rimpel“: het gebruik van *zetten* = *doen plaats hebben, te voorschijn roepen* is zeer ingekrompen. Vroeger zei men b v. ook „hij *zet* zijn doodverf“ voor „hij krijgt een bleeke kleur.“ 2 HEMELDUIVEN; voor de *gewone engelen* gebezigd. 3 ONNOZEL; *onschuldig*: men zie *Biblioth. v. Ned. Kl. III*, bldz. 118 reg. 14. 3 SIMPEL; evenals bij *onnozel* ontardde ook hier het *onschuldig* in *bekrompen naar den geest*. Men vergelijke ten overvloede: *Matth. X, 16*: „Weest *eenvoudig*, gelijk de duiven.“ 4 SLOEGEN; „*begonnen te zuchten*“ men zie bldz. 33 reg. 2. 5 VIEL; zie *vallen* op bldz. 8 reg. 4. 7 BESCHOREN; *toegedeeld*: het Hgd. zegt grammaticaal juistcr *bescheert*, aangezien het ww. *bescheren* eigenlijk *zwak verbogen diende te worden, als denominatief van schaar*, Ohgd. *scara*, Mhgd. *schar* = *menigte, hoop* = *gedeelte, afdeeling*, stam van 't sterke werkwoord *scheren* = *sniijden*.

Dees smet ontstelt het oog van 't Licht.
 Z' ontsteekt die vlam in Godts gezicht.
 Wij willen ons uit liefde in 't midden van hun mengen,
 En deze oploopenheit weêr tot bedaren brengen.

TW X
 HET DERDE BEDRYF.

LUCIFERISTEN. REY.

LUCIFERISTEN.

- Hoe kan men in zyn waen zoo vroegh bedrogen worden!
 Hoe is 't alree verkeert! wij schatten niemants Orden
 Geluckiger dan d' onze, in dit opgaende Ryck,
- 5) Ja achtten onzen Staet den Oppersten gelyck,
 En onveranderlyck, en boven 't aertsch gezegent;
 Wanneer ons Gabriël met Godts bazuin bejegent,
 En uit de goude poort verbaest met dit gebodt,
 Hetwelck al 't Engelsdom versteect van 't hooghste lot,
- 10) Hun uit den vollen schoot der Godtheit eerst geschoncken.
 Daer leggen wy te laegh, en zien de schoone voncken
 En stralen van onze eere en heerlyckheit geblust,
 De gantsche Hierarchy des hemels ongerust,
 Den mensch, in top van Staet en maght, zoo trots verheven,
- 15) Dat wy, als slaven, voor zyn heerschappye beven.

1 ONTSTELT; doet het „oogh van 't Licht” zijn gewone kalnte, helderheid verliezen. 2 VLAM; als bewijs der „ontsteltenis,” van toorn dus. 3 MENGEN (IN 'T MIDDEN VAN HUN); zie bldz. 32 reg. 18. 4 OPLCOPENHEIT; oproerige beweging, oproer: met veel sterker beteekenis dus dan dit woord tegenwoordig heeft, nl. *drift*.

2 WAEN; *meening, verkeerde meening*: men vergelijke *waanzin*. 3 VERKEERT; *veranderd*: „'t kan verkeeren” was de leuze van BREEROO. 4 OPGAENDE; *bloeiende*: men denke aan *opgang*, bldz. 35 reg. 5. 7 WANNEER: *toen, als*. 7 BEJEGENT; *ontmoet, tegenkomt*: men vergelijke het Hgd. *begeuen*. 8 VERBAEST; *ontstelt*: men zie bldz. 11 reg. 13. 9 VERSTEECKT; de stamwortel *stek* van dit werkwoord ontstond uit *stik*, dat in den vóór-Germaanschen tijd *stig* luidde (*στίγμα*, 't Lat. *instigare*): de grondbeteekenis is „met een of ander *scherp, puntig* voorwerp ergens indringen;” evenals bij *slaan* (zie bldz. 33 reg. 2) werd ook hier aan de voorafgaande *beweging* gedacht en werd *steken* een zeer algemeen gebruikt woord om een *handeling* aan te duiden. *Versteken* beteekende *verwijderen van*, waaruit de beteekenis van *berooven* gemakkelijk kon voortvloeien. 11 LEGGEN; men zie bldz. 5. reg. 3. 13 ONGERUST; zooals duidelijk in 't oog springt, met veel meer kracht dan tegenwoordig, evenals 't zooveen genoemde *verbazen*.

- O, onverwachte slagh, en staetverwisseling!
 Och treurgenooten, zet u hier in eenen ring
 In 't ronde: zet u hier te zamen: helpt ons treuren,
 En zuchten: het is tyt ons feestgewaet te scheuren,
 5) Te klagen: niemant kan ten minste ons dit verbiên.
 De blyschap smilt, en zal nu d' eerste droefheit zien.
 Helaes, helaes, helaes, gebroeders, hemelreien,
 Leght af uw hoofcieraet: verandert uw lievreien
 En vrolyckheit in rou: slaet neêr uw aengezicht.
 10) Zocckt schaduwen, als wy. De droefheit schuw't het licht.
 Een ieder volge ons stem, en bange jammerklaghten.
 Verdrinckt in jammer: zinckt in droevige gedachten.
 Het klagen helpt, en zet de droefheit oock van 't hart.
 Nu sचेpt in 't kermen lust: het kermen heelt de smart.
 15) Nu roept uit eenen mont, en vollegt ons misbaren.
 Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

REY.

- Wat weeklaght hoort men hier? onaengenamen toon,
 De Hemel yst hier af. Dees lucht is niet gewoon
 20) Te hooren een muzyck van druck op noten galmen
 Door 't juichende gewelf. Triomfen, kransen, palmen,

6 SMILT; *vervloeit, verdwijnt*: wat de *i* betreft, men weet dat de sterke werkw. der 1ste klasse òf onv. *e* òf onvolv. *i* hebben. 8 LIEVREIEN; *gewaden*: van 't Fransche *livrée*, oorspronkelijk de kleeding, welke vroeger de Fransche Koning *livrait* (leverde) aan de dienaren van zijn huis. 15 MISBAREN; *jammeren*. weklagen, vooral blijkbaar uit de *gebaren*. Het ww. *baren* beteekent thans alleen *voortbrengen*: vroeger was de toepassing van dit woord ruimer en kon het o. a. ook *zich gedragen, zich aanstellen, aangaan* beteekenen. Men vergelijkte het Hgd. *gebären* en denke aan ons *misbaar*: ook de volgende voorbeelden:

Ey! vrouw kom in huis! miester wordt wakker, en begint hy te *baeren*!

JAN VOS, *Klucht van Oene*, bldz. 1.

Soo *baart* hy als een Droes.

VAN DER VEEN, *Zinnebeelden*, bldz. 32.

Het algemeen begrip van *baren* (met een bekenden overgang vóór de *r* van *a* in *e*, uit *beren*) is *dragen*. Het woord liep tot de *zwakke* vervoeging over, vooral onder den invloed van een ander *baren* = *ontblooten, openbaren, toonen*; behoorende tot *baar* = *bloot* (zooals nog in *baarblykelyk* en *barrevoets*); alleen *geboren* herinnert er ons aan. Samenstellingen met *mis* komen bij VONDEL bijzonder veel voor. 16 GEVAREN; *heengegaan, gebleven*: *varen* beteekent in den ruimsten zin *zich bewegen* (van de eene plaats naar de andere). 19 HIER AF; zooals bekend is, een andere vorm voor *hiervan*. 20 MUZYCK VAN DRUCK; *treurige muziek, treurige tonen*. 20 GALMEN; *weerklinken*: de beteekenis van *galmen* ligt hier meer naar de eerste beteekenis, die van *zingen*, toe, waaraan zich echter reeds vroeg de bijgedachte van *deflig* verbond.

- En harpen passen ons, en snaren. Wat wil dit?
 Wie of hier hangends hoofds in een gekrompen zit,
 Verlaten, en bedrukt, en zonder noot beladen?
 Wie geeft hun treurens stof? wie kan dees oirzaeck raden?
 5) Myn Reigenooten, volght: 't is noodigh dat men vraegh'
 Naer d' oirzaeck van hun leet, en deze donckre vlaegh
 Van droefheit, die den glans van onze pracht ontluistert,
 Het licht van 't eeuwigh feest benevelt, en verduistert.
 De hemel is een hof van weelde en vreught en vree.
 10) Hier nestelt aen dit dack noch rou, noch hartewee.
 Myn reigenooten volght, en troostze in hun bezwaren.

LUCIFERISTEN.

Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

REY.

- 15) Genooten van ons heil en blyschap, broeders, hoe?
 O zonen van het licht, hoe dus bedroeft te moê?
 Wie geeft u stof aldus te jammeren, te treuren?
 Ghy had begonnen 't hooft ten hemel op te beuren,
 Te bloeien in den dagh, die neêrstraelt van Godts glans.
 20) De hemel broght u voort, om vlugh, van trans in trans,
 Van 't een in 't ander hof, te steigeren, te zweven,
 In 't onbeschaduw't licht, vernoecht, verzaet te leven,
 Op een gedurigh feest, te smaken 't hemelsch mann'
 Van Godts onsterflijkheit, in een gerust gespan
 25) Van feestgenooten. Hoe? dit voeght geen burgeryen
 Van Englestandt; o neen: dit voeght geen Heerschappyen,

3 ZONDER NOOT; *zonder oorzaak, zonder iets dat hen kwelt: noot toch be-
 teekent kommer, verdriet.* b. v.:

Die maechden waren truerich zeer
 Ende leden van rouwen groten noot.

Der Minnen Loep, B. IV, vs. 527.

3 BELADEN; *bezuwaard, bekommerd, bevreemd, zoo bij Vondel (door v. L. II, 622):*

— — — om den vader, die te velde leyd, *beladen,*

Soo soeckt sy in den soon haer' minne te versaden.

en in *der Minnen Loep, B. I, vs. 1652:*

Mer als een mensche so is beladen,
 Dat hi selve ghenen raet en weet.

18 GHY HAD BEGONNEN; naar *onze* gewoonten zoude het hulpww. *zijn* hier
 gebruikt moeten worden: aangezien den dichter de *handeling* vooral voor den
 geest stond, kan 't gebruik van *hebben* ons niet zoo zeer bevreemden. 22 VER-
 ZAET; men denke hier vooral aan het aangename gevoel, dat *verzadiging* geeft.

24 GERUST GESPAN; *eensgezind, vreedzaam gezelschap, vereeniging* van personen,
 die bij elkaar behooren, tusschen wie *harmonie* heerscht.

Geen Maghten, Troonen; noch geen heerschend Hemelsdom.
 Ghy kropt uw droefheit in, en zit versuft en stom.
 Laet hooren wat u deert: ontdeekt het uw gespeelen.
 Ontdeekt uw hartquetznuur, dat wy die mogen heelen.

5)

LUCIFERISTEN.

- Och broeders, vraeghtghe noch met errenst wat ons let?
 Ghy hoort, zoo wel als wy, wat Gabriël trompet:
 Hoe wy, door 't nieuw bevel, van onzen staet vervielen
 In eene slaverny der aerde, en zooveel zielen
- 10) Als uit een luttel bloets en zaets te spruiten staen.
 Wat is by ons alree mishandelt, of misdaen,
 Dat Godt een waterbel, vol wint en lucht geblazen,
 Verheft om d' Engelen, zyn zonen, te verbazen?
 Een basterdy verheft, gevormt uit klay, en stof?
- 15) Wy waren pas gewyt tot pylers van zyn hof,
 Bekleedden onzen plicht, als trouwe ryxgenooten,
 En worden op een' sprong gebannen en gestooten
 Uit deze waerdigheit, verdrückt te streng, en straf.
 De hantvest en het Recht, dat ons de Godtheit gaf,
- 20) Wort ingetrocken, en, in stede van regeeren
 Met Godt, en onder Godt, zal Adam triomfeeren,
 En heerschen, in zyn bloet en afkomst, onbepaelt.
 De zon der Geesten is te plotseling gedaelt.
 Och lotgenooten, volgt ons droefheit, en misbaren.
- 25) Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

REY.

- Ontsteltghe u om den last van Godt en Gabriël?
 Dit schynt een razerny. Wie durf het hoogh bevel
 Berispen? wie verwaent de Godtheit wederstrevan?
 30) Wy zyn gehouden Godt zyn Recht en eer te geven,

2 KROPT IN; wij zeggen gewoonlijk *verkroppen*. 2 VERSUFT; men zie *suif* op bldz. 48 reg. 8. 3 GESPEELEN, *speelgenooten*, *vrienden*. 6 ERRENST; vroeger merkten we reeds op, dat de *diaeresis* eertijds vrij wat algemeener was dan thans. 6 LET; *hindert*: men zie ter opheldering Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 113 reg. 6. 9 EN ZOOVEEL ZIELEN; men leze „en in eene slavernij van (d. i. *uitgeoefend door*) zooveel zielen enz.” 11 MISHANDELT; *misdaan*, *verkeerd gehandeld*. 13 VERBAZEN; *ontzetten*, *verschrikken*: men zie bldz. 11 reg. 13. 27 ONTSTELTGHE U; *ontstellen* wordt thans niet reflexief meer gebezigd. 29 VERWAENT; *trots*: volgens KILIAEN *gloriosus*, *gloriabundus*, *arrogans*, „qui ultra quam par est, de se cogitat.” Van het ww. *verwanen* in den zin van *over-wanen*, *te veel wanen* vonden we een duidelijc voorbeeld in *Jan's Teestyte*:

- En harpen passen ons, en snaren. Wat wil dit?
 Wie of hier hangends hoofds ineengekrompen zit,
 Verlaten, en bedrukt, en zonder noot beladen?
 Wie geeft hun treurens stof? wie kan dees oirzaeck raden?
 5) Myn Reigenooten, volght: 't is noodigh dat men vraegh'
 Naer d' oirzaeck van hun leet, en deze donckre vlaegh
 Van droefheit, die den glans van onze pracht ontluistert,
 Het licht van 't eeuwigh feest benevelt, en verduistert.
 De hemel is een hof van weelde en vreught en vree.
 10) Hier nestelt aen dit dack noch rou, noch hartewee.
 Myn reigenooten volght, en troostze in hun bezwaren.

LUCIFERISTEN.

Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

REY.

- 15) Genooten van ons heil en blyschap, broeders, hoe?
 O zonen van het licht, hoe dus bedroeft te moê?
 Wie geeft u stof aldus te jammeren, te treuren?
 Ghy had begonnen 't hooft ten hemel op te beuren,
 Te bloeien in den dagh, die neêrstraelt van Godts glans.
 20) De hemel broght u voort, om vlugh, van trans in trans,
 Van 't een in 't ander hof, te steigeren, te zweven,
 In 't onbeschaduwte licht, vernoecht, verzaet te leven,
 Op een gedurigh feest, te smaken 't hemelsch mann'
 Van Godts onsterflijkheit, in een gerust gespan
 25) Van feestgenooten. Hoe? dit voeght geen burgeryen
 Van Englestandt; o neen: dit voeght geen Heerschappyen,

3 ZONDER NOOT; *zonder oorzaak, zonder iets dat hen kwelt: noot toch be-
 teekent kommer, verdriet.* b. v.:

Die maechden waren truerich zeer
 Ende leden van rouwen groten noot.

Der Minnen Loep, B. IV, vs. 527.

3 BELADEN; *bezuwaard, bekommerd, bevreemd, zoo bij Vondel (door v. L. II, 622):*

— — — om den vader, die te velde leyd, *beladen,*

Soo soeckt sy in den soon haer' minne te versaden.

en in *der Minnen Loep, B. I, vs. 1652:*

Mer als een mensche so is beladen,
 Dat hi selve ghenen raet en weet.

18 GHY HAD BEGONNEN; naar *onze* gewoonten zoude het hulpww. *zijn* hier
 gebruikt moeten worden: aangezien den dichter de *handeling* vooral voor den
 geest stond, kan 't gebruik van *hebben* ons niet zoo zeer bevreemden. 22 VER-
 ZAET; men denke hier vooral aan het aangename gevoel, dat *verzadiging* geeft.

24 GERUST GESPAN; *eensgezind, vreedzaam gezelschap, vereeniging* van personen,
 die bij elkaar behooren, tusschen wie *harmonie* heerscht.

Geen Maghten, Troonen; noch geen heerschend Hemelsdom.
 Ghy kropt uw droefheit in, en zit versuft en stom.
 Laet hooren wat u deert: ontdeekt het uw gespeelen.
 Ontdeekt uw hartquetznuur, dat wy die mogen heelen.

5)

LUCIFERISTEN.

- Och broeders, vraeghtghe noch met errenst wat ons let?
 Ghy hoort, zoo wel als wy, wat Gabriël trompet:
 Hoe wy, door 't nieuw bevel, van onzen staet vervielen
 In eene slaverny der aerde, en zooveel zielen
- 10) Als uit een luttel bloets en zaets te spruiten staen.
 Wat is by ons alree mishandelt, of misdaen,
 Dat Godt een waterbel, vol wint en lucht geblazen,
 Verheft om d' Engelen, zyn zonen, te verbazen?
 Een basterdy verheft, gevormt uit klay, en stof?
- 15) Wy waren pas gewyt tot pylers van zyn hof,
 Bekleedden onzen plicht, als trouwe ryxgenooten,
 En worden op een' sprong gebannen en gestooten
 Uit deze waerdigheit, verdrückt te streng, en straf.
 De hantvest en het Recht, dat ons de Godtheit gaf,
- 20) Wort ingetrocken, en, in stede van regeeren
 Met Godt, en onder Godt, zal Adam triomfeeren,
 En heerschen, in zyn bloet en afkomst, onbepaelt.
 De zon der Geesten is te plotseling gedaelt.
 Och lotgenooten, volgt ons droefheit, en misbaren.
- 25) Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

REY.

- Ontsteltghe u om den last van Godt en Gabriël?
 Dit schynt een razerny. Wie durf het hoogh bevel
 Berispen? wie verwaent de Godtheit wederstrevē?
 30) Wy zyn gehouden Godt zyn Recht en eer te geven,

2 KROPT IN; wij zeggen gewoonlijk *verkroppen*. 2 VERSUFT; men zie *suf* op bldz. 48 reg. 8. 3 GESPEELEN, *speelgenooten*, *vrienden*. 6 ERRENST; vroeger merkten we reeds op, dat de *diaeresis* eertijds vrij wat algemeener was dan thans. 6 LET; *hindert*: men zie ter opheldering Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 113 reg. 6. 9 EN ZOOVEEL ZIELEN; men leze „en in eene slavernij van (d. i. *uitgeoefend door*) zooveel zielen enz.” 11 MISHANDELT; *misdaan*, *verkeerd gehandeld*. 13 VERBAZEN; *ontzetten*, *verschrikken*: men zie bldz. 11 reg. 13. 27 ONTSTELTGHE U; *ontstellen* wordt thans niet reflexief meer gebezigd. 29 VERWAENT; *trots*: volgens KILIAEN *gloriosus*, *gloriabundus*, *arrogans*, „qui ultra quam par est, de se cogitat.” Van het ww. *verwanen* in den zin van *over-wanen*, *te veel wanen* vonden we een duidelijc voorbeeld in *Jan's Teestyē*:

- En harpen passen ons, en snaren. Wat wil dit?
 Wie of hier hangends hoofds in een gekrompen zit,
 Verlaten, en bedrukt, en zonder noot beladen?
 Wie geeft hun treurens stof? wie kan dees oirzaeck raden?
 5) Myn Reigenooten, volght: 't is noodigh dat men vraegh'
 Naer d' oirzaeck van hun leet, en deze donckre vlaegh
 Van droefheit, die den glans van onze pracht ontluistert,
 Het licht van 't eeuwigh feest benevelt, en verduistert.
 De hemel is een hof van weelde en vreught en vree.
 10) Hier nestelt aen dit dack noch rou, noch hartewee.
 Myn reigenooten volght, en troostze in hun bezwaren.

LUCIFERISTEN.

Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

REY.

- 15) Genooten van ons heil en blyschap, broeders, hoe?
 O zonen van het licht, hoe dus bedroeft te moê?
 Wie geeft u stof aldus te jammeren, te treuren?
 Ghy had begonnen 't hooft ten hemel op te beuren,
 Te bloeien in den dagh, die neêrstraelt van Godts glans.
 20) De hemel broght u voort, om vlugh, van trans in trans,
 Van 't een in 't ander hof, te steigeren, te zweven,
 In 't onbeschadwt licht, vernoecht, verzaet te leven,
 Op een gedurigh feest, te smaken 't hemelsch mann'
 Van Godts onsterflijkheit, in een gerust gespan
 25) Van feestgenooten. Hoe? dit voeght geen burgeryen
 Van Englestandt; o neen: dit voeght geen Heerschappyen,

3 ZONDER NOOT; *zonder oorzaak, zonder iets dat hen kwelt: noot toch be-
 teekent kommer, verdriet.* b. v.:

Die maechden waren truerich zeer
 Ende leden van rouwen groten noot.

Der Minnen Loep, B. IV, vs. 527.

3 BELADEN; *bezuwaard, bekommerd, bevreemd, zoo bij Vondel (door v. L. II, 622):*

— — — om den vader, die te velde leyd, *beladen,*

Soo soeckt sy in den soon haer' minne te versaden.

en in *der Minnen Loep, B. I, vs. 1652:*

Mer als een mensche so is beladen,
 Dat hi selve ghenen raet en weet.

18 GHY HAD BEGONNEN; naar *onze* gewoonten zoude het hulpww. *zijn* hier
 gebruikt moeten worden: aangezien den dichter de *handeling* vooral voor den
 geest stond, kan 't gebruik van *hebben* ons niet zoo zeer bevreemden. 22 VER-
 ZAET; men denke hier vooral aan het aangename gevoel, dat *verzadiging* geeft.

24 GERUST GESPAN; *eensgezind, vreedzaam gezelschap, vereeniging* van personen,
 die bij elkaar behooren, tusschen wie *harmonie* heerscht.

Geen Maghten, Troonen; noch geen heerschend Hemelsdom.
 Ghy kropt uw droefheit in, en zit versuft en stom.
 Laet hooren wat u deert: ontdeekt het uw gespeelen.
 Ontdeekt uw hartquetznuur, dat wy die mogen heelen.

5)

LUCIFERISTEN.

- Och broeders, vraeghtghe noch met errenst wat ons let?
 Ghy hoort, zoo wel als wy, wat Gabriël trompet:
 Hoe wy, door 't nieuw bevel, van onzen staet vervielen
 In eene slaverny der aerde, en zooveel zielen
- 10) Als uit een luttel bloets en zaets te spruiten staen.
 Wat is by ons alree mishandelt, of misdaen,
 Dat Godt een waterbel, vol wint en lucht geblazen,
 Verheft om d' Engelen, zyn zonen, te verbazen?
 Een basterdy verheft, gevormt uit klay, en stof?
- 15) Wy waren pas gewyt tot pylers van zyn hof,
 Bekleedden onzen plicht, als trouwe ryxgenooten,
 En worden op een' sprong gebannen en gestooten
 Uit deze waerdigheit, verdrückt te streng, en straf.
 De hantvest en het Recht, dat ons de Godtheit gaf,
- 20) Wort ingetrocken, en, in stede van regeeren
 Met Godt, en onder Godt, zal Adam triomfeeren,
 En heerschen, in zyn bloet en afkomst, onbepaelt.
 De zon der Geesten is te plotseling gedaelt.
 Och lotgenooten, volgt ons droefheit, en misbaren.
- 25) Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

REY.

- Ontsteltghe u om den last van Godt en Gabriël?
 Dit schynt een razerny. Wie durf het hoogh bevel
 Berispen? wie verwaent de Godtheit wederstrevan?
 30) Wy zyn gehouden Godt zyn Recht en eer te geven,

2 KROPT IN; wij zeggen gewoonlijk *verkroppen*. 2 VERSUFT; men zie *suif* op bldz. 48 reg. 8. 3 GESPEELEN, *speelgenooten*, *vrienden*. 6 ERRENST; vroeger merkten we reeds op, dat de *diaeresis* eertijds vrij wat algemeener was dan thans. 6 LET; *hindert*: men zie ter opheldering Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 113 reg. 6. 9 EN ZOOVEEL ZIELEN; men leze „en in eene slavernij van (d. i. *uitgeoefend door*) zooveel zielen enz.” 11 MISHANDELT; *misdaan*, *verkeerd gehandeld*. 13 VERBAZEN; *ontzetten*, *verschrikken*: men zie bldz. 11 reg. 13. 27 ONTSTELTGHE U; *ontstellen* wordt thans niet reflexief meer gebezigd. 29 VERWAENT; *trots*: volgens KILIAEN *gloriosus*, *gloriabundus*, *arrogans*, „qui ultra quam par est, de se cogitat.” Van het ww. *verwanen* in den zin van *over-wanen*, *te veel wanen* vonden we een duidelijc voorbeeld in *Jan's Teestyte*:

REY.

Verknocht met Godts natuur; een wonderlyck bestaen.

LUCIFERISTEN.

Och Engelsdom, wou Godt zich paren met uw wezen!

5)

REY.

Wat Godt behaeght, en schickt, dat wort met recht geprezen.

LUCIFERISTEN.

Hoe heeft hy 's menschen peil alree zoo hoogh gemerckt?

REY.

10) Het is al wel, al goet, wat Godt bepaelt, en werckt.

LUCIFERISTEN.

Hoe wil de mensch de kroon der Engelen verdooven!

REY.

Alle Englen zullen Godt in 't lichaem zien, en loven.

15)

LUCIFERISTEN.

Zy zullen slyck en stof aenbidden in het stof?

REY.

Bewieroocken Godts naem, met geur, en prijs, en lof.

LUCIFERISTEN.

20) Den mensch bewieroocken, van hooger hant gedwongen?

APOLLION. BELIAL. REY.

APOLLION.

Zy mompelen alree? ghy hoort een' stryft van tongen.

2 WONDERLYCK; *wonderdadig, wondervol*; men zie bldz. 19 reg. 4. 2 BESTAEN; hier in den zin van „bij zich zelf staan” = *existentie*. 8 HET PEIL MERCKEN; geschiedde vroeger vrij wat algemeener dan thans, o. a. werd het *peil gemerkt* in bierkroezen en andere drinkvaten, om de herbergiers te verplichten de noodige hoeveelheid te schenken. Gewoonlijk bestond het *peil* in een *streepje*: vandaar „peil trekken.” Zoosals men weet ontstond *peil* langs een bekenden weg uit *pegel*, en werd dit woord gevormd van het ww. *pegen* = *aanwijzen*, dat in 't Platd. nog in vollen bloei is. 12 VERDOOVEN; men zie over *verdooven* bldz 26 reg. 7. 23 MomPELEN; frequentatief van *mompen*, d. i. *binnensmonds, onduidelijk spreken*: 't is hetzelfde woord als *mommelen* en volstrekt niet met *mond* verwant, zoosals de spelling *mondpele* van KILIAEN en TEN KATE zou doen denken. Aardig gebruikt BOGAERS dit woord in zija *Togt van Heemskerk* (privaat druk):

Dan, uitgeput, terneêrgeslagen,

Dan *momp*te hij van vredeverdragen

Maer 't bleef bij 't *momplend* stemgeluid.

SKEAT'S *Etymological Dictionary* heeft *mumbte* = *to speak indistinctly*. 23 TONGEN; gebruikelijke *metonymia* voor *geluiden*.

BELIAL.

- Wat scharen treuren hier, gedompelt in den rou,
 De sluiers om de borst, en lenden? niemant zou
 Begrypen dat men dus, in 't midden van de Geesten,
 5) Op 't eeuwige bancket, en d' endelooze feesten,
 Kon treuren, zaegh men niet dit jammerlyck getal
 (Verslensen van verdriet.) Wat ramp wat ongeval
 Ontsteltze? Broeders, hoe? wat 's d' oirzaeck van dit kermen?
 Beledight iemand u? men zal uw Recht beschermen.
 10) Wat deert de Broeders? spreekt: laet hooren wat u deert.

REY.

- Zy klagen dat de staet der menschen triomfeert,
 Door Gabriëls bazuin, en opstyght boven d' Engelen!
 Dat Godt zyn wezen wil met Adams wezen strengelen:
 15) De Geesten onderworpt het menschelyck gebiet.
 Daer hoort ghy kort en klaer den gront van hun verdriet.

APOLLION.

Zoo groot een ongelyck valt lastigh te gedoogen.

BELIAL.

- 20) Het overtreft bykans ons krachten, en vermogen.

REY.

Wy bidden, dat ghy toch dien twist met ons beslecht.

APOLLION.

Wat raetf hoe paeit men hen? zy steunen op hun Recht.

25)

REY.

Wat Recht? die wetten geeft vermagh de wet te breken.

APOLLION.

Hoe kan Rechtvaardigheid een onrecht oordeel spreken?

5 BANCKET = feestmaal. 7 VERLSENEN; vergaan, verkwijnen: zie bldz. 50 reg. 21. 8 ONTSTELLEN; d. i. uit den stal, uit den gewonen stand brengen: tegenwoordig heeft het woord zwakker beteekenis dan vroeger. 9 BELEDIGHT; hier stellig met de duidelijke beteekenis: „Heeft iemand u leed gedaan?” Ook dit woord is zeer in kracht verzwakt. 14 STRENGELLEN; zich innig verbinden, wat vroeger ook door mengelen is uitgedrukt: in elk geval verwant met ons streng, het Hgd. strang, het Eng. string; waarschijnlijk ook met sterk, door invoeging eener n (zie slensen op bldz. 50) en met metathesis der r. Bij strengen en strengelen zou men dan aan een krachtig ineendraaien, innig verbinden te denken hebben, 15 ONDERWORPT; lees: „de Geesten onderwerpt aan de heerschappij der menschen.” 18 ONGELJCK; verongelyking: zoo ook bij HOOF: „Naa dat Florus de vijfde — — — d' ongelijken en wederwaardigheden den Adel toegedreven, opgehoopt had' met het verkrachten van de huisvrouwe des Heeren van Velzen.” Men zie verder bldz. 36 reg. 19. 22 BESLECHTEN; vereffenen: men zie Biblioth. van N. Kl. II, bldz. 19 reg. 16. 24 PAEIT; paaien is het Fransche payer, het Lat. pacare (pax = paix = ons païs), waarvan ook apaiser: de beteekenis is tevreden stellen, voldoen.

REY.

Bestraf Godts oordeel eens, en schryf hem wetten voor.

BELIAL.

De Vader leer' het kint hem volgen op zyn spoor.

5)

REY.

Zyn spoor te volgen is het zelve als hy te willen.

APOLLION.

Verandering van Godts wil veroorzaecht dees geschillen.

REY.

10)

Hy zet den eenen van, den andren op den troon.

De minder waertste wyck' voor eenen waerder zoon.

BELIAL.

Gelyckheit van gena de Godheit best zou passen.

Nu durf de duisternis het hemelsch licht ontwassen.

15)

De kinders van den nacht braveeren zelfs den dagh.

REY.

Wat adem haelt, met recht den Schepper dancken magh,

Die elck zyn wezen gaf, en mindre en meerder waarde.

Wanneer het hem belieft, zal 't element der aerde

20)

Veranderen in lucht, of water, of in vier;

De hemel zelf in aerde; een Engel in een dier;

Een mensch in Engleschyn, of onbegrepen wonder.

Een maght regeert het al, en keert het bovenste onder.

Wat d' allermínste ontfangt is loutere gena.

25)

Hier gelt geen willekeur. Hier komt vernuft te spa.

In d' ongelyckheit is Godts heerlijkheit gelegén.

Zoo zienwe tegens 't lichtste het zwaerste zwaerder wegen.

Dus steekt het schooner af op 't schoon; de kleur op kleur;

De diamantsteen op turkoisblau; geur op geur;

30)

Het stercke op flauwer licht; gestarrent tegens starren.

Ons schicken is den Staet van dit Heelal verwarren,

13 GENA; *gunstbetoening, goedheid.* 14 DURF; over dezen vorm zie men bldz. 24 reg. 22. 14 ONTWASSEN; men vergelijkte „de roede ontwassen zijn.” 15 BRAVEEREN; „de kinderen der aerde trotseeren de hemelbewoners.” 22 ENGLESCHYN; *gedaante van een engel: schijnen* toch beteekent eigenlijk *zich openbaren, zich toonen, glansen.* 25 HIER GELT GEEN WILLEKEUR; men vergelijkte „Ghy weet Godts reden niet,” 15 verzen lager. 25 HIER KOMT VERNUFT TE SPA; „o diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en der kennisse Gods! Hoe ondoorgrondelijk zijn zijne oordeelen, en onmaspeurlijk zijn wegen.” (Rom. XI, 33). 29 TURKOIS; *turkoois, Fr. turquoise,* een edelgesteente, dat vooral in Oost-Perzië te huis behoort, werd door de Europeanen *het Turksche* genoemd, omdat zij het uit *Turkije* ontvingen. 31 ONS SCHICKEN; „hetgeen wij *schikken*, is niet anders dan *misschikken*, d. i. *verkeerd schikken* of *verwarren*.”

Misschicken al wat Godt geschickt heeft, en beleit;
 En wat het schepsel schickt, dat is wanschapenheit,
 In 't allerminste lidt. Men staeck' dit murmureeren.
 De Godtheit kan den Staet van 't Engelsdom ontbeeren.

- 5) Zy is met niemants dienst beholpen; eeuwich ryck
 En heerelyck behoeft zy wierooek, noch muzyck,
 Noch geur, haer toegezwaeit, noch lof, haer toegezongen.
 Ondanckbre Geesten, zwyght: betoomt uw snoode tongen.
 Ghy weet Godts reden niet: genoeght u met uw lot,
 10) En onderworpt u Godts en Gabriëls gebodt.

APOLLION.

Is dan de staet en 't lot der Geesten onbestendigh?
 Zoo staenze glibberigh, zoo zynze alreede elendigh.

REY.

- 15) Om dat een minder zal regeeren in dit Ryck?
 Wy blijven diewe zijn: geschiet ons ongelyck?

BELIAL.

Zy zyn de naeste aen Godt, hun' toeverlaet, en vader,
 En lagen hem aen 't hart: nu leit een minder nader.

- 20) REY.

Zich over 's anders heil bedroeven, is gebreck
 Van liefde, en rieckt naer nijt en hooghmoet. Laat dees vleck
 Op Englezuiverheit en louterheit niet kleven.

- Elckandre, in eendraght, liefde, en trou, voorbij te streven,
 25) Behaeght den Vader, die het al in orden schiep.

BELIAL.

Zy houden d' orden, daer de hemel hen toe riep;
 Maer kunnen traegh verstaen des menschen slaef te worden.

5 BEHOLPEN; *geholfen, gediend*. 7 GEUR; van den *wierooek* nl. 8 SNOOD; *boos uit voorbarigheid, onnadenkendheid*: de grondbeteekenis van dit woord is *misschien behoeftig*, waaruit zich die van *gering, slecht, verachtelijk, dom, dwaas, onwetend, gek, eindelijk slecht* ontwikkelden. Het woord kwam vroeger dikwijls onder den vorm *snodel* voor. Een enkel voorbeeld:

Eer sterven hovesche liede ende wise,
 die staen in alder werelt prise,
 dan die *snodele* entie (*en die*) *domme*.

Limborch III, vs, B. 15.

- 13 ELENDEIGH; *ongelukkig, rampzalig*: over dit woord zie men mijn *De Taal* enz. bldz. 65. 16 ONGELYCK; *onrecht*: zie bldz. 36 reg. 19. 22 GEBRECK VAN LIEFDE; waarvoor wij „gebrek aan liefde” zouden zeggen. 23 LOUTERHEIT; een ander woord voor 't onmiddellijk voorafgaande „zuiverheit”: de grondbeteekenis van *louter* is *waarschijnlijk gewasschen*. 28 TRAEGH VERSTAEN; *moelijk, ongaarne* (zich met het denkbeeld) *vereenigen*: men zie over *verstaan* bldz. 41 reg. 10.

REY.

- Dat 's ongehoorzaamheit: zoo spattenze uit hun Orden.
 Ghy ziet hoe 't hemelsch heir, geharrenast in 't gout,
 En in 't gelidit gestelt, zyn beurt en schiltwacht houdt;
- 5) Hoe deze star gedaelt, en gene, in top daer boven,
 De klaerste en minder klare in luister kan verdooven;
 Hoe d' eene een kleiner ronde, en d' andre een grooter schryft:
 De laeghste hemel snelst, de hooghste langzaam dryft;
 En evenwel verneemtghe, in deze oneffenheden
- 10) Van ampten, licht, en kreits, en stant, en trant, en treden,
 Geen tweedraght, nyt, noch stryt: des Albestierders stem
 Geleit dit maetgezang, dat luistert scherp naer hem.

BELIAL.

- 't Gestarrent blyft in staet, daer Godt het in wou scheppen.
- 15) Behaeghde 't hem den Staet der Englen niet te reppen,
 Zy weken geen gestarnte, in eendraght, noch in pais,
 Noch steurden met geklagh de rust van dit palais.

REY.

- Zie toe, en wacht u wel deze ongenoeght te styven.
- 20) APOLLION.
 Wy wenschen, dat dees lucht en wolck magh overdryven,
 Eerze uitberste, en 't gewest des hemels zette in vier.
 Zy groeien in getal; wie stiltze? wie komt hier?

LUCIFERISTEN. BELZEBUB. REY.

- 25) LUCIFERISTEN.
 Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren?

BELZEBUB.

- 't Gaet wel: wy groeien aen: onze Engelen vergaren,
 En stecken vol misbaer, de hoofden vast by een.
- 30) Wat port u Engleburgh met kernen en gesteen
 T' ontrusten? kan de bloem der zaligheid verslensen?
 Gerust bezitten al wat eenigh Geest kan wenschen/
 Van Godt, den zegenaer, vernoeght u dat noch niet?
 Zoo staetghe u zelfs in 't licht, en koestert een verdriet,
- 35) Waer van ick d' oirzaeck noch beseffen kan, noch raden.

7 RONDE; zie hierbij over de harmonie der sferen bldz. 5 reg. 10. 15 REP-
 PEN; aanraken en dus verandering brengen in: men zie bldz. 44 reg. 7: 16
 PAIS; vrede: 't Lat. *pax*. 17 STEUREN; ons stooren, verstooren: vernietigen.
 19 ONGENOEGHT; ontevredenheid: vergelijkje misnoegend op bldz. 50 reg. 20.
 30 PORREN; aanzetten, aandrijven: wij kennen nog de samenstellingen oppor-
 ren, aanporren. 34 ZELFS; zelf. 34 KOESTEREN EEN VERDRIET; een verdriet
 voeden, aankweeken: over koesteren zie men bldz. 8 reg. 9.

- Houdt op van kermen: scheurt velttkens, en gewaden
 Niet langer, zonder reën, maer heldert uw gezicht,
 En voorhoofd met een' strael, o kinders van het licht!
 De schelle keelen, die met zang de Godtheit dancken,
 5) Zien om en belgen 't zich, om dat ghy valsche klancken
 En basterttooncn mengt, in 't goddelyck muzyck.
 Uw bittere weeklaght steurt de maet van 't hemelryck.
 't Gewellef huilt u na. De rougalm, in den hooغن

4 SCHEL; *helder* zonder de onaangename bijbeteekenis, die dit adjectief thans heeft; het behoort tot een vroeger sterk ww. *schellen* = *klinken*, welks imperfectum *schal* in ons *geschal* o. a. nog voortleeft, en waaraan het Hgd. *verschollen* nog herinnert. Het substf. *schel* is de stam van het factitieve *schellen* = *doen klinken*. 5 BELGEN (ZICH); *zich boos maken over*, eigenlijk *zich opblazen*, *zich dik maken*: nog wel hoort men tegen iemand, die zich boos maakt, zeggen: „maak je maar niet *dik*; *dun* is de mode.” Uit-denzelfden wortel ontsproot *balg*, dat in Overijsel nog voor *buik* wordt gebezigd (in 't Eng. *belly*) en dat ook in *blaasbalg* voortbestaat. 6 BASTERTTOONEN; *wanklanken*, *valsche tonen*. De beteekenis van *bastaard* is, zooals men weet, *onecht*: over de afleiding loopen de meeningen der geleerden nog al uiteen. DIEZ denkt aan het Spaansche *basto*, Fr. *baste* (van 't Germ. *bast* = *schors*) = *pakzadel*: de beteekenis zou dan zijn: „een op een *pakzadel* geteeld kind” en ontstaan wezen in den mond der ezelrijvers in Provence en Spanje, die van hun *zadels* zich in de herbergen een slaapplaats bereidden en dikwijls gemeenschap hadden met de dienstmeisjes. Op deze wijze ontstond ook *bankaard*, van dezelfde kracht.

DR. KLUGE houdt het voor een woord van Keltischen oorsprong, dat door bemiddeling van 't Fransch tot ons kwam. Volgens hem beteekent het „zoon der geilheid, der ontucht” (samenstelling van *bais* = *ontucht* in 't Nieuw-Iersch en *tardd* = *spruit* in 't Kymrisch). Het kwam dan naar het vaste land over Engeland, waar de eerste verschijning van 't woord met *Willem den Veroveraar* is verbonden (1066): hij droeg als natuurlijke zoon van den hertog Robert II van Normandië den bijnaam *bastaard*, zooals hij in zijn brieven zich ook zelden noemt.

DR. FRANCK is het met de verklaring van KLUGE niet eens, omdat de benaming „zoon der geilheid of ontucht” met de middeleeuwse denkwijze weinig overeenkomt. Volgens hem is de verdeling *bast—ard*, met den uitgang —*ard* dus, aannemelijker, vooral ook met het oog op de Oud-Fransche en Oud-Engelsche uitdrukking *fijs de bast* (*bas*) en *wore*, *bigelen in bast*, d. i. „geteeld in *bast*, onwettig geboren.”

SCHOETENSACK, in zijn *Beitrag zu einer wissenschaftlichen Grundlage für ETYMOLOGISCHE UNTERSUCHUNGEN*, meent dat het woord geheel van Germaanschen oorsprong is en dat het Mhgd. *basthart*, ook *bastart*, tot grondslag heeft gelegen. BASTART beteekende dan oorspronkelijk een *nietswaardige*: *bast* toch werd in het Mhgd. met de ontkenning gebruikt (*nicht ein bast*), evenals wij zeggen „geen zier,” „geen boon,” „geen lor.”

BILDERDIJK verklaarde *bastaard* door *hangaart* en leidde het ook af van *bast*, maar in den zin van *strop*, die van *boombast* gemaakt werd. CAROLUS TUINMAN onstak in zijn *Fakkel* het licht: dat *bastaard* eigenlijk een *bachtaard* of *achterling* was (van *bachten* = *achter*), volgens hem 't zelfde als *aterling*.

Gestegen, rolt al voort, van d' een in d' andre bogen :
 En zonder misdaet wort, door zulck een ongeluit,
 De wasdom van Godts naem en glori niet gestuit.

LUCIFERISTEN.

- 5) Heer Overste, op wiens wenck ontelbre keurebenden
 Zich wapenen, ghy komt van pas, om onze elenden
 Te zalven, en den smaet en onverdienden hoon
 Te schutten door uw maght. Zal Gabriël de kroon
 Der heilige Engelen op 't hooft van Adam zetten,
 10) Door Adams erfgenaem Godts eerstelingen pletten?
 Wy waren nutter niet geschapen, eer de zon
 Te wagen steegh, en licht den hemel geven kon.
 De Godtheit koos vergeefs de geesten tot trouwanten
 Van 't onbeweeghbre hof, indien ze zich wou kanten,
 15) En spitsen tegens 't Recht der Geesten, zonder schult
 Tot wederstant geterght, uit noot en ongedult.
 Wy juichten, in den lof der Godtheit opgetogen,
 Aenbaden, wierooecten met schalen, neighden, bogen
 Onze aangezichten neer. De hemel gaf gehoor,
 20) Verslingert op den dans des galms, van koor in koor,

2 ONGELUIT; waarvoor wij liever *wangeluid* zeggen: men denke aan *ondier* voor *wanschapen dier*. Het onderscheid tusschen het ontkennende *on-* en het stellige *wan-* zien we nog duidelijk in *ongeloof* = *gebrek aan geloof* en *wan-geloof* = *verkeerd geloof*. 8 SCHUTTEN; *beschermen*, *afweeren*: evenals *schutting* en *schot* wel verwant met *schieten*, mits men bij dit werkwoord niet denke aan de nieuwere toepassing „met schietgeweer”; men vergelijkte: „een schotje schieten voor;” „een vertrek afschieten door een schot” en zie verder bldz. 7 reg. 2. 11 WIJ WAREN NUTTER enz.; de lezer vergelijkte bldz. 57 reg. 24. 13 TROUWANTEN; *dienaren*, *lijfknechten*, *volgelingen*: *naloopers*, *nadravers*. Juister *travant*: *draben*, *draven*. 't Hgd. *traben* toch was het grondwoord, waarvan met den Romaanschen uitgang van het tegenw. deelw. *travant* (Hgd. *Trabant*) werd gevormd. 16 ONGEDULT; *onmogelijkheid* om langer te *dulden*: men herinnere zich, dat *dulden* de beteekenis heeft van *verdragen*. 17 OPGETOGEN; *uit* of *liever boven* zijn gewonen toestand geplaatst. Eenige verzen lager bezigt *Vondel* van den *hemel*, het *hoogste* dus, sprekende, *smellen*. 18 NEIGHDEN; het causatief van *nijgen*. 20 VERSLINGERT OP; *verliefd op*, *verzot op*: thans *altijd*, in *VONDEL's* dagen *dikwijls* in ongunstige beteekenis, waarvan hier evenwel geen sprake is. *Slingeren*, *slingeren* beteekent een *draaiende beweging maken*, *zich bewegen buiten de rechte lijn*, ook in *minder geregelde beweging zijn*. Men zie de volgende voorbeelden:

— Peleus zinnen.

Vervrolyckt door den drank, *verslingren* onder 't minnen
 Op Thetis boezem, daar geen blank ivoor by haalt.

ROTGANS, *Poezy*, bldz. 387.

Dan zullen keel en vingeren

Op zang en snaar *verslingeren*.

WELLEKENS & VLAMING, *Dichtl. Uitsp.* bldz. 187.

- Ja smolt van volle vreught op tongmuzyck, en harpen;
 Toen Gabriëls bazuin zich plotseling quam werpen
 Met dezen donderslagh in 't midden van Godts eer:
 Daer lagen wy verbaest, verstroit, verdruckt ter neêr.
- 5) De blyschap gaf den geest. De zwangre keelen zwegem.
 De jongstgeborene streeck de kroon, den staf, den zegen;
 En 'd outste zoon, onterft by d' Oppermajesteit,
 Gemerckt bleef voor een' slaef, dat valt gehoorzaamheit,
 Godtvruchtigheit, en liefde, en trouwe, uit Godts trezooren,
- 10) Ten deele, dompelt haer in rouwe, ontvonckt den toren,
 En wraeckzucht, om den mensch, uit een' gerechten haet,
 Te smooeren in zyn bloet, eer hy der Englen Staet
 Verplette, en zy geboeit, als suoode en arme slaven,
 Gedwongen worden naer zyn zweep en wil te draven;
- 15) Gelyck hy daer beneên de dieren houdt in dwang.
 Heer Overste, ghy kuut der Geesten ondergang

VONDEL zingt tot de te vroeg gestorven *Kornelia Vos*, Poesy II, 61:

't hemelsch paradijs, op u *verlingert*.

Over het op bldz. 64 in reg. 20 voorkomende DANS DES GALMS; zie bldz. 53 reg. 20.

1 SMOLT, „smelten van *vreught*” is in onze dagen iets ongehoords en ook in VONDEL'S tijd ver van algemeen gebruikelijk. De bedoeling is: „raakte buiten zich zelf,” „was zich zelf niet meer”: *smelten* toch beteekent wel in 't algemeen *vervloeien*, *wegoloeien*, maar heeft ook (heel natuurlijk) de beteekenis van *verdwijnen*. Zoo vinden we bij VONDEL zelf (uitgave v. L. III, 210):

Kreüse, die om hoogh
 Gevaren, *smolt* in bey mijn armē.

Zie het zooveen besproken *opgetogen*.

4 VERBAEST; zie bldz. 11 reg. 13. 5 ZWANGRE; die *gereed* waren om den lofzang aan te heffen. 6 STREECK; zie bldz. 27 reg. 13. 8 GEMERCKT BLEEF; „werd en bleef gemerkt” enz.; men zie over *blijven* bldz. 21 reg. 18. *Merken* is *teekenen* (*merkteekenen*), *kenbaar maken*. 9 GODTVRUCHTIGHEIT; waarvoor wij gewoonlijk het kortere *godsvrucht* bezigen, d. i. *god(s)vrees*: *vruchten* toch beteekende *vreezen*:

Ende doe hi buten dore was,
 Ende die andre spraken bi rade
 Een deel in den avont spade
 Ende die doren waren beloken,
 Om dat si *vruchten* der Joeden stoken.

MAERLANT, *Rijmb.* vs. 26902.

Wanneer we den stam *vrucht* met den Germaanschen wortel *forh* vergelijken, zien we, dat er verspringing (*metathesis*) der *r* heeft plaats gehad. Men vergelijkte het Hgd. *Furcht*, maar ook 't Engelsche *fright*. 9 TREZOOREN; *schatkameren*. 13 SNOODE; *ongelukkkige*, *arme*: zie bldz. 61 reg. 8.

Verhinderen, en by hun hantvest hen bewaren:
Beschutze door uw maght: wy staen gereet uw scharen,
Uw' standert, en uw heir te volgen: trek maer aen,
't Is eerlyck voor zyn eere, en kroone, en Recht te staen.

5) BELZEBUB.

My deert uw ongelyck, o Koning aller Heeren,
Verhoe dit liever. Geef geen stof tot muitineeren,
Noch tweedraght; geef geen stof tot wederspanningheit.
Wat raet? hoe stil ick u, en d' Oppermajesteit?

10) LUCIFERISTEN.

Zy quetst het heiligh Recht aen d' Engelen geschoncken.

BELZEBUB.

Het Recht te quetsen kan den onderzaet ontvoncken,
Een vier ontsteken, daer de lucht af branden zou.

15) O, averchtsen loon van onbevleekte trou!
Hoe zullen wy ons best in dees vertwyffing dragen?

LUCIFERISTEN.

Men trooste zich een kans, een' stouten sprong te wagen.

BELZEBUB.

20) Waer toe zich zelfs gewaeght? men ga een' zachter gangk.

LUCIFERISTEN.

Hier gelt alleen gewelt, en kracht, en wracek, en dwangk.

BELZEBUB.

Men kon, waer 't mogelyck, een veiligh middel kiczen.

25) LUCIFERISTEN.

Met uitstel zal men hier niet winnen, maer verliezen.

BELZEBUB.

Men geef zyn ongelyck met reden te verstaen.

LUCIFERISTEN.

30) De reden heeft hier uit: men zet ons onder aen.

BELZEBUB.

Met smeecken moght ghy best en eerst uw' wensch verwerven.

1 BY HUN HANTVEST enz.: „gij kunt ze, met beroep op hun *handvesten*, redden.” 4 EERLYCK; thans, nu *eerlijk* een beperkter zin heeft, gewoonlijk *eervol* genoemd: men vergelijkte ook *eerbaar* en *eerzaam*, en zie mijn DE TAAL enz. bldz. 100. 6 ONGELYCK; *verongelijking*. 7 MUTINEEREN; 't Fransche *mutiner*. 14 AF; van 15 AVERECHTS; *verkeerd*, omgekeerd: *verkeerde loon* is dus *straf*. V. gebraikt *loon* zoowel *mannelijk* als *onzijdig*. Over *averechts* zie men boven bldz. 42 reg. 10. 20 GANGK; door de eindletters meer achter in den mond uit te spreken, verhardde, in den mond der Amsterdammers, *ng* dikwijls tot *nk*. 28 ONGELYCK; „men geve zyn *verongelijking* te kennen met *bedaardheid*, met *kalmte*.”

LUCIFERISTEN.

- Het stuck ontdecken, is den handel gladt bederven.

BELZEBUB.

Men kan dien aanslag naeu ontveinzen voor het licht.

5) LUCIFERISTEN.

Wy groeien maghtigh aen, en staen in evenwicht.

BELZEBUB.

De kans begunsticht hun, die met Godts Veltheer vechten.

LUCIFERISTEN.

10) Hier is met sufferye en schrick niet uit te rechten.

BELZEBUB.

Wat zeit Apollion hier toe, en Belial?

LUCIFERISTEN.

Zy trouwen onze zyde, en stercken het getal.

15) BELZEBUB.

Hoe heeft men dit verhaest? het is nu ver gekomen.

LUCIFERISTEN.

De hemel vloeit ons toe van zelf met volle stroomen.

BELZEBUB.

20) Betrout u op geen heir, vol lichte weifelaers.

LUCIFERISTEN.

Wy zien alree meer kans en voordeel, min gevaers.

BELZEBUB.

Wie reuckeloos begint, beroem' zich van geen voordeel.

25) LUCIFERISTEN.

Aan d' uitkomst hangt het al, voor d' uitkomst dwaelt het oordeel.

Dit gansche leger eischt u tot een opperhoofd,

En leitsman op dien toght.

1 STUCK; door te kennen te geven hetgeen er gaande is, bederven we ons geheele *plan, den aanslag.*" 6 IN EVENWICHT STAEN; in macht *gelijk zijn.* 10 SUFFERYE; men zie *suf* op bldz. 48 reg. 8. 14 TROUWEN; *kiesen*: men vergelijke nog het volgende voorbeeld, waarin *trouwen* in denzelfden zin wordt gebezigd: „Duytschen en andren, die noch ettelijke steden *in*, en zyn' parthy *getrouw*t hadden." HOOFT's *Ned. Hist.*, bldz. 554. Ook *zyde dragen* wordt door V. gebezigd. 14 STERCKEN; *steunen stutten*: in *aard* en *beteekenis* één met *stijven*: als grondwoord toch wordt beschouwd de germaansche wortel *stark*, welks beteekenis zeer waarschijnlijk *star* = *stijf* is geweest. Men vergelijke het Engelsche *starch* = ons *stijfsel*. 16 VERHAESTEN; met *haast* bevorderen; *overhaasten* heeft een meer stilligen, ongunstigen zin. 20 LICHTE; *waarop niet te rekenen valt.* 24 REUCKELOOS; zonder *berekening*: men zie bldz. 42 reg. 12. 24 BEROEM' ZICH VAN; wij beroemen ons op iets.

BELZEBUB.

- Maer wie is zoo berooft
Van zinnen, dat hy uw gerechtigheit verdadigh',
En 's hemels heikracht terge? ay, weest u zelfs genadigh.
5) Verschoonne van dien last: ick kieze geene zy.
Men legge met verdragh deze ongelyckheit by.

REX.

- Gebroeders, geeft gehoor. Houdt boven aen met smeken
By Godt, door middelaers: men wint met tusschenspreken
10) Gemackelyker velt dan door dien steilen wegh
Van oproer. Handelt koel met raet en overlegh.
Wy willen te gelyck uw Recht om hoogh verweeren.
Bedaert: ghy quetst de kroon van Godt, den Heer der Heeren.

LUCIFERISTEN.

- 15) En ghy ons wettigheit: verstout u hooger niet.
Heer Belzebub, aenvaert dit wettige gebiet,
En zet de heiren schrap: wy volgen u te gader.

BELZEBUB.

- O yveraers, bedenckt, bedenckt u liever nader.
20) Ick wil u voortreën naer den troon van 't groot palais,
En ons gerechtigheit bemiddelen door pais,
En onderlingh verdragh, gewilligh, onbedwongen.

REX.

Houdt stil; houdt stil: ghy wort van Michaël besprongen.

- 25) MICHAËL. BELZEBUB. LUCIFERISTEN.

MICHAËL.

Waer zynwe? wat gedruis verneemt men hier alreê?
Dit schynt een hof van twist en oproer, niet van vreê,

3 VERDADIGH'; *verdedig*, *voorst*: men zie bldz. 28 reg. 9. 6 VERDRAGH; elders zegt Vondel: „*verdraag* het *scheel*,” waardoor de beteekenis van *verdragh* duidelyk wordt. „Het *scheel* verdragen” is toch niet anders dan „de oneffenheden *gelijk maken*, het geschil *slachten* door *toegevendheid*.” 17 SCHRAP; *vast*, *stevig*: met *staan*, *stellen*, *zetten* vervoegd, kon het ook de beteekenis van *toegerust tot*, *bereid tot* krijgen; b. v. „en konde men in 't waater zich niet *t' schrap* zetten om de pylen te zwenken.” HOOFT, *Tacitus*, bldz. 29 reg. 2.

O, schrand're jonghe liên! die op de steile trappen
U *schrappe* voeten set, enz.

STARTER, *Friesche Lusthof*, bldz. 318.

„Als hy nu naakt op de vleesbank lagh uitgestrekt, en de scharprechter *t' schrap* stond.” HOOFT, *Ned. Hist.* bldz. 424.

Gehoorzaamheid, en trou. Prins Belzebub, wat reden
Beweegt u, als een hoofd van wederspanigheden,
Dien omloop, zwanger van een goddeloos verraet,
Te styven tegens Godt, ons aller toeverlaet?

5)

BELZEBUB.

Genade, o Michaël, gewaerdigh ons te hooren,
Eer ghy een vonnis velt, uit yverigen toren,
Ter eere van Godts Naem; belast ons met geen schult.

MICHAËL.

10) Ick zal uw onschult dan aanhooren met gedult.

BELZEBUB.

De t' zamenrotting van zoo menigh duizent troepen,
Gesteurt om 't hoogh gebodt, ten ryxtroon uitgeroepen,
Op Gabriëls bazuin, vereischte een tusschenspraeck,

15) Tot slissing van dien brant; waerom ick van hun zaeck
En klaghten kennis koom te nemen, om het muiten,
By alle middelen en mooghlykheên, te stuiten:

Zy varen echter voort, al razende en ontzint
Aen 't hollen, buiten spoor, en dringen 't klaghtbewint

20) Met kracht ons op den hals. Ick poogh de maght te scheien,
(Laet tuigen van myn trou dees Godtgetrouwe Reien),
Te raden hunne klaght te storten voor Godts stoel;
Maer yvre vruchteloos, in 't midden van 't gewoel,

6 GEWAERDIGHEN; *de eer bewijzen, de goedheid hebben: men denke aan 't Fransche daigner en digne, en aan 't Lat. dignari naast dignus. Thans geregeld reflexief: zich verwaardigen.* 7 YVERIG; *verbolgen, driftig.* 8 BELASTEN; *beladen.* 10 UNSCHULT; *verontschuldiging.* 13 GESTEURT; *verstoord.* 14 TUSCHENS-SPRAECK; *bemiddelaar, iemand, die tusschen de beide partijen onderhandelt: de lezer vergelijkje bldz. 68 reg. 8:*

Houdt hoven aen met smeken

By Godt, door *middelaers*: men wint met *tusschensprecken*
Gemackelycker velt enz."

15 SLISSING; *slissen, over slitsen, uit sliten ontstaan, heeft, krachtens zijn oorsprong, de betekenis van splijten, verscheuren, verderven, vernietigen, verminderen, een einde maken aan, bestechten.*

Doe deden (*deed hem*) tscimminkel daer verbiten
Al te stikken, ende sliten = *geheel vernietigen.*

Esopet, LII, 34.

„Zeer steet dit de burghery en 't luttel soldaaten dat' er in was." HOOFT, *Ned. Hist.* bldz. 239. „De Koningen zullen belooven na 't *slissen* der binnenlandsche beroorten, met ernst een wettigh Conclie te bevorderen." Ibid. bldz. 18. 19 KLAGHTBEWINT; *de leiding, de voorgang der klagenden.* 20 SCHEIEN; *verdeelen en daardoor te breken, verzwakken.*

En oproer, als een zee ten hemel toe verbolgen.
De Veltheer tre nu voor: wy staen gereet te volgen,
Indien hy middel ziet tot slechting van 't geschil.

MICHAËL.

- 5) Wie durf zich tegens Godt en zynen heiligen wil
Verzetten? wie dus stout den oorloghstandert planten,
In 't koningkryck van pais? indienghe door gezanten
Wilt handelen om hoogh, tot voorstant van uw lot;
Wy willen uwen zoen bemiddelen by Godt,
10) Of anders wacht uw hoofd: dit zal u niet gelucken.

LUCIFERISTEN.

Zoudt ghij met wapenen ons heiligh Recht verdrucken?
Zy zyn den Veltheer niet tot zulck een eindt betrout.
Wy steunen op ons Recht: Rechtvaardigheid is stout.

- 15) MICHAËL.

D'inspanner tegens Godt is allerminst rechtvaardigh.

LUCIFERISTEN.

Wy dienen Godt: hij kenne ons tot zyn diensten waardigh.
De hemel blyve maer in zynen eersten stant.

- 20) Men stell' geene amptenaers van 't hemelsch Vaderlant
Beneden 't aertsch geslacht: dat staet de Hierarchyen,
De Troonen, Machten, hooge en lage Heerschappyen
Der Geesten, Englen, en Aertsenglen nimmermeer
Te lyden: neen, geensius: al zoude uw blixemspeer
25) Doorstooten borst aen borst, en d' allertrouwste harten:
Wy laten ons geensins van Adams afkomst tarten.

MICHAËL.

Ick wil dat elck vertrecke, op 't wencken met mijn hant.
Hy kant zich tegens Godt, en Godtheit, wie zich kant

- 30) Meinedigh tegens ons. Vertreckt naer uwe vanen.
Dat past soldaten, en gehoorzame onderdanen
Des hemels. Wat geweld, wat moedwil dryft men hier!

5 DURF; zie bldz. 24 reg. 22. 10 WACHT; *hoeden, oppassen voor: waken* voor. 8 VOORSTANT; werkw. sbstff. van *voorstaan* = *verdedigen*. 13 BETROUT; *toevertrouwd*. 16 INSPANNER; een, die zich *gereed maakt, inspant*, om tegen God op te trekken: over *spannen* zie men bldz. 15 reg. 1. 22 TROONEN; zie bldz. 45 reg. 14. 26 AFKOMST; collectief met de beteekenis van *nakomelingen*. 26 TARTEN; *trotseeren, braveeren*: minder in den zin van *uitdagen*. 30 MEINEEDIGH; met *verzaking* van zijn *eed*: *mein* (Ohgd. en Mhgd. *mein*) is een adjectief, dat *valsch, bedriegelijk* beteekent. 32 MOEDWIL; met veel sterker beteekenis dan dit woord thans heeft: de grondbeteekenis van *moed*, nl. „*opgewonden, heftige toestand der ziel*” leeft in deze samenstelling voort. De gewoonte van VONDEL om dezelfde gedachte door twee of meer woorden uit te drukken, deed hem hier *verzet* herhalen door *moedwil*. Het adjectief *baldadig* lijdt aan dezelfde verzwakking.

Wie anders oorelooght dan onder myn banier,
Beoorlooght Godt, en is een vyant van zyn Rycken.

LUCIFERISTEN.

Wie op zyn Recht staet, hoeft voor geen geweld te wycken.

- 5) Naturelyck is elck beschermer van zyn Recht.

MICHAËL.

'k Gebiede u, datghe flux de wapens nederleght.

Door t' zamenrotten wort uw eer en eed geschonden.

LUCIFERISTEN.

- 10) Natuur heeft d' Engelen door eenen bant verbonden
Elckandre by te staen: oock wort niet een alleen
Geraeckt in dit geschil, maer 't raekt ons in 't gemeen.

MICHAËL.

Zoudt ghy met wapenen den hemel dan beroeren?

- 15) Die zyn u niet betrouwt om tegens Godt te voeren.
Misbruicktghe uw maght, zoo vreest des Allerhooghsten maght.

LUCIFERISTEN.

De Stedehouder wort alle oogeblik verwacht.

Hy is in aller yl gedaghvaert en ontboden.

- 20) Wy willen al op een, en Goden tegens Goden

5 NATURELYCK; met krachtiger beteekenis dan dit woord nu heeft: naar de wetten der natuur. 8 T' ZAMENROTTEN; een rot is een afdeeling, een schaar, een menigte: het kwam uit het Fransch tot ons, dat vroeger rote had voor een legerafdeeling en arouter voor ordenen, scharen. De grondbeteekenis is te vinden in het Mlat. *rupta* van 't Lat. *rumpere* = breken: een rot is dus een afgebroken gedeelte. Het hedendaagsche Fransch heeft nog *route* voor *via rupta* = een gebroken weg. 12 GERAECKT; getroffen: evenals slaan, smijten (zie bldz. 33 reg. 2) en steken (bldz. 52 reg. 9), doet ook raken denken aan een beweging ergens heen, b. v. „ik raak er achter,” „het is verloren geraakt;” maar ook aan het oogeblik, dat het doel bereikt is, aan het treffen. 14 BEROEREN; in roer, in heftige beweging brengen: voor de kracht der beteekenis van roer denke men aan „in rep en roer” en aan oproer. 19 GEDAGHVAERT; opgeroepen, ontboden: dagvaardten is een denominatief van dagvaarde, dagvaart, d. i. dagreise, reis die men in één dag kon doen (heen en terug) bijvoorbeeld naar het „gerechtsambt.” „Ter dagvaarde oproepen” werd door dagvaardten uitgedrukt. Voor de beteekenis van dagreise in den ruimsten zin, zie men 't volgende:

Si reden dachvaerde groot

Walewein, vs. 10884.

Ic dar mi wel vermeten das,

Dat daer iene staet Ninive,

Drie dachwart lange ende mee.

Alex. B. VII, vs. 1069.

Opzetten, liever dan van ons gerechtigheit
Aftreden door geweld.

MICHAËL.

- Zoo groot een onbescheit
5) Verwacht ick nimmermeer van 's hemels Stedehouder.

LUCIFERISTEN.

Het zweemt naer onbescheit, een eersteling, een' ouder
Te stellen onder 't juck des jongsten, als een' knecht.
Dat d' Engel de natuur der Engelen bevecht',

- 10) En tegens zyns gelyk, in staet, en aert, en wezen,
De wapens voere, wort met onbescheit geprezen.

1 OPZETTEN; uitdrukking aan het spel ontleend: VONDEL gebruikt ze dikwijls.
2 AFTREDEN VAN; *afstand doen van*: *af*- geeft hier geen beweging van *boven*
naar *beneden*, doch alleen *verwijdering* te kennen. 4 ONBESCHEIT; *verzet*, *op-*
roer: sterke ontwikkeling van de oorspronkelijke beteekenis, *onverstand*; men
zie bldz. 56 reg. 16, en vergelijkte ter opheldering nog de drie volgende
voorbeelden:

Wel leert, o Bogaertman! op uwe boomgewassen,
Leert vaders! als het dient, op uwe kinders passen;
Want die uyt *onbescheyt* hier op geen acht en slaet,
Beklaeght zich menighmael wanneer het is te laet.

Cats.

Ach! Waer toe of der Goden *onbescheyd*
Befaemde deugde hier rust en vreë ontseyd.

VONDEL, door v. L. II, bldz. 475.

Dat ghy, zoo schandelijk de bloem van mijne zoonen,
Voor 's vaders oogen, in zijn tegenwoordigheit,
Om hals brengt en vermoort, uit *wraecke*, en *onbescheit*.

VONDEL, VIII, bldz. 324.

Men lette vooral op de verschillende *kracht* in het *onbescheit* dezer aanhalingen.
7 ZWEEMT; *gelykt naar*: verzachtende uitdrukking voor het stellige *is gelyk*
aan. De grondbeteekenis is te zoeken in *zwyjmen*, dat oorspronkelijk *heen* en
weer bewegen, *draaien*, *zich naar iets toe bewegen zonder het geheel te naderen*,
in de verte naderen beduidt. Het imperfectum *zweem*, gesubstantiveerd, betee-
kende dan ook „een het oorspronkelijke *naderende* gelykenis”: een *flawes*, *zwakke*
afbeelding, voorstelling. Van dit *zweem* kwam ons *zweemen*, dat oorspronkelijk
„wel iets hebben van”, „een *flaw* beeld geven van” beteekent.

En paar voorbeelden ter opheldering:

Dit Kerkbeelt *zwyjmt* naar hem.

VONDEL, Herschepp. 441.

Dit *zwyjmt* naer Priams hant, gelyk de druck van 't wapen.

VONDEL, Palamedes.

Zyn beeldt na Febus *zwyjmt*;

't Zy dat hy dicht of rijmt.

VONDEL, Poëzy II, 573.

10 ZYNS GELYCK; het adject. *gelyk*, regeerende den genitief van het pers. v.w.
11 MET ONBESCHEIT GEPREZEN; wordt *als oproer aangemerkt, beschouwd. Prijzen*, als
denominatief van *prijs*, diende zwak te wezen. Een nieuwer *prijzen*, d. i. „den *prij*s er-
gens ophecten” (in een kleedermagazijn b.v.) wordt dan ook behoorlijk zwak vervoegd.

MICHAËL.

Hardneckige aert, ghy zyt geen zonen meer van 't licht,
Maer eer een bastertslag, dat voor geen Godtheit zwicht.

Ghy terghet den blixemstrael, en onverzoenbren toren:

- 5) Volhardtge, wat een ramp en val is u beschoren!
Ghy luistert naer geen raet, noch onderwys: laet zien
Wat d' Allerhoogste stem ons boven zal gebiën.
Welaen, ick wil dat zich d' oprechte en vrome Reien
En scharen daetlijck van rebelle rotten scheien.

- 10) LUCIFERISTEN.

Laet scheiden al wat wil: wy houden ons by een.

MICHAËL.

Getroue reien, volghet Godts veltheer.

LUCIFERISTEN.

- 15) Treckt vry heen.

BELZEBUB. LUCIFER. LUCIFERISTEN.

BELZEBUB.

De Veltheer vaert naer Godt, om over u te klagen.

Schept moedt: Vorst Lucifer, gestegen op zyn' wagen,

- 20) Wort herwaert aan gevoert. Ghy moet u kort beraën.
Een heirkraft, zonder hoeft, kan nimmermeer bestaen.
Wat my belangt, die last valt my te zwaer te tillen.

3 BASTERTSLAGH; over *bastert* zie men bldz. 63 reg. 6, en sla desbelust nog de *Verzameling van Fransche Woorden* op, bijeengebracht door Mr. J. H. HOEUFFT. Men kan daar op *Bâtard* vinden, dat MÉNAGE er het Hgd. *böse Art* in las, KILIAEN daarentegen aan *best art* dacht; dat sommigen het „van *bas*, d. i. *beter* en *Art*, ons *aard*” afleidden, anderen „aan *bas* = *schandelijk*, *onkuisch* en *aard*” dachten enz. enz. Zeer kalm besluit HOEUFFT: *de lezer oordeele*. CAROLUS TUINMAN placht in zulk een geval er zich af te maken met: „die 't beter weet mag 't zeggen!” SLAGH beteekent *soort*, en is verwant met (ge-) *slacht*. 3 ZWICHT; *onderdoet*: men zie bldz. 40 reg. 2. 8 VROME; *getrouwe*, zooals 3 verzen lager gezegd wordt. De beteekenis zou ook door ons „*brave*” weergegeven kunnen worden en staat vrij wel tusschen die van „*dapper*” (de eerste) en „*godsdienstig*” (de laatste) in. Men vergelijkte bldz. 28 reg. 23. 8 ROTTEN; men zie over *rotten* bldz. 71 reg. 8, en merke op, dat hier *scharen* daarmee geheel gelijk wordt gesteld; elders heet het *reien*. 18 VAERT; over *veren* zie men deze *Bibliotheek*, No. III, bldz. 17 reg. 12, en vergelijkte het twee verzen lager gebezigde *aan gevoert*. 20 KORT; *snel*: „een kort beraad” is nog „een *snel* beraad.” 22 TILLEN; hier *dragen*, *beuren*, *torsen*: over de ruime beteekenis van *tillen* zie men *Biblioth. van Ned. Klassieken* III, bldz. 67 reg. 4.

LUCIFER.

De gansche hemel waeght en dreunt van uw geschillen.

De keurebenden staen gereten en gedeelt.

Het oproer slaet al voort. De hooge noot beveelt

- 5) Hierinne te voorzien, en onheil voor te komen.

LUCIFERISTEN.

Heer Stedehouder, wijck en toevlucht aller vromen,

Wy hopen nimmermeer dat ghy, als Michaël,

Den hals van 't Engelsdom tot eene voetschabel

- 10) Van Adams afkomst zult verwerpen, en verdoemen,
En zulck een' smaet en hoon vergulden, en verbloemen,
Met schijn van billyckheit, en styven door uw maght
Den opgang van den mensch, een grof een aertsch geslacht.
Wat wierooch schenckt hy toch den schaers van hem gezienen?
- 15) Waerom belast men ons een' snooden worm te dienen,
Te dragen op de hant, te luistren naer zyn stem?
Schiep Godt de Hemelen en Englen slechts om hem;
Wy waren nutter noit geschapen, noch geworden.
Ontfarm u, Lucifer. Gedoog niet dat onze Orden
- 20) Zoo laegh vernedert werde, en zonder schult verzinck',

2 WAEGHT; *dreunt*, met welk woord VONDEL ook onmiddellijk hetzelfde begrip herhaalt: ons *gewagen* is zeer verzwakt van kracht. De grondgedachte is „zich bewegen,” „in beweging zija,” „schudden” enz., hier met bijzonder krachtige beteekenis.

Daer was groote blijscap, als sy malcanderen saghen,
Elc vertelde weenende tsijn, 't gantsche huys scheen te *wagen*.

COORNHERT, *Odyssea* I, 67.

Maer hy heeft Irum so inden neck geslagen,

Recht ondert oor, dat doort daverent *gewagen*

De beenders inwendich braken, craecten en bogen.

Ibid II, 85.

Wagen, wegen, wiegen, waggelen, enz. hangen met dit woord samen. 4 SLAET AL VOORT; *holt steeds verder*: men zie over *slaan* bldz. 33 reg. 2. 5 VOOR TE KOMEN; de lezer zie bldz. 46 reg. 5. 8 NIMMERMEER; veel sterker ontkenning dan *niet*. 9 VOETSCHABEL; *voetbank*: zie bldz. 39 reg. 18. 10 AFKOMST; collectief voor *nakomelingen*. 10 VERWERPEN; *vermederen*. 12 BILLYCKHEIT; *wettigheid*: met veel sterker beteekenis dan het woord thans heeft. Een *bil* is oorspronkelijk een „geschreven stuk,” later een *geschreven rechtsakte*. 13 OP GANG; *bloei*: zie bldz. 35 reg. 5. 14 SCHAERS; *nauwelijks*: men vergelijkte het Engelsche *scarce*. 15 SNOOD; *nietig*: men zie bldz. 61 reg. 8. 19 ONTFARM U; *heb medolijden*. Over de afleiding van dit woord loopen de meeningen der geleerden nog al uiteen: slechts bij vermoeden wordt *ontfermen* in verband gebracht met het bijvwd. *arm* = Lat. *miser*. We zouden dan met een nabootsing van een Latijnsch-Christelijk woord te doen hebben, door het Christendom in navolging van een Latijnsch-Christelijk begrip geschapen (men denke

De mensch, gelyck een hoeft der Englen, strale, en blink',
In 't ongenaeckbre licht, waer voor de Serafynen,
Al bevende van angst, als schaduwen, verdwynen.

- Indien ghy u verneêrt zoo groot een ongelyck,
5) Tot voorstant van ons Recht, te slechten in dit Ryck;
Wy zweeren uwen arm eendragtigh t' onderstutten.
Aenvaert dees heirbyl: help, och help ons Recht beschutten.
Wy zweeren u met kracht, in volle majesteit,
Te zetten op den troon, aen Adam toegeleit.
10) Wy zweeren uwen arm eendragtigh t' onderstutten,
Aenvaert dees heirbijl; help, och help ons Recht beschutten.

LUCIFER.

Myn zonen, op wier trou geen vleck van ontrou hecht,
Al wat de Godtheit wil, en van ons eischt is recht.

- 15) Ick ken geen ander Recht; en stutte als Stedehouder
Der Godtheit, zyn besluit en raetslot met myn schouder.
Den scepter, dien ick voer, ontving myn rechte hant
Van zijne Almogentheit, als een genadepant
En teken van Godts gunst en liefde tot ons allen.
20) Is nu zyn hart en zin op Adam juist gevallen,
En lust het hem, den mensch, in volle heerschappy,
Te zetten boven aen, en boven u, en my
Te kroonen, schoonwe noit in onzen plicht bezweken;
Wat raet hier toe? wie wil dat raetslot tegenspreken?
25) Indien hy Adam noch een zelve heerlyckheit,
En d' Engelsche natuur gelyck had toegeleit,

aan *misereri* naast *miser*). Het grondwoord *barm* zou dan uit *bi-arm* ontstaan zijn, evenals *bang* b. v. uit *bi-ang*. *Erbarmen*, dat we in later tijd uit het Hgd. overnamen, laat zich dan verklaren. Moeielijker *ontfermen*, zooals steeds in het MNdl. voorkomt: *ontf-* kan een verscherping zijn van *ontv(e)-*, en dit uit de twee voorvoegsels *ont-bi* ontstaan wezen. Het voorvoegsel *ont-* zou dan gebruikt zijn naar analogie van een bestaande afceiding met *ont-* (bijv. *ontseffen* = *beseffen*).

Het verband met *barm* (van *beren* = *dragen*), met de beteekenis van *boezem*, *schoot*, wordt in den laatsten tijd losgelaten.

9 TOEGELEIT; *toegedeeld*. 13 HECHT; *kleeft*: *hechten* (*heften*) is als causatief van *haften* eigenlijk overgankelijk. 16 BESLUIT EN RAETSLOT; VONDEL gebruikt deze beide woorden meer dan eens naast elkander: acht verzen lager alleen *raetslot*, en weder eenige verzen verder zegt BELZEBUB: „wat raetslot men besluit”. De beteekenissen van *raetslot* en *besluit* komen dus vrij wel overeen. 17 RECHTE; thans met *linker* steeds in den comparatief: men denke echter aan het bijw. *rechts*. 20 ZIN; *genegenheid*: men zie bldz. 41 reg. 10. 23 IN ONZEN Plicht; men zie bldz. 11 reg. 3. 26 ENGELSCHENATUUR; *de natuur der Engelen*.

Dat waer verdraegelyck voor alle hemeltelgen,
Gesproten uit Godts stam: nu moghten zy 't zich belgen,
Zoo belghzucht geene vleck om hoogh gerekent waer.

- Maer hoe men 't vat, dit loopt van wederzy gevaer,
5) Het zy men zwichte uit schroomte, of moedigh wederstreve:
Ick wensche dat hy u dees belleghzucht vergeve.

LUCIFERISTEN.

Heer Stedehouder, ay, aenvaert dien heirstaf toch,
En hanthaef 't heiligh Recht: wy volgen in uw zogh.

- 10) Wy willen sneuvlen, of zeeghaftigh triomfeeren.

LUCIFER.

Dit stryt met onzen eedt, en Gabriëls gebodt.

LUCIFERISTEN.

Dat stryt met Godt, en zet het Menschdom boven Godt.

- 15) Laet Godt zyn eer, en stoel, en majesteit bewaren.

LUCIFERISTEN.

Bewaer uw' eigen stoel: wy willen, als pylaren,
U stutten, en den Staet der Engelen met een.

- 20) Geen mensch zal onze kroon, Godts kroon, met voeten treên.

LUCIFER.

De Veltheer Michaël, gewapent onder 't zegenen
Van boven, wil ons flux met al zyn heir bejegenen.
Zyn heirkraacht by uw maght, wat is 't een groot verscheel!

- 25) Is 't geene helft, ghy sleipt een' staart van 't derde deel

LUCIFERISTEN.

Der Geesten mede, indienghe u geeft op onze zyde.

LUCIFER.

Dan is de kans gewaeght, ons gunst verloren by de

- 30) Verdruckers van uw Recht.

LUCIFERISTEN.

De moedt, de dapperheit,
De hoon, de smaet, de spyt, de wanhoop, het beleit,
De wraeck, het ongelyck, niet anders te beslechten,
35) En wat hier aenhangt, zal ons styven, onder 't vechten.

2 'T ZICH BELGEN; de causale genitief is hier vervangen door den accusatief.
Men vergelijkte echter „dat zich zijn menschheit scheen te belgen
Der Bitterheit.”

VONDEL, *Altaergeheimenissen* I, 1475.
9 ZOGH; het Hgd. *zug* van *ziehen*: ons *tocht* (van *tien*) = *trek* = *spoor*, die
het schip achterlaat in het water. 23 FLUX; *spoedig weldra*. 24 VERSCHEEL; *verschil*. 27 GEEFT; *thans begeeft*. 35 ZAL ONS STYVEN; al het opgenoemde zal
ons *sterken*, zal ons *kracht geven*.

BELZEBUB.

Wy hebben 't heiligh Ryck alleen in onze maght.
 Wat raetslot men besluit, de wapens geven 't kracht,
 En nadruck. Zoo wy slechts ons in slaghorden stellen;

- 5) Wat nu noch weifelt strax op onze zy zal hellen.

LUCIFER.

Ick troostme dan geweld te keeren met geweld.

BELZEBUB.

Zoo stygh de trappen op, o allerbraefste Helt.

- 10) Heer Stedehouder, stygh dien troon op, dat we u zweeren.

LUCIFER.

Vorst Belzebub, getuigh, en ghy, doorluchtste Heeren,
 Apollion, getuigh, getuigh, Vorst Belial!

- 15) Dat ick, uit noot en dwang, dien last aenvaerden zal,
 Tot voorstant van Godts Ryck, om ons bederf te keeren.

BELZEBUB.

Nu brengt den standert voort, dat wy den standert zweeren,
 Getrouwigheit aen Godt, en onze Morgenstar.

LUCIFERISTEN.

- 20) Wy zweeren te gelyck bij Godt, en Lucifer.

BELZEBUB.

Nu brengt het wieroockvat, ghy Godtgetrouwe scharen:
 Bewieroockt Lucifer met wieroockkandelaren,
 En schalen, ryck van geur. Verheerlyckt hem met licht,

- 25) En glans van fackelen. Verheft hem met gedicht,
 Gezangen, en muzyck, bazuinen, en schalmeien.
 Het voeght ons, hem aldus met staetsie te geleien.
 Heft op een' heldren toon,
 Ter eere van zyn kroon.

- 30) LUCIFERISTEN.

Op, treckt op, o ghy Luciferisten,
 Volght dees vaen.

Ruckt te hoop al uw krachten, en listen.
 Treckt vry aen.

- 35) Volgt dezen Godt, op zyn trommel, en trant.
 Beschermt uw Recht en Vaderlant.

5 STRAX; *weldra*. 9 ALLERBRAEFSTE; de lezer zal opmerken, dat het woord *braef* bij Vondel wankelt tusschen de eerste beteekenis van *moedig* en de latere van *deugdzaam*. 13 DOORLUCHTSTE; zie bldz. 40 reg. 3. 15 VOORSTANT; *verdediging*: substf. van *voorstaan* = *verdedigen*. 26 SCHALMEI; *pijp*, *fluit*: 't Fr. *châlumeau* (Mlt. *calamella*). 28 HEFT OP; wij *heffen* gewoonlijk *aan*, schoon *opheffen* natuurlijker zij. 35 TRANT; *gang*, *stap*, *tred*.

- Helpt hem Michaëls heirkrachten stuiten.
 Houdt nu moedt.
 Helpt den hemel voor Adam nu sluiten,
 En zyn bloet.
- 5) Volght dezen Helt, op zyn bazuin en trom.
 Beschut de kroon van 't Engelsdom.
 Ziet, ay ziet nu de Morgenstar blincken.
 Voor die pracht
- 10) Zal des vyants banier haest verzincken,
 In den nacht;
 Wy met triomf kroonen Godt Lucifer.
 Bewieroockt hem: aenbidt zyn Star.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

- 15) Waer zynwe toe gekomen,
 Dat 's hemels burgertwist
 De regementen splist,
 En 't zwaert is opgenomen,
 Te zinneloos en blind?
- 20) Wie is er van ons benden,
 Hy sneuvelt, of verwint,
 Geluckigh? die d' ellenden
 Van hunne broedren zien,
 En Rijx- en Reigenooten?
- 25) Of die verwonnen vliên,
 In ballingschap gestooten?
 O zoons van eenen Godt,
 Waer toe verdwaelt uw lot?

TEGEN ZANG.

- 30) Helaes! waer toe verdwalen
 De Geesten? wat verleit
 Hen uit de zekerheit
 Van hunnen Staet en palen
 Te spatten, zonder noot?
- 35) Zich op het spits te wagen?
 Ons weelde was te groot,

17 SPLIST; assimilatie uit *splist*: men zie *slissen* op bldz. 69 reg 14. 22 DIE D' ELLENDEN enz; men leze vóór deze woorden: „zijn zij gelukkig,” die enz. 35 OP HET SPITS; in het *uiterste* gevaar.

- Te dertel om te dragen;
 De hemel niet genoegh
 Om Engelen te paejen:
 De Nydigheit most vroegh
- 5) Dit zaet van oorlogh zaejen,
 In 't vreedzaam Vaderlant
 Wie leit dien twist aen bant?
- TOEZANG.
- 10) Is dit kryghsvier niet te smooeren,
 Door een maght van hooger hant,
 Wat wil blyven in zyn' stant?
 Staetzucht zal alle Orden stooeren.
 Hemel, aerde, zee, en strant
 Zullen staen in lichten brant.
- 15) Staetzucht, door het triomfeeren
 Als gewetticht, zal verwoet
 Godt en alle maght braveeren.
 Staetzucht kent noch Godt, noch bloet.

 HET VIERDE BEDRYF.

GABRIËL. MICHAËL.

GABRIËL.

De gansche hemel gloeit in eenen lichten brant
 Van oproer en verraet. 'k Verdaegh u, als Gezant
 Van Godt en Zijnen stoel, nu daetlijck op te trecken,

1 DERTEL; *rijk, groot*: in min gunstigen zin *weelderig, wellustig*, met een minder deftig woord *brooddronken*. Gewoonlijk denkt men bij dit woord aan het Hgd. *zart*, dat oorspronkelijk *lief, dierbaar, schoon* beteekent. Indien werkelijk een Nederlandsch *zart (dart)* den grondslag van het vroegere ww. *darten* en 't tegenwoordige adject. *dartel* uitmaakt, hebben we daarbij te denken aan *troetelen, vertroetelen, liefkoozen*. 3 PAEJEN; *tevreden stellen*: men zie bldz. 59 reg. 24. 14 IN LICHTEN BRANT; thans meestal „in vollen brand” of „in lichter laaie”, of „in lichterlaaie vlam.” *Laaie = vlam* (Hgd. *Lohe*).

3 VERDAEGHEN; *oproepen*: men zie bldz. 40 reg. 9 en vergelijkke:

Godt *verdaeght*, op dat gerucht
 En Mozes klaght, zijn Geesten in de lucht.

VONDEL (door v. L.) IV, bldz. 469.

Ook komt *verdagen* voor in den zin van „dag worden”, *opdagen, uitstellen, vertoeven*.

Met eenen gloet van vier en yver deze vlekken
Te branden uit Godts naem, en 't zuiver Hemelsdom.
Vorst Lucifer braveert: hy roert trompet, en trom.

MICHAËL.

- 5) Is Lucifer, helaes! is zijne trou verandert?

GABRIËL.

Des Hemels derde deel heeft reede zijnen standert,
Die valsche Morgenstar, gezworen, zijnen troon
Bewierooekt, als een Godt, en met een lastertoon

- 10) Van goddeloos muzijck hem eere toegezongen.
Zij komen herwaert aen in volle kracht gedrongen,
En dreigen schrickelijck, de poort van 't wapenhuis

3 BRAVEEREN; men zie over de beteekenis bldz. 28 reg. 14: opmerking verdient hier, dat het gewoonlijk met een beheersching] voorkomt.
3 ROEREN; oorspronkelijk „in beweging brengen”, is en was voor een *trompet* minder gebruikelijk: van een *trom* gebruiken wij 't ook nog. Vroeger werd er van 't werkw. *roeren* in verschillende toepassingen veel meer gebruik gemaakt dan heden. Zoo b. v. als *ontstaan*, *een aanvang nemen*, (*zich*) *in beweging zetten*.

Edelheit - - -

Moet uit reinen herten gronde
Comen, ende *roeren* tallen stonden.

Lekensp. B. I, C. 34, vs. 80,

dus ook *roeren* als substff. voor *oorzaak*:

Dat eerste *roeren* vander zaken
Dat God den mensche wilde maken,
Dat was, enz.

Ibid. B. I, C. 16, vs. 19.

dan ook als *raken*, in eigenlijken en in figuurlijken zin: „Al die geene, die sinte rochus *roerden*, waren terstont verlost.” *Passionael Somer Stuck* f° c i x, c.

Wat *roertet* yemant van wat veruw dat mijn kliedt is?

BREDERO, *Roddr.* bldz. 10.

verder voor *optillen*, *verplaatsen*, waaraan *roerende have*, *roerende goederen* nog herinneren: „Pascanius dede daer dusent mannen comen - - - mer si en mochtense gheen sins (*be-*)*roeren*. Ende doe dede hi aen haer metten dusent mannen vijftich paer ossen, mer nochtans bleef lucia *onberoertic*. Ende Pascanius riep doe gokelaren dat sise souden doen *roeren* met hore tovernye. *Passionael Wijnterstuck* f° c x xiiij, b. Ook als *veroorzaken*, *aanraken*, *vermelden* enz. komt het voor. 9 LASTERTOON; zooals het Hgd. *Laster*(=*misdaad*) nog aanduidt, beteekent *laster* in 't algemeen iets *verkeerds*, *schandelijks*: een *lastertoon* is dus een *sterke wanklank*, een *zondige toon*. Voor *laster* werd in onze taal vroeger gewoonlijk *lachter* gebezigd (= *oneer*, *schande*, *smaad*, *hoon*) b, v.:

Gevalt mi dat ic bederve,
Sonder uwe hulpe, ende sterve,
Wet wel, datmen u daer af over al
Euwelijck *lachter* spreken sal

Lancelot, B. III, vs. 7582.

K' en ding gheen *eer*, dit weet; dus treft mi ook gheen *lachter*.

SPIEGHEL, *Hartsp.* (Uitg, 1614), bldz. 3, vs. 14.

- Te rrammen met geweld. Een woest en wilt gedruis
 Van onweër buldert vast, van boven, en van onder.
 Het weêrlicht, stormt, en raest. De blixem en de donder,
 In arbeit, schudden vast de pijlers van ons hof.
- 5) Men hoort geen Serafijns, noch wedergalm van lof.
 Een ieder zit in druck gedompelt over d' ooren.
 Dan zwygen plotseling, dan huilen al de kooren
 Der Engelen, van druck, en medelijden, om
 Den blinden afval van 't gezalight Engelsdom,
- 10) En d' Engelsche natuur. 't Is meer dan tyt om heden
 Te quyten uwen plicht, en op uw heilige eeden —
 (Die ghy, als Veltheer, op het punt des blixems zwoert,
 By Godt en zynen naem) te passen.

MICHAËL.

- 15) Wat vervoert
 Godts Stedehouder dus zich tegens Godt te kanten,
 Te dragen als een hoofd van dolle vloeckverwanten?

GABRIËL.

- De hemel weet hoe noode ick Godts gerechte zaeck
 20) Verdadige, op dees wijs. Hoe bitter wil de wraeck
 Hem treffen! want men weet geen middelen te vinden,
 Om dit verdoolt geslacht rampzaligen en blinden
 Te leiden op de baen, de heirbaen van hun trou.

Laster en *lachter* beide zijn afgeleid van een werkwoord, dat in 't Ohgd. *lahan* heette en bij ons nog *laken* luidt. *Lachter* ontstond dan door den uitgang *-ter* (Ohgd. *-tra*) achter den stam van *lahan* te plaatsen. *Laster* komt uit denzelfden stam voort, doch nu werd achter den werkw. stam *lah* niet *-ter* maar een in de plaats daarvan getreden *-ster* (Ohgd *-stra*) gezet. Door het uitvallen van den keelletter *h* vóór *s* ontstond dan *laster*.

1 RAMMEN; thans *rammetien*: met een (*storm*-)ram beuken. De wortel *ram* doet denken aan *kracht*: men denke aan *ram* = *mannetjesschaap* en aan *ramme-laar* = *mannetjeskonijn*, en vergelijkte het Hgd. ww. *rammetien*. 2 VAST; *hevig*: uit het begrip *innigheid* kon zich dat van *kracht* ontwikkelen: men zie verder Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 18 reg. 9, en vergelijkte:

Daer was ghevochten *vaste* en *sere*.

Stoke, Dl. I, bldz. 348.

4 IN ARBEIT; *zwanger*: men zie Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 105 reg. 7.
 5 WEDERGALM; voor *echo*. 9 GEZALIGHT; *gelukkig gemaakt* en dus *gelukkig*: een vroeger *sát* = *geluk*, dat in 't Mhgd. *sátiche*, d. i. „op *geluk* aanbrengeende wijze,” nog zichtbaar is, schijnt ten grondslag te liggen. 11 TE QUYTEN UWEN PLICHT; wij zeggen „zich *kwijten van*,” bij V. vonden we vroeger (bldz. 11 reg. 5.) „zich *kwijten in*”. 12 OP HET PUNT DES BLIXEMS; op het *spits* van den *degen*. 20 VERDADIGE; zie bldz. 28 reg. 9.

- Ick zagh Godts blyschap zelf zich met een wolck van rou
Beschaduwen; in 't endt de wraeck een vlam ontsteken
In d' oogen van het licht; eer, om dien slagh te breken,
Het last gaf tot den toght. Ick hoorde een wyl het pleit,
- 5) Hoe d' opperste Genade, en Godts Gerechtigheit
Elckandre in wederwight, met pit van reden, hielen.
Ick zagh de Cherubyns, hoeze op hun aenzicht vielen,
En riepen vast: Gena, gena, o Heer, geen Recht.
Men had dit zwaer geschil gezoent, en schier geslecht;
- 10) Zoo scheen de Godtheit tot genade en zoen genegen:
Maer als de wieroockstanck in top komt opgestegen,
De smoock, die Lucifer om laegh wort toegezwaeit,
Met wieroockvat, bazuin, en lofgezangen, draeit
De hemel zyn gezicht van zulcke afgoderyen,
- 15) Gevloeckt van Godt, en Geest, en alle Hierarchyen.
Genâ had uitgedient. Waeckt op, in 't harrenas.
De Godtheit daghvaert u, eer 't oproer ons verrass'.
Betem met uwen arm de woeste Behemotten,
En Leviathans, die dus godtloos t' zamenrotten.
- 20) MICHAËL.
Uriël, schiltknaep flux, men breng' den blixem hier,
Myn harnas, helm, en schilt. Breng herwaert Godts banier.
Men blaze de bazuin. Te wapen, flux te wapen.
Ghy Maghten, Troonen, wat getrou is, en rechtschapen,
Dat wapen' zich met ons. Ghy regementen, voort,
- 25) Een ieder in 't gelid: de hemel geeft het woort.
Men blaze de bazuin: men sla de holle trommels,
Verdaghaerde in der yl ontelbre dicke drommels

3 SLAGH; *oproer, beroerte*. 4 HET; d. i. *het licht = de godheid*. 6 IN WEDERWICHT: *in evenwicht*: Gods *genade* en *gerechtigheit* verpersoonlijkt, en als een paar *pleiters* voorgesteld, die met elkaar twisten. 9 GEZOEND; door *zoen* geslecht of geslist. 12 SMOOCK; evenals *wieroockstanck* verachtelijk voor *rook*: men zie! bldz. 37 reg. 2. BEHEMOTTEN en LEVIATHANS; over deze monsters zie men bldz. 10 reg. 12. 27 DICKE DROMMELS; *dichte drommen* zeggen wij: het verkleinwoord *drommel* is bij ons niet meer in gebruik: men vergelijkte *trommel* naast *trom*. Het substff. *drom* werd onmiddellijk afgeleid van den participialen stam van een werkw. *drommen* of *dromen*, dat *dringen* beteekende. De lezer vergelijkte de volgende voorbeelden en zie desbelust v. HELTEN's *Proeve*, bldz. 32.

Als den vleeschouwer sghen comen,
Dene woude achter den andren *dromen*.

Eposet, fab. 50.

Die swarte ginc altoos op hem *dromen*,
Stekende ende slaende enz.

Walewein, 9930.

Gewapenden. Blaest op: ick schiet de wapens aen,
Het gelt Godts eer alleen. Het moet 'er nu op staen.

GABRIËL.

Dit harnas past zoo braef, alwaer 't u aengeschapen.

- 5) Hier komt de veltbanier, waer in Godts naem en wapen
U toestraelt, en de zon in top u heil beloofft.

Hier komen de Kornels u groeten, als het hoofd
Van 't heir der hemelen, die Godts baniere zwoeren.

Schep moedt, Vorst Michaël: ghy zult Godts oorlogh voeren.

- 10) MICHAËL.

Zoo zal ick. Hou myn woort om hoogh: wij trecken heen.

GABRIËL.

Wy volgen uwen toght met wenschen en gebeên.

LUCIFER. BELZEBUB. LUCIFERISTEN.

- 15) LUCIFER.

Hoe staet het met ons heir? hoe is 't 'er me gelegen?

BELZEBUB.

Het heir verlangt, gereet om, onder uwen zegen,

Te vliegen regelrecht op 't spits van Michaël.

- 20) LUCIFERISTEN.

Zoo doet het: ieder wacht op Lucifers bevel,

Om teffens d' armen en hun vleugels eens te reppen,

Dien grooten vyant lucht en winden t' onderscheppen,

En, als hy leght in zwym, te ketenen met kracht.

- 25) LUCIFER.

Hoe talryck is het heir? waer in bestaet ons maght?

BELZEBUB.

Die groeit alle oogenblick, en bruiſt uit alle tranſen

Ons toe, gelyck een zee van vier en heldre glansen.

- 30) 'k Vertrou het derde deel des hemels houdt ons zy,

Is 't niet de halve streeck: want Michaëls gety

Verloopt alle oogenblick, en ebt aen alle kanten.

1 AENSCHIETEN; veronderſtelt *haast, gejaagdheid*. 4 BRAEF; *goed, ſlink*. 18 VERLANGT, GEREET; „verlangt en is gereet om enz.” 22 REPPEN; *roeren*, met de bijgedachte van *snel*. Zie bldz. 5 reg. 9. 23 DIEN GROOTEN VYANT; de ſamentrekking heeft hier plaats gehad tegen de regelen der grammatica: genoemde woorden ſtaan in den datief, de weggelatene zouden in den accusatief moeten ſtaan. 30 'k VERTROU HET DERDE DEEL enz.; dat bij een objectſzin het verbindende *dat* wordt weggelaten, zagen we vroeger. 32 VERLOOPT; *wegloopen, ebben, verminderen*. 32 ALLE OOGENBLICK; *aanhoudend, voortdurend*.

- De helleft van de wacht en eerste hoftrouwanten,
 Uit ieder Orden, van een ieder Hierarchy,
 Verzweeren hunnen Heer, Vorst Michaël, als wy.
 Men ziet 'er Cherubyns, Aertsenglen, Serafynen
- 5) De vanen voeren. Zelf het paradys, aen 't quynen
 Geslagen van verdriet, verschiet zyn groente, en verf;
 En waer men d' oogen keert, daer schynt een wis bederf,
 En boven 't hooft een buy en donckre wolck te hangen.
 Dat voorspoock spelt ons heil: men heeft slechts aen te vangen.
- 10) Ghy draegt alree de kroon des hemels op uw kruin.

LUCIFER.

- Die klanck behaeghtme meer dan Gabriëls bazuin.
 Hoort toe en geeft gehoor, beneden deze trappen.
 Hoort toe, ghy Oversten: hoort toe, ghy Ridderschappen,
- 15) En luistert wat wy u vermelden, klaer, en kort.
 Ghy weet hoe verre wy alree zyn uitgestort,
 In wraeckzucht tegens 't Hooft der opperste palaizen,
 Dat het een dolheit waere, op hoop van zoen, te deizen;
 En niemant dencken durf deze onuitwischbre smet
- 20) Te zuivren door gena: dies moet de noot een wet,
 Een wisse toevlugt van te wancken, noch te wycken
 Verstrecken; ghy, met kracht en zonder om te wycken,

3 VERZWEEREN; *afzweren*. 5 QUYNEN; *quynen, quenen; quylen en quelen* zijn wisselvormen met de beteekenis van *smart tijden, pijn tijden: jammeren, klagen, treuren* enz. enz. Aan het sterke *kwelen* herinnert nog ons *kwaal*, terwijl ook nog het causatieve *kwellen* = *doen lijden* onder ons voortleeft. 6 GESLAGEN: *begonnen* met de bijgedachte van *onverwachts, eensklaps*: men zie over *slaan* bldz. 33 reg. 2. 6. VERSCHIETEN; men zie over *verschieten* bldz. 7 reg. 2 en merke op, dat hier *groente* en *kleur* zelfs als *tijdend voorwerp* worden gebruikt. Men vergelijkte:

Ho, sy *verschiet haer kleur*.

STARTER, *Timbre de Cardone*, bldz. 19.

6 VERF; later in dezen zin door 't Fransche *kleur (couleur)* verdrongen. 7 WIS; *zeker*: wat (ge)weten (Hgd. *gewissen*) wordt, wat bekend is. 16 UITGESTORT; met de beteekenis van *uitgespat*: vooral op de bijgedachte „wild³ lette men bij *storten*. Zie het Engelsche *start* = *to move suddenly*. 18 DEIZEN; voor *deinzen* (zoals men weet naast *denzen*), evenals *peizen* voor *peinzen* (naast *penzen*). 19 DURF; *behoeve*: men zie bldz. 24 reg. 22, en vergelijkte nog „datje een heelen zomer voor geen verdorren sorghen *durft* (behoeft).” HOOFT, *Brieven*, Dl. III, bldz. 427. „Jozeph... doet alle toezinders soo schreyen... dat de treurspeelder... Euripides niet *durft* (noodig heeft te) wijcken.” VONDEL (door v. L.) III, bldz. 318. 21 TOEVLUCHT VAN; *toevlucht*, die geen wijken of wancken (primitief van *wankelen*) toelaat. 22 VERSTRECKEN; zonder *tot*: men zie bldz. 52 reg. 9. 22 GHY; *gij moet*.

- Dien standert en myn star verdadigen, met een
Den vrygeschapen Staet der Englen in 't gemeen.
Het ga zoo 't wil: volhardt groothartigh, onverdrietigh:
Geen almaght heeft de maght dat zy geheel vernietigh'
- 5) Het wezen, dat ghy eens voor eeuwiglyck ontvingt.
Indienghe fel en fors met uwe heirspits dringt
In 't hart van 's vyants heir, en komt te triomfeeren,
Zoo zal de tyranny der hemelen verkeerren
In eenen vryen Staet, en Adams zoon, en bloet,
- 10) Gekroont in top van eere, en met een' aertschen stoet
Omcingelt, uwen hals niet boeien aen de keten
Van slaefsche dienstbaerheit, om hem ten dienst te zweeten,
En onder 't kopren juck te hygen zonder endt.
Indienghe my voor 't hooft van uwen vrydom kent,
- 15) Gelyckghe uit eenen mont dien standert hebt gezworen;
Zoo staeft den eedt noch eens eenstemmigh, dat wij 't hooren,
En zweert getrouwicheit aen onze Morgenstar.

LUCIFERISTEN.

- Wy zweeren te gelyck by Godt, en Lucifer.
- 20) BELZEBUB.
Maer zie hoe Rafaël, verbaest, en vol medoogen,
Met zynen vredetack van boven komt gevlogren,
Om uwen hals, op hoop van stilstant, en verdragh.

RAFAËL. LUCIFER.

- 25) RAFAËL.
Och, Stedehouder, mont van 't goddelyck gezagh,
Wat heeft u buiten 't spoor van uwen plicht gedreven?
Zoudt ghy den Schepper van uw glori wederstreven?
Lichtvaerdigh weifelen, en wancklen in uw trou?

1 VERDADIGEN; over *verdadigen* zie men bldz. 28 reg. 9. 3 GROOTHARTIGH; *moedig*, *stink*: men vindt ook *grootgeestig* voor *schrandere* en *grootmoedig* voor *zeer moedig*. 3 ONVERDRIETIGH; waarvoor wij liever *onverdroten* bezigen. 14 KENT; thans *erkent*. 16 STAEFT; *staven* is een denominatief van *stave*, *staf*. „Iemand den eed staven” werd eigenlijk gezegd van een rechter, „die iemand den eed voorzegde, afnam, terwijl hij hem met zijn *staf* aanraakte.” Dat hier de eedafleggers *den eed staven*, is ten gevolge van een bekenden omslag in de richting der woorden, waardoor het object in de plaats van het subject treedt. Men zie *verschieten* op bldz. 7 reg. 2, en leze desverkiezende de belangrijke mededeelingen in FARRAR'S *Chapters on Language*. 21 VERBAEST; ontsteld: zie bldz. 11 reg. 13. 25 RAFAËL; d. i. *artsenij Gods*. een der zeven voorname engelen, die voor Gods troon staan. (Tob. XII, 15. Openb. VIII, 2.)

Dat hoop ick nimmermeer. Helaes, ick zwym van rou,
En blyve om uwen hals beklemt, bestorven hangen.

LUCIFER.

Oprechte Rafaël.

5)

RAFAËL.

Myn blyschap, myn verlangen,

Ick bidde u hoorme.

LUCIFER.

Spreeck, zoolang het u behaegh'.

10)

RAFAËL.

Genade, o Lucifer. Verschoon u zelve: draegh
Geen harnas tegens my, die treurig smilte, en quyne
Van druck, om uwent wil. Ick koom, met medecyne
En balsem van gena, gestegen uit den schoot

15) Der Godtheit, die, gelyckze in haren Raet besloot,
U, boven duizenden gekroonde Heerschappyn,
Gezalft heeft op den stoel van haer Stadthouderyen.
Wat dolheit is het, die uw zinnen dus verruckt?

2 BEKLEMT; *benauwd*, *beangst*: de beteekenis van *klemmen* is te zoeken in ons *krampen*, dat thans alleen intransitief gebruikt wordt, vroeger ook transitief gebezigd werd en eigenlijk *samentrekken* en dus *vernauwen* beteekende. Het denkbeeld *samentrekken*, *inêntrekken*, *nauwer maken*, *kleiner maken*, op de lengte toegepast *buigen*, *krommen*, beheerscht de geheele ontwikkelingsgeschiedenis van dit woord, waarvan wij hier, met het oog op den omvang van dit boekje, slechts een paar fragmenten kunnen geven. Vooreerst hebben wij den stam van den praesens *krimp* als substantief („hij heeft geen *krimp*”, „er is geen *krimp*”: figuurlijk voor *armoede*; en meer eigenlijk: („de visch is op *krimp* gesneden”), en als adjectief („dit huis is uit geen *krimpe* beurs gebouwd”). Verder den imperf.-stam *kramp* (*krampen*, *kramp*, *gekrompen*) als substantief voor *samentrekking der spieren*; door aphaeresis der keelletter ontstond uit dit *kramp* het woord *ramp*, eerst met dezelfde, later met meer algemeene beteekenis van *ongeluk*. Door assimilatie van *mp* in *mm* (men vergelijkte 't Engelsche *lamb* en ons *lam*; *eenbaar*, *ember*, *emmer*) en door overgang van de vloeiende *r* in de vloeiende *l*, ontstond *klimmen*, d. i. door *samentrekking* der beenspieren zich omhoog werken. Het Engelsche *to climb* bewaart de vroegere *b* nog en 't Fransche *grimper* vertoont de *p*. Door afwerping van de eind-*p* en door vervloeiing der *r* tot *l* ontstond uit den stam van den imperf. het substf. *klam* (Mhgd. *klambe*, *klam*) = *samentrekking*, *benaauwing*, *verenging*; en hiervan maakte men *klemmen* = *in de engte drijven*, *in de benaauwdheid brengen*. Ons adject. *klam* (het *klamme* zweet) zal dan ook wel *benauwd* beteekenen en door de herhaalde vereeniging met *zweet* het begrip *vochtig* hebben verkregen. Men denke hier ook aan ons *kram* = een *gebogen ijzer*; 't Eng. *cremp*, 't Hgd. *krampe*, aan *krom*; aan *rimpelen* = Eng. *to crimp*; aan 't Fransche *cripard*, *graver*, *agrafe*, *grapper*, *crampe*, *clampe* enz. 2 BESTORVEN; *bleek*. 12 SMILTE, EN QUYNE; men zie bldz. 36 reg. 9 en bldz. 65 reg. 1. 18 VERRUCKEN; d. i. uit de plaats rukken, *ontstellen*, *verdwazen*: men denke aan 't Hgd. *verrück*, dat *zinneloos* beteekent. Voor de kracht vergelijkte men het volgende *verlegen*.

- Zy had haer zegel en gelyckenis gedrukt
 Op uw geheilicht hooft, en voorhooft, overgoten
 Met schoonheit, wysheit, gunst, en wat 'er komt gevloten,
 En stroomen, zonder maet, uit aller schatten bron.
- 5) Ghy blonkt in 't paradys, voor 't aenschyn van de zon
 Der Godtheit, uit een wolck van dau en versche roozen.
 Uw feestgewaet stont styf van perlen en turkoozen,
 Smaragden, diamant, robyn, en louter gout.
 De zwaerste scepter wert uw rechte hant betrouwt,
- 10) Zoo dra ghy steeght in 't licht, en, op bazuin en bommen,
 Door 't blakende gesternte en steenen quaemt te brommen:
 En zoudt ghy reuckeloos u storten uit dien troon?
 Verreuckeloozen al dat heerelyck, en schoon?
 Zoudt ghy uw glansen, die de hemelen vercierien,
- 15) Ons licht verduisteren, in eenen knoop van dieren,
 En mengsel van gedierte en ondier onder een,
 Griffioensklaeu, drakenhooft, en andre gruwzaemheên
 Misscheppen onbedacht? en zouden 's hemels oogen,
 De starren, u zoo laegh berooft zien van vermogen,
- 20) En eere, en majesteit, door 't schenden van uw trou?
 Dat keer' de goede Godt, wiens aenschyn ick aenschou,
 In 't zaligh licht, daer wy, geheilicht alle zeven
 Hem dienen voor zyn troon, en sidderen, en beven

8 LOUTER; *adject.*: zuiver. 9 ZWAERSTE; en dus ook de gewichtigste. 10 BOMMEN; *trommels*: klanknabootsend woord voor een hol lichaam. 11 BLAKEN; *gloeien*, *schitteren*: (primitief van *blakeren*). 11 BROMMEN; *schitteren*, in alle pracht te voorschijn treden.

En ofse schoon als een Bruyt brompt.

S. COSTER, *Spel van de Rijcken-Man*, bldz. 9.

Ick heb jou huur verhoogt en maeck dat gy so bromt,

Ja datje, trots de beste boere meyt, nyt komt.

NOOZEMAN, *Beroyde Student*, 1679, bldz. 2.

13 VERREUCKELOOZEN; *onnadenkend wegwerpen*: men zie bldz. 67 reg. 24. 15 ONSLICHT VERDUISTEREN; *afh. zin bij glansen*. 15 KNOOP; *vereeniging, mengeling*: later herhaald door *mengsel*. 18 MISSCHEPPEN; *omscheppen* met een ongunstige bijbeteekenis: *misvormen*. Op de talrijke samenstellingen met *mis* wezen we vroeger reeds (bldz. 53 reg. 15). ONBEDACHT is een herhaling van 't vroegere *reuckeloos*. 21 WIENS AENSCHIJN enz.; „Wiens troon ik gedurig omgeef, en voor wiens aangezicht ik sta, om hem te dienen.” „Ik zeg u, dat hunne Engelen, in de hemelen, altijd zien het aangezicht mijns Vaders, die in de hemelen is.” (Matth. XVIII, 10.)

22 GEHEILIGHT ALLE ZEVEN; „Ik ben de Engel Rafaël, een der zeven, die voor den Heer staan.” (Tob. XII, 15). Het *zevental* was vanouds een heilig getal: zie Openb. I, 4, 12 en boven bldz. 34 reg. 1.

- Voor zulck een Majesteit, die op ons voorhoofd straelt,
 Verquickt en leven geeft wat leeft, en adem haelt.
 Heer Stedehouder, magh mijn bede uw hart bewegen;
 Ghy kent myn zuiver wit, en hart, met u verlegen,
- 5) Ruck af dien trotsen kam: schud uit dit harrenas:
 Smyt neder uit dees hant de heirbyl, de rondas
 Uit d' andre. Hooger niet: legh neder, och, legh neder,
 Legh neder, stryck van zelf den standert, en de veder
 Van uwe vleugelen, voor Godt, en zynen glans;
- 10) Eer hy u uit den troon den allerhoogstgen trans
 Van eere, nederklincke aen gruis en stof te mortel,
 Ja zulx dat van den stam der Geesten tack, noch wortel,
 Noch geen gedachtenis, noch leven overschiet;
 't En ware een leven van elende, van verdriet,
- 15) De Doot, de Wanhoop, en een worm, een eeuwich knagen,
 En knersetanden moght den naem van leven dragen.
 Verneêr u: staeck dien toght: ick offere u gena,
 Met dien olyftack: gryp, of echter 't is te spa.

LUCIFER.

- 20) Heer Rafel, ick verdien noch dreigement, noch toren.
 Myn helden hebben God, en Lucifer gezworen,
 En, onder 's hemels eedt, dien standert opgerecht.
 Men stroie wat men wil den hemel door: ick vecht,
 En oorloge onder Godt, tot voorstant van zyn kooren,
- 25) De hantvest en het Recht, hun wettigh aengeboren,
 Eer Adam zyne zon zagh opgaen, eer de dagh
 Zyn paradys bescheen. Geen menschelyck gezagh,
 Geen juck van menschen zal den neck der Geesten plagen;

2 VERQUICKT; het best te verklaren door de onmiddellijk volgende woorden: „leven geeft.” Men vergelijke Biblioth. v. Ned. Kl. III, bldz. 21 reg. 11. 4 WIT; *doel*: zie bldz. 31 reg. 19. 4 VERLEGEN; „met u *begaan*”: eigenlijk „uit den gewonen toestand gebracht,” evenals het zoeven genoemde *verrukt*: *verlegen* is evenwel kalmer dan *verrukt*, evenals *leggen* meer kalmte veronderstelt dan *rukken*. 6 RONDAS; *rond schild*: 't Fransche *rondache*. 8 STRYCK DEN STANDERT; men vergelijke „de kroon *strycken*” op bldz. 27 reg. 13. 11 NEDERKLINCKE; men denke aan *nederploffen*, *nederbonzen*, *nederkletsen*: alle samenstellingen van *neder* met een klanknabootsend woord. 11 MORTEL; *tot gruis*: men zie Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 66 reg. 9. 12 ZULX; *zoodanig*. 13 GEDACHTENIS; *herinnering*: tegen een dubbele ontkenning hadden de vaders zulk een groot bezwaar niet als onze deftige grammatica, 18 OF ECHTER; *of anders*: eigenlijk of *later*: men denke aan 't Engelsche *after* en aan *achterdocht*, dat oorspronkelijk *nadenken* beteekent, 21 GEZWOREN; wij zeggen „iemand *trouw* zweren.”

- Geen Engelsdom den troon van Adam onderschragen,
 Met zynen vryen hals, gelyck een dienstbaar slaef,
 't En zy de hemel ons in eenen poel begraef',
 Met zooveel scepteren, en kroonen glans, en voncken,
 5) Als ons de Godtheit uit haer' boezem heeft geschoncken,
 Voor eenewigh, en altyt. Laet bersten al wat berst:
 Ick hanthaef 't heiligh Recht, door hoogen nood geperst,
 En, na veel wederstants my entlyck overdrongen,
 Op 't klagen en gekerm van duizenden van tongen.
 10) Ga hene, bootschap dit den Vader, onder wien
 Ick dus, voor 't Vaderlant, den standert voere, en dien.'

RAFAËL.

- Och Stedehouder, wat verbloemt ghy uw gepeinen
 Voor 't alziende oog? ghy kunt uw oogmerck niet ontveinzen.
 15) De strael van zyn gezicht ontdeekt de duisternis,
 De staetzucht, daer uw geest zoo grof van zwanger is,
 En reede in arbeit gaet, om dit gedroght te baren.
 Waer bergh ick my van schrick! hoe ryzen al myn haeren!
 Verdwaelde Morgenstar, verschoon u zelve toch.
 20) Ghy kunt d' Alwetentheit niet paaien met bedrogh.

LUCIFER

Wat staetzucht? heeft myn plicht in eenigh deel ontbroken?

RAFAËL

- Wat hebt ghy in uw harte al heimelyck gesproken?
 25) Ick wil in 's hemels top, door alle wolcken heen,
 En boven Godts gestarnte opstygen, van beneên,

8 OVERDRONGEN; *opdringen*:

De slechtste will sijn singen
 Een yeder *overdringen*.

HUYGENS, Korelbl. I, 642.

11 EN DIEN'; men zie „te raden onder u” op bldz 42 reg. 9. 16 STAETZUCHT; *zucht naar groothed, naar heerschappij: heerschezucht.* 17 IN ARBEIT GAET; *in barsnood komt*: men zie over IN ARBEIT Biblioth van Ned. Kl. III, bldz. 105 reg. 7. 20 PAEIEN; *tevreden stellen*, met de bijgedachte *bedriegelyk*: zie bldz. 59 reg. 24. 22 ONTBROKEN; *in gebreke blyven, tekortschieten*: „is myn plicht in enig opzicht *tekortgeschoten*; ben ik in de vervulling van mijn plicht enigszins *tekortgeschoten*”.

De Minnegoden noch hun moeder niet *ontbreecken*
 Met hunne sackelen het lijckhout aen te steecken

VONDEL (door v. L.) II, 205.

Men bezigde vroeger ook *ghebrecen* met den genitief:

Al dat hi spreect, dat gheschiet,
 Des en *ghebreect* emmer niet.

Lekensp. B II, C. 22, vs. 42.

God zelf gelyck, geen magt bestralen met genade,
 't En zyze aen mynen stoel het leen verheergewade.
 Geen majesteit braveer' met scepter, nocte kroon,
 Ten zy ick haer beleene uit mynen hoogen troon.

- 5) Bedeck uw aengezicht: val neder: stryckt uw pennen,
 En wacht u, boven ons, een hooger maght te kennen.

LUCIFER.

Hoe nu toe? ben ik dan Godts Stedehouder niet?

RAFAËL.

- 10) Dat zyt ghy, en ontfingt van 't onbepaelt gebiet
 Bepaalde mogentheit, en heerscht uit zynen name.

LUCIFER.

Helaes, hoe lang? tot dat Vorst Adam ons beschame,
 En, boven de natuur der Engelen, zyn lot

- 15) Uit 's hemels schoot ontfange, en aenzitt' neffens Godt?

RAFAËL.

Wil d' opperste Monarch zyn maght met mindren deelen;
 Ja d' eerste kroon den mensch opzetten, en bevelen,
 Hem wyden tot een hoofd der Geesten, boven al

- 20) Wat kroon en scepter voert, of namaels voeren zal;
 Zoo leer ootmoedigh u Godts raetslot onderwerpen.

2 VERHEERGEWADEN; als *leengoed afstaan*: in ruimer zin *zich onderwerpen*. Eigenlijk een *heer-gewaad*, d. i. een *krijgsrusting* schenken: een plicht, die op den leenman rustte. Later kreeg *verheergewaden* de ruimer beteekenis van *aanbieden*, *opdragen als hulde*.

Want Hij, de Hoogste, aan wiens genaden,
 Wy 't Leen des Ryks *verheergewaden*.

OUDAEN, Poezy I, bldz. 231.

Naardien Elizabeth zich ooit als onderdaen
 Wou dragen onder hem, en 't leen *verheergewaden*.

VONDEL (door v. L.), 442, vs. 97.

Bij HUGO DE GROOT (*Inl. tot de Holl. Rechtsgel.* 1631), leest men op f° 96: „deze *Heergewaden* werden veeltijds in de uitgifte uitgedrukt, bestaende in een valck, havick, sparwer, zalm, snoeck, windhonden, sporen, handschoenen, al het welck met seecker geld nae ouder ghewoonte afgekocht kan worden.” 8 HOE NU TOE; *waarheen nu? wat nu?* 10 GEBIET; *macht.* 18 BEVELEN; *toevertrouwen*:

Wye den wolf sijn schapen *bevelt*,
 Die en is ter wijsheit niet ghestelt.

HILDEGAERSB *Ged.* bldz. 251, vs. 15.

21 OOTMOEDIGH; *deemoedig*: Ohgd. *6dh-muddic*, whgd. *6t-müetec*, d. i. „die een *lichten*, *gewilligen*, *gemakkelijken* zin heeft.” Oot toch beteekent oorspronkelijk *licht*, *niet zwaar*. Het eerste gedeelte van *deemoed* is stamverwant met *dienen*: *deemoed* is dus de „*gezindheid des dienenden*,” de „*deugd van den dienaar*.”

LUCIFER.

Dat is de wetsteen, om dees heirbyl op te scherpen.

RAFAËL.

Ghy scherptze reuckeloos voor uwen eigen neck.

- 5) Bedenck eens waer wij staen. De hemel kan geen vleck
Van afgunst, haet en nyt, noch hoovaerdy verdragen.
De Wraeck des hemels dreight dees schantvleck uit te vagen.
Hier helpt geen veinzen, och, of voor d' alziende Zon,
Het aldoordringende oogh, ick deze lastren kon
- 10) Bedecken. Lucifer, waer is uw glans gebleven?

LUCIFER.

Mijn glans is Adam en zyne afkomst lang gegeven.

Men noem' my langer niet den eerstgewyden zoon,

Den outsten erfgenaem.

- 15) RAFAËL.

Vorst Lucifer, verschoon

U zelve: onderworp u 't opperste behagen.

Gewaerdigh ons, dat wy die blyde tyding dragen

Naer boven: ieder ziet myn weêrkomst te gemoet.

- 20) Ick valle ootmoedigh dus uw heerlykheit te voet.
Om Godts wil, wacht u toch weêrspannigen te styven,
Die op uw' wil en wenck, als op hun aspunt, dryven.
Zoudt ghy, in wederwil van 't hemelsche palais,
Dees lucht, vol heiligheit, vol vrede, d' eerste reis,
- 25) Met duizentduizenden in 't harrenas, beroeren?
Op trommel en trompet den oorloghsstandert voeren,
En kanten tegens Godt, den stercksten worstelaer?

LUCIFER.

Men kant zich tegens ons. Was Adams afkomst maer

- 30) Een zelve staet en stoel, als d' Engelen, geschoncken;
Dat scheen verdraegelyck: nu vliegen vast de voncken
Van dezen hemeltwist door alle daken heen.
Zwygh Engelsdom: verhef eerbiedighlyck het leen
Van al wat ghy bezit aen Adam, en zyn neven.

4 REUCKELOOS; *roekeloos*, *onnadenkend*: men zie boven bldz. 42 reg. 12. 7 VAGEN; meestal *vegen*: men zie naast *vagen* d. i. „*schoon* maken” evenwel 't Eng. *fair* = *schoon*. 9 LASTREN; *misdaden*: zie vroeger bldz. 80 reg. 9. 18 GEWAERDIGH ONS; men vergelijkte bldz. 69 reg. 6. 23 IN WEDERWIL VAN; *tegen den wil van*. 25 BEROEREN; „in roer brengen”: men zie bldz. 80 reg. 3. 33 en 34 VERHEF EERBIEDIGHLYCK HET LEEN AEN ADAM, anders *verheer-gewaden*, zie dit woord op bldz. 90 reg. 2. 34 NEVEN; *kleinkinderen* en dus *nakomelingen*: het woord *neef* behoort tot een overoude familie, welker leden

- Den mensch weêrstreven, is de Godtheit wederstreven.
 Hoe magh het Godt van 't hart, dat hy zoo laegh, zoo diep
 Vernedert dien hy tot den grootsten scepter schiepf?
 Een edelmoedigheid, geheilight tot regeeren,
- 5) Voor eenen minder zich zoo zwaerlyck kan verneêren,
 Van heerlyckheit ontkleên, en opstaen uit haer staet,
 En stoel, dat zy vervloect den glans en dageraet
 Van haren opgangk, ja veel liever had gebleven
 Een schaduw, zonder verf, een niet, en zonder leven:
- 10) Want niet zyn, overtreft verkleening duizentwerf.
 RAFAËL.
 Geleende heerschappy staet los, en is geen erf.
 LUCIFER.
 'k Misdanckme dan dit leen, als 't immers leen moet heeten.
- 15) RAFAËL.
 Bewaer uw ampt: of is zyn ooghmerck u vergeten?
 Het Stedehouderschap uw wysheit wert betrouwt,
 Op dat ghy 't al in ruste en orden houden zoudt:
 En hebtghe tegens Godt het panser aengeschoten,
- 20) Als een mcineedigh hooft van blinde bontgenooten?
 LUCIFER.
 Wy schoten slechts, uit noot en nootweer, 't panser aen;
 Zoo luttel wouden wy de Godtheit wederstaen.
 De reden spreeckt, al waer 't dat schilt en wapen zwege.
- 25) Wy vryen onzen Staet: benyt men ons die zege?

in de Germaansche talen algemeen voorkomen. Zie b. v. 't Indisch *nâpât* (stam *naptr*) = *afstammeling*, *zoon*, *kleinzoon*; 't Lat. *nepos* = *kleinzoon*; 't Grieksche *νέπος* = *nakomelingen*, 't Mhgd. *nève* = *zusterszoon*, *broederszoon*, *oom*, *familielid* in den ruimsten zin enz. enz. Dat *neef* voor *familielid* in 't algemeen kan gebezigd worden, kunnen we nog alle dagen op het platte land (in *Overijsel* ten minste) ervaren. „Wi *nêft*, geleuf ik, nog zoo'n beetjen” beteekent dan ook „we zijn . geloof ik, nog familie van elkaar” (de graad doet er niet toe!)

8 GROOTSTE SCEPTER; vroeger *zwaarste*, zie bldz. 87 reg. 9. 4 EDELMOEDIGHEIT; iemand met een *verheven aanleg*, met een *verheven roeping*; van *fijner bewerktuiging*; men vergelijkte:

Mijn zoon, een dienstmaeght, uit *onedele* geboren,
 Spreekt dickwijls *heerlijck*, en dat *waardigh* is te hooren;
 Gelijk dees dienstmaeght nu, niet *ydell* met haer mont,
 Maer *edelmoedigh* spreeckt, en billijck en gegront

VONDEL (door v. L.) XI, 191, vs. 64.

14 MISDANCKEN (ZICH); *afwijzen*, *weigeren*: meer dan eens wezen we op de talrijke samenstellingen met *mis*-. 22 NOOTWEER; *verdediging*, waartoe de *nood* dwingt. 25 VRYEN; *bevrijden*.

RAFAËL.

- Geen zege is heerelyck, daer, in een zelve Ryck,
 Slaghordens van een' Staet bestryden haers gelyck:
 En deerlyck is het, zoo gebroeders van eene Orden
- 5) Door hun gebroeders zelfs in 't endt verwonnen worden.
 Om onzent wil, om Godt, en zyn gedreighde straf,
 Och Stedehouder, voer uw regementen af:
 Voer af, en laet u toch vermorwen door gebeden.
 Ick hoor, 't is schrickelyck, alree de ketens smeden,
- 10) Om, na de neêrlaegh, u geketent door de lucht
 Te voeren in triomf. Ick hoor alree gerucht,
 En zie allengs het heir van Michaël genaken.
 Het is hoogh tyt, hoogh tyt dien dollen tocht te staken.

LUCIFER.

- 15) Wat baet het, schoon men zich op 't uiterste bera?
 Hier is geen hoop van pais.

RAFAËL.

'k Verzecker u gena,

- En stelme, als middelaer, om hoogh voor u te pande.
- 20) Myn Star te dompelen in duisternisse, en schande.
 Myn vyanden te zien braveeren op den stoel!

RAFAËL.

- Och Lucifer, waeck op. Ick zie den zwavelpoel,
- 25) Met opgespalckte keel, afgrysylyck naar u gagen.
 Zult ghy, het schoonst van al wat God oit heeft geschapen,
 Een aes verstrecken, voor het vratige ingewant
 Des afronts, nimmer zadt, en nimmer uitgebrant;
 Dat hoede Godt. Och och, bewilligh onze bede.
- 30) Ontfang dien tack van pais: wy offren u Godts vrede.

DEERLYCK; thans meest als bijwoord gebezigd. 8 VERNORWEN; *murw*, d. i. week maken. Men zie *meuken* in Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 48 reg. 16. 25 OPGESPALCKT; *opengespalckt*: versterking van *spalken*, dat reeds *splijten*, *openen* beteekende. De wortel *spal-* werd in het Nederlandsch gesteund door een keel-letter (-k), die zich bij een eenigszins diep uitsproken *a* als vanzelf aansloot. In het Hoogduitsch is de tongletter *l* door een andere tongletter (-t) gevolgd. Ook in samenstelling, wanneer de stem minder in de *a* wegzinkt, gebruiken wij *spalt*: zoo b. v. in het tegenwoordige *tweespalt* en het vroegere *tweespaltig*, *veelspaltig*. In COSTER'S *Polyxena* vindt men evenwel *tweespalk*:

Maar zeyndt op 't onghesienst bederffelijcke plaghen,
 Als hongherige twist en *tweespalk* in dat landt.

27 AES; *voedsel*: ergens op *azen* b. v. 28 ZADT; thans geheel in verval geraakt: men denke evenwel aan *verzadigen*. 30 OFFREN; *aanbieden*: men denke aan 't Fransche *offrir*.

LUCIFER.

- Of ergens schepsel zoo rampzaligh zwerft als ick?
 Aen d' een zy flauwe hoop; aen d' andre grooter schrick.
 De zege is hachelyck; de neêrlaegh zwaar te myden.
- 5) Op 't onwis tegens Godt en Godts banier te stryden?
 Den eersten standert op te rechten tegens Godt,
 Zyn hemelsche bazuin, en openbaer gebodt?
 Zich op te worpen als een hooft van Godts rebellen,
 En tegen 's hemels wet een wederwet te stellen?
- 10) Te vallen in den vloeck der snootste ondankbaerheit?
 Te quetsen de genade en liefde en majesteit
 Des rycken Vaders, bron van alle zegeningen,
 Die noch t' ontfangen staen, en wat wy reede ontfingen?
 Hoe zijnwe nu zoo wyt verzeilt uit onzen plicht!
- 15) Ick zwoer myn' Schepper af. Hoe kan ick voor dat licht
 Myn lasterstucken, myn verwatenheit vermommen!
 Hier baet geen deizen: neen, wy zyn te hoogh geklommen.

3 HACHELYCK; *onzeker, onwis*. Thans alleen *gevaarlijk*, welke beteekenis zich uit die van *onzeker* gemakkelijk kon ontwikkelen: men vergelijke *gewaagd* (een *gewaagde* onderneming), *wagen* en *waag* ('t is een *waag*, een *waagstuk*), welk laatste woord oorspronkelijk de imperf. stam van *wegen* is. *Hachelen* staat in verband met een *haggelen* (ook wel *hakkelen*), met de beteekenis van *stotteren*, d. i. *stootend spreken, zich minder duidelijk uitdrukken*, 't zij uit een organisch gebrek. 't zij uit *onzekerheid* van 't geen men zeggen wil, 't zij uit drift. In *hachelijk* had zich dus het begrip *onzeker* vooral ontwikkeld; in het Engelsche *haggle, higgle* („to be slow in making a bargain”) trad dat van *langzaamheid* meer op den voorgrond; terwijl in het Overijselsche *heggelen*, d. i. *aanhoudend, vervelend twisten*, daarentegen een zeker gevoel van *heftigheid* merkbaar is. 5 OP 'T ONWIS; 't zelfde als *hachelyck* in den vorigen regel. 14 VERZEILT UIT; *afgeweken van*. 16 LASTERSTUCKEN; *eweldaden, misdaden*: men zie over *laster* bldz. 80 reg. 9 en bldz. 81. 16 VERWATENHEIT; *schuld boosheid*: VERWATEN is *beschuldigen, veroordeelen, vervloeken*, ook in den *ban* doen, *vanwaar verwaat* en *verwaetensse* = *ban*. Ook hier heeft VONDEL dezelfde gedachte op twee wijzen uitgedrukt; *lasterstucken* = *verwatenheit*. Aangezien *verwatenheit* in de poëzie dikwijls gebruikt wordt voor *schuldige, strafbare hoogmoed*, en misschien ook wijl *verwaten* in klank eenigszins lijkt op *verwaand*, denkt de ondeskundige tegenwoordig bij 't hooren van *verwaten* dikwijls aan *verwaand*.

Voorbeelden: „Zy dedense in den *ban* oft *verwaet*.” VAERNEWIJCK, f° 74 6.

Wat esser menich Christen mensch ghestorven,
 Daer Luters leere, van gode *verwaten*.

ANNA RIJNS, Ref. 548, II.

Maer dat *verwatene* diet
 Waenden dat hijt seide van vare,
 Ende si verhieven hem openbare.

Rijmb. vs. 33214.

Wat raet? wat best geraemt in dees vertwyfeltheên?
De tyt geen uitstel lydt. Een oogenblick is geen
Genoegzaamheit van tyt: indien men tyt magh noemen
Dees korthheit, tusschen heil en endeloos verdoemen.

- 5) Maer 't is te spa, en hier geen boete voor ons smet.
De hoop is uit. Wat raedt? Daer hoor ick Gods trompet!

APOLLION. LUCIFER. RAFAËL.

APOLLION.

- Heer Stedehouder, op! het is geen tyt te marren:
10) De Veltheer Michaël, in aentoght met zyn starren,
En regementen, daeght u uit in 't vlacke velt.
De tyt vereischt dat ghy u in slaghorden stelt.
Treck op, treck op met ons: wy zien den stryt gewonnen.

LUCIFER.

- 15) Gewonnen? dat 's te vroegh: de stryt is niet begonnen.
Men weegh' dien zwaren slagh en oorlogh niet te licht.

APOLLION.

- Ick zag alree den schrick in Michaëls gezicht,
En al zyn benden doots schier omzien naer de hielen.
20) Wy willen, twyfel niet, haer sloopen, en vernielen.
Hier komen d' Oversten met onzen standert aen.

LUCIFER.

Een ieder in 't gelid: een ieder kenn' zyn vaen.
Nu rustigh de bazuin en krygstrompet gesteken.

Want om dat d' inghel *mesdede*,
So es hi sonder enech verlaten
Verdoemt ewelijc ende verwatene.

Feestyte, bldz. 523, vs. 924.

—; men mach geen biechte verssegghen,
Up 's paeus *verwatene* ofte *ban*.

Belg. Mus. VI, bldz 61.

Een *verwatene* = een *heiden*, een *ongeloofige*; zoo in 't *Leven van Jezus*, C. 136: „ende en ghehort hi de heilghe kerke nit, so sal hi di syn alse een *verwatene*.” 16 *VERMOMMEN*; *bedekken*, *verbergen*: men zie over *mom* Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 76 reg. 18. 17 *DEIZEN*; voor *deinzen*.

1 *GERAEMT*; *bedacht* en dus *gekozen*: men vergelijke Biblioth. van Ned. Kl. III, bldz. 25 reg. 1. 5 *BOETE*; *herstel*; *boeten* = *herstellen goedmaken*. Men vergelijke een *ketelboeter*, *netten boeten*. 9 *MARREN*; *toeven*, *dralen*. 19 *DOOTS*; *bleek als de dood*. 19 *SCHIER OMZIEN NAER DE HIELEN*; *zoo goed als op de vlucht slaan*. 20 *SLOOPEN*; gewoonlijk van gebouwen gezegd: *vernieten*, *vernietigen*, met den grond *gelijk maken*. 24 *RUSTIGH*; eigenlijk *toegerust*, *wel toegerust*; vandaar *kalm*, *bedoord*. 24 *GESTEKEN*; men vergelijke het Hgd. „in's Horn stechen” en herinnere zich, dat V. ook vroeger de *trompet* met de *trom* liet roeren (bldz. 80 reg. 3.)

APOLLION.

Wy wachten op uw woort.

LUCIFER.

Zoo volgt ons op dit teken.

5)

RAFAËL.

Helaes, hy stont alreede in twyfel, en beraet:

Nu voert hem Wanhoop aen. Helaes, in welck een' staet

Van jammernissen stort d' Aertsengel al de zynen!

Nu magh hy nimmermeer in vreught om hoogh verschynen,

10) 't En zy de Godtheit dit medoogende belett'.

Ghy Hemelreien, komt, en geeft u in 't gebedt:

Misschien of noch dees slagh te schutten waer met smeken.

Het bidden kan een hart van diamantsteen breken.

REY VAN ENGELN. RAFAËL.

15)

REY.

O Vader, die geen wieroockvat,

Noch gout, noch lofzang waerder schat

Dan godtgelatenheit, en stilte

Van 't schepsel, dat uit nedrigheit

20)

Behagen schept aen uw beleid,

En in uw' wil zich zelf versmilte;

Ghy ziet, o aller telgen stam,

Hoe 't hooft der Geesten zynen kam

Durf kanten tegens uw behagen;

25)

Hoe hy trompet en trommel roert,

En blind, van Staetzucht aengevoert,

U terght op zynen oorlogswagen.

Ontferm u over 't lasterstuck,

En keer, och, keer het ongeluck

30)

Van duizentduizent lotgenooten,

Die al te jammerlyck misleit,

Met zulck een wederspanningheit

Het harnas hebben aengeschoten.

18 GODTGELATENHEIT; *berusting in Gods wil*: men vergelijke bldz. 57 reg. 10:Die zich *gelaeten* stelt. — Godt *dienen* is regeeren.20 BEHAGEN SCHEPPEN AEN; hier juist *aen*, omdat de mensch niet *in* Gods beleid kan doordringen. 21 ZICH VERSMILTEN IN; met vernietiging van *eigen* wil, zich geheel met die van God vereenigen. 28 LASTERSTUCK; zie *lasterstukken* op bldz. 94 reg. 16.

RAFAËL.

- Verschoon genadigh, och verschoon
Den Stedehouder, die de kroon
Der kroonen op zyn hooft wil zetten,
5) Om neffens u, en boven al
Te triomfeeren. Och, wie zal
Hem zuiveren van zulcke smetten?

REY.

- Gedoogh niet dat de schoonste ziel,
10) Waer op uw oogh genadigh viel,
Gedoogh niet dat d' Aertsengel sneve.
Hy boete deze ondanckbre daet,
En blyf' gehanthaeft by zyn' staet.
Dat uw gena zyn schult vergeve.

HET VYFDE BEDRYF.

RAFAËL. URIËL.

RAFAËL.

- De gansche hemel, van den gront op tot de kruin
Der aertspalaizen, juicht op Michaëls bazuin,
En zwaeiende banier. De veltslagh is gewonnen.
5) Ons schilden schitteren, en scheppen nieuwe zonnen.
Uit elke schiltzon straelt een triomfantén dagh.
Daer komt Uriël zelf, de Schiltknaep, uit den slagh,
En zwaeit het vlammend zwaert, dat, scherp van wederzyden,
Gewet van 's hemels wraecke en gramschap, onder 't stryden,
10) Door schilt, en harrenas, en helm van diamant,
Gevaeght heeft, slinx en rechts, al wat de horens kant
En opsteekt tegens Godts doordringende alvermogen.
Gestrenge Schiltknaep, die het scherprecht uit den hooغن

8 AERTSPALAIZEN, eerste, voornaamste, ñoogste paleizen. 8 VLAMMEND ZWAERT; zinspeling op het vlammend lemmer eens zwaards, dat heen en weer zwaaide, en waarmee de door God gestelde schrikgestalten of Cherubim den toegang tot het Paradijs verhinderden. (Gen. III, 24). 11 GEVAEGHT; gestreken, gezwaaid: vagen beteekende oorspronkelijk reinigen, zuiveren, zooals uit vagevuur = purgatorium nog blijken kan. Door een bijzondere toepassing hechte zich 't begrip strijken over aan dat woord, dikwijls met de bijgedachte van heftigheid. 11 SLINX; bijvorm van links. 13 SCHERPRECHT; men denke aan scherprechter: scherprecht is het strenge, straffende recht.

Bekleet, en 't ongelyck, dat tegen 't eeuwigh Recht
Zich opworpt, met een slagh rechtvaerdiglyck beslecht;
Gezegt is 't geweer, gezegt zyn uwe armen,
Die d'eer van Englestadt handhaven, en beschermen.

- 5) Wat legtge al pryzen in by de Oppermajesteit!
Verhael ons toch den stryt: ontvou ons al 't beleit,
En 's hemels eersten toght: wy luistren met verlangen.

URIËL.

- Uw lust ontvonckt myn' geest om rustigh aen te vangen,
10) Dien vreesselyken storm t' ontvouwen op een ry.
Gelukkig vecht het heir, dat Godt heeft op zyn zy.
De Veltheer Michaël (verwitticht uit den hoogen,
Door 's hemels afgezant, die neder quam gevlogen,
Noch sneller dan een star, die door de lucht verschieft,
15) Hoe Lucifer zoo trots zich tegens 't hoogh gebied
Had opentlyk gekant, gereet hen aen te voeren,
Die hem bewierooecten, zyn starre en standert zwoeren;
Schoot voort, op 't aenstaen van den trouwen Gabriël,
Het schubbigh panser aen, en gaf terstont bevel,
20) Aen al zyn Oversten, en hoofden, en Kornellen,
De heiren, in Godts naem, in hun geleên te stellen,
Om met gemeene maght en kracht, op 't luchtigh ruim,
Van 't zuivre hemelsblauw, al dit meinedigh schuim
Te vagen, al dit spook in duisternis te dompelen,

8 GEWEER; voor wapen in 't algemeen: men denke aan *afweren*, *zich verweren*, *zijlgeweer*, *schietgeweer*. 7 TOGHT; *tocht ten strijde* nl. 9 RUSTIGH, *kalm*, *bedoord*: men zie bldz. 95 reg. 24. 10 OP EEN RY; in *geregelde orde*. 12 VERWITTIGT; *verwittigen* is (*wittig* = *wetende*) maken: *doen verstaan* dus. De lezer herinnere zich, dat ons *weten* eigenlijk een imperfectum-vorm is van het vroegere *witen*, welks *i* nog over is in den vergroeiden *nieuwen* onvolm. verl. tijd *wist*, in *wit* = *doel*, en in *gewis*.

— hare derde kint,

Dat *wittich* was ende goet,

Ende aen die sterre herde *vroot*.

Der Leken Sp. I, 113.

14 VERSCHJET; men zie over VERSCHIETEN bldz. 7 reg. 2. 18 AENSTAEN; *aandringen*: eigenlijk bij iemand *gaan staan*, met het doel om hem ergens toe *over te halen*. Men vergelijke deze Biblioth. II, bldz. 51 reg. 30, en zie verder: „aan te staan om richting van 't geene, dat tegehens 't verding met Engelandt gemaakt was.” HOOFT, *Ned. Hist.* pag. 1112, reg. 11. 20 KORNELLEN; *oppersten*, *hoofden*: eigenlijk 't hoofd eener *colonne*, 't It. *colonella*. 21 GELEËN; voor *geleden*, ons *gelederen*. 22 LUCHTIGH; het *ruim der lucht*: men lette op het onderscheid met (door-)luchtig op bldz. 40 reg. 3. 24 VAGEN; de lezer vergelijke de vorige bladzijde, reg. 11 en lette vooral op de bijgedachte „met geweld.” 24 SPOOCK; een in de *hoogste mate* onaangename *verschij-*

- Eer zy op 't ongezienste ons moghten overrompelen.
 Op dezen last vergaert Godts heikracht in der yl
 Slaghordenswys, zoo snel gelyck een vlugge pyl,
 Gedreven van de pees. Men zagh ontelbre drommen,
 5) In een driekantigh heir, aen alle kanten brommen,
 Gelyck een driehoek steeckt en straelt op ons gezicht.
 Men zagh een enckelheit in een driepuntigh licht,
 Zoo spiegelgladt, gelyck een diamant, geslepen;
 Een heirspits, eer van Godt dan eenigh Geest begrepen.
 10) De Veltheer, met den gloet des blixems in de hant,
 Hiel recht voor Godts baniere, in 't hart van 't leger, stant.
 Wie moedt wil houden, en triomf en zege barea,
 Die moet vooral het hart verzekren, en bewaren.

RAFAËL.

- 15) Waer bleef 't verwaten heir, dat ons bestormen wou?

URIËL.

- Het quam vol moedts ter bane, en had zyn eerste trou,
 Gehoorzaamheit en eer en eedt en al vergeten,
 Te heilloos en verwaent op Godt en ons gebeten.
 20) Het groeide snel, en wies gelyck een halve maen.
 Het wet zyn punten, zet twee horens op ons aen;
 Gelyck 't gestarrent van den Stier de hemeldieren;
 En andre monsters, die rontom hem henezwieren,

ning: men zie 't voorafgaande *schuim*. VONDEL gebruikt dit woord meermalen *collectief*. Over de eigenlijke beteekenis zijn de etymologen het nog lang niet eens.

4 GEDREVEN; de bijgedachte „snel”, die dit woord oorsponkelijk vergezelde, openbaart zich in dezen zin nog. Men denke evenwel ook aan ons *drift* en *driftig*, en aan het Engelsche *to drive*, o. a. *snel loopen*, *aanhitsen*. Ook lette men op „snel” en „vlugge” uit het vorige vers. Vroeger werd *drijven* veel meer gebruikt dan thans: men *dreef* certijds *feeste*, *gheluit*, *ghescal*, *ghescrey*, enz. enz. We *drijven* nog *handel*, en onze Duitsche broederen *treiben* allerlei dingen, die wij *beoefenen*, *uitoefenen* enz. enz. 4 DROM; de lezer zie bldz 82 reg. 27. 5 BROMMEN; *schitteren*: de lezer zie bldz. 87 reg. 11. Men lette nog op „steeckt en straelt” in het volgende vers. 7 ENCKELHEIT; *éénheid*: men denke aan de drieénheid. 9 BEGREPEN; die geheimzinnige *drie-éénheid* nl. 10 GLOET DES BLIXEMS; het *vlammende* zwaard. 13 HART; evenals op bldz. 105 reg. 6. veroorlooft zich ook hier Vondel een speling met het woord *hart*: in regel 11 komt het als het *middelpunt* des *legers* voor, hier wordt er 's *menschen* hart mede bedoeld. 15 VERWATEN; *vervloekt*. 19 HEILLOOS; doorgaans bij VONDEL voor *heilloos*: men zie HUYDECOPER'S *Proeve*, Dl. II, bldz. 147. 21 WET; *spitst*: *wetten* beteekent letterlijk „*scherp* maken”. Men vergelijke 't Hgd. *wet-zen*, 't Eng. *to whet* enz. 23 ZWIEREN; *draaien*, dikwijls met de bijgedachte *sierlijk*.

Met goude hoornen dreight. De rechte horen wort
Vorst Belzebub, op dat hy ons de vleugels kort',
En zyne wacht betrou; Vorst Belial de slincken.
Men ziet hen beide om stryt in hunne rusting blincken.

- 5) De Stedehouder, nu Velmaerschalc te gens Godt,
Verzeerde den buick des legers, om het slot,
Der regementen knoop, in 't midden te bewaren.
De trotse standert, daer de dagh scheen op te klaren,
Uit zyne morgenstar, wert van Apollion
- 10) Gehanthaeft, achter hem, zoo moedigh als hy kon,
In zynen vollen Krits, om hoogh ten toon gezeten.

RAFAËL.

Helaes, wat durf, wat durf d' Aertsengel zich vermeten?
Och, of ick hem by tyts tot afstand had gebroght.

- 15) Beschryfme niettemin het aanzicht van dien toght,
En in wat schyn de Vorst de benden quam geleien.

URIËL.

Omringt van zyn staffers, en groene lievereien,
Hy, wrevligh aengevoert van onverzoenbren wrock,

- 20) In 't gouden panser, dat, op zynen wapenrock
Van gloeiend purper, blonck, en uitscheen, steegh te wagen,
Met goude wielen, van robynen dicht beslagen.
De Leeuw, en felle Draeck, ter vlucht gereet, en vlugh,
Met starren overal bezaeit op hunnen rugh,
- 25) In 't parrele gareel, gespannen voor de wielen,

3 SLINCKEN; voor *rechte* en *slinke(n)* gebruiken wij thans *rechter* en *linker*: men zie evenwel *rechts* en *links* en bldz. 97 reg. 11. Naar de meening van Mr. S. J. E. RAU hebben we bij *slincken* te denken aan „die van de slincke horen.” 5 VELTMAERSCHALCK; hier natuurlijk alleed voor *opper-aanvoerder*. 6 BUICK; *centrum*, *midden*: men zie *hart* op bldz. 99 reg. 13. 8 DAGH; *licht*: men zie vroeger bldz. 5 reg. 8. 8 KLAREN; *helder schijnen*, *schitteren*, men vergelijke:

Die mane, alssi an die sonne gaet,
Haren wech gaet si vort an;
Ende emmer *clarende* meer enz.

Broeder GERAERT. *Nat.* vs. 1454.

9 MORGENSTAR; men zie bldz. 26 reg. 3. 10 GEHANTHAFT; in den letterlijken zin van *in de hand hebben* of *houden*: men denke aan *maintenir*. 11 KRITS; *kreits*, *kring*, *omgeving*: het vroegere Nederl. *krijt* („in het *krijt* d. i. *strijd-perk treden*”). 14 AFSTAND; tot het *afstaan* van zijn booze plannen: men zie *aenstaan* op bldz. 98 reg. 18. 18 STAFFIERS; eigenlijk *stafdragers*, meer algemeen *volgelingen*, *bedienden*: 't Fransche *estafier*, 't Italiaansche *staffiere*. 18 GROENE LIEVEREIE; MR. RAU meent, dat de *groene* kleur der livreien, de kleur van Mohammed, samenhangt met den vorm der halve maan van het leger der opstandelingen. 19 AENGEVOERT; *geprikkeld*: met veel *krachtiger* beteekenis dan thans. 23 VLUGHT; verb. sbstf. van *vliegen* natuurlijk.

Verlangden naer den stryt, en vlanden op vernielen.
De heirbyl in de vuist, de scheemrende rondas,
Waer in de morgenstar met kunst gedreven was,
Hing aen den slincken arm, gereet de kans te wagen.

5)

RAFAËL.

O Lucifer, ghy zult dien hooghmoedt u beklagen.
Ghy fenix, onder al wat Godt daer boven looft,
Hoe steeckt ghy, onder 't heir, zoo fier met hals en hoofd,
En helm, en schoudren uit! Hoe heerlyck past u 't wapen,

10)

Als waer 't naturelyck uw wezen aengeschapen!
O hoofd der Engelen, niet hooger: keer weërom.

URIEL.

Zoo stonden zy gekant, en slaghree, drom by drom,

2 SCHEEMRENDE; naar de vroegere beteekenis *schitterende, blinkende*: men vergelyke:

— enen mantel van sulker maniere,
Dat hi was te prisene starcke:
Hi was van sarasijscen waerke,
Ende scemerde van *clærhede* groot.

Walewein, vs. 10993.

Ook *schimmeren* vindt men bij Vondel:

— die *gesternte* tent die van Hyacinthen *schimmert*.

Hierus. *verwoest*, 18.

Een anderen vorm, *schemelen*, vonden we o. a. in CROON'S *Moy-al*, 175:

Dat er het gesicht op *schemelt*,
Schier al oft de *Sonne* waer.

Schemeren is *verwant* met *schijnen*: reeds vroeg trad, naast het begrip *licht*, dat van *onzeker licht*, eindelijk dat van *donkerheid* op den voorgrond. Ohgd. *scimo*, Mhgd. *schîme* = glans; Ohgd. *scimo*, Mhgd. *scîme* = schaduw: beide behoorden met *schijnen* tot één wortel. De tijd *tusschen donker en licht* (tweelicht) heet *schemering*; maar ook dien *tusschen licht en donker* („tweedonker”) noemt men zoo.

In het vroegere Nederlandsch komt wel eens *scheem* voor met de beteekenis van *licht, schijnsel*, doch meestal heeft *schîem, scheem* de beteekenis van ons *schim* = *onzekere verschijning, spooksel, schaduw*: „doe wi waren met alle onsen vaders in dat voorburcht der hellen ende der donckerheden soe wordt daer een *scheeme* op ons, een godlike verwe der sonnen en een root connincklike *licht*.” *Passionael Somer-stuck*, fo iiii, c. „Sijn daghen en sullen haestelijc overliden (*voorbijgaan*) als een *scheem*.” *Bijbel* van 1477, Prediker VI, vs. 12.

Ghy, Tityr, leght hier *plat* onder de beuken *scheem*.

BEAUMONT, *Tijtsnipp.* 99.

Men vergelyke verder: het Hgd. *Schimmer, schimmern*; naast *schemen*: het Eng. *schimmer* en *shim*. 7 FENIX; *heilige vogel* der Egyptenaren, die volgens sommigen, nadat hij een hoogen ouderdom (500, 1461, 7006 jaar) bereikt had, zichzelf op een brandstapel verbrandde, doch verjongd uit zijn asch herrees: beeld der onsterfelijkheid. Hier: *voortreffelijkste*. 10 NATURELYCK; *van nature*. 10 AENGESCHAPEN; men denke aan *aangeboren*.

- Een-ieder op zyn lucht, en hoefslag, en by ryen
Gesnoert aen hun gezagh, om 't schoonst van wederzyen;
Wanneer de dolle trom en klinckende trompet
Zich mengen; het geluit geweer en handen wet,
- 5) En steigert in den trans van 't heiligh licht der lichten;
Een klanck, waer op terstont een zwangre wolck van schichten
Geborsten, slag, op slag, een gloënden hagel baert,
Een' storm en onweër, dat de hemelen vervaert,
De hofpylaren schudt, de kreitsen, en de starren,
- 10) Verbystert in hun ronde en ommeloop, verwarren,
Of zwymen op de wacht, en zwmen niet waer heen
Te dryven, oost of west, of boven of beneên.
Al weërlicht wat men ziet, al wat men hoort is donder.
Wat blijft 'er in zyn stant? het bovenste raeckt onder.
- 15) De heiren, na 'et gedreun van 't eerste schutgevaert,
Geraken hantgemeen met knods, en hellebaert,
En sabel, speer, en dolck. Het gaet 'er op een kerven,
En steken. Al wat kan, wat toeleit op bederven,
Op schenden, rept zich nu, bederft, en treft, en schent.
- 20) De broederschap heeft uit, en niemant ziet noch kent

1 HOEFSLAGH; *vastgestelde plaats, post*. Er schijnen op zyn minst tweeërlei *hoefslag* te zyn, verschillende in de beteekenis van het eerste deel der samenstelling en in de toepassing van het tweede deel. Het eene *hoefslag* is saamgesteld uit *hoef* (*hoeve* = grondbezit van zekere grootte, misschien met *hebben* verwant) en den stam van *slaan* (*slagen*) in den zin van *omslaan, ronddeelen*: *hoefslag* zou dan de omslag zyn der *verplichtingen*, die de bewoners eener *hoeve* hadden na te komen. Die verplichtingen konden vele zyn: vandaar de verschillende toepassingen van *hoefslag*. Eene dier verplichtingen was b. v.: het betrekken der wacht; eene andere: het in orde houden van een dijk, enz. Ook op het *gedeelte* van den dijk, die moest onderhouden worden, ging de naam over.

Het tweede *hoefslag* is een samenstelling van (paarden-) *hoef* en den stam *slag* in den zin van *treffen* (men zie over *slaan* bldz. 33 reg. 2) Van dit laatste *hoefslag* = de *indruk* van den paarden*hoef*, vonden we het volgende duidelijke voorbeeld:

Ende hi sach die *hoefslaghe*
Daer twee ors hadden gelopen,
Ende was ember dies in hopen
Dat daer sijn vader hadde *gereden* enz.

Roman van Moriaen. (Uitgave
Dr. JAN TE WINKEL), vs. 2438.

4 GEWEER; voor *wapen* in 't algemeen. 6 SCHICHTEN; *pijlen, stralen*: men vergelijkte *bliksemschichten* en *zonnestrallen*, en zie het „gloënden hagel” uit het volgende vers. 10 VERBYSTERT; *van den geregelden weg brengen, doen dolen*. 17 HET GAET 'ER OP EEN enz.; een kerven enz. *begint*. 17 KERVEN, zie over *kerven* deze Biblioth. II. bldz. 19 reg. 23. 18 TOELEIT; *doelt op, beoogt*: men denke aan *toeleg*. 20 HEEFT UIT; *bestaat niet meer*.

- Zyn' medeburger meer. Men ziet'er parle huiven,
 Gekrolde vlechten hairs, en pluim, en pennen stuiven,
 En schitteren, in 't vier der blixemen gezengt.
 Men ziet turkoisblau, gout, en diamant gemengt,
 5) En perlesnoer, en wat de hairlock kon vercierien.
 De vleugels, half geknot, gebroke pylen zwieren
 En zweven door de lucht. Een gruwzaam veltgeschrey
 Verheft zich uit den stoet der groene lieverey;
 Daer lyt het krygsheir last, geperst uit noot te deizen.
 10) De dolle Lucifer hervat den stryt drie reizen,
 En stut de flaeute van zyn regiment zoo trots,
 Gelyck het zeegedruis al schuimende op een rots
 Gestuit wort, reis op reis, en meer niet uit kan rechten.

RAFAËL.

- 15) Gewis het heeft wat in de Wanhoop af te vechten.

URIËL.

- De dappre Michaël laet blazen: Eer zy Godt.
 De regimenten, op die leus en zyn gebodt,
 Gemoedight, te gelyk aen 't steigeren, en stygen
 20) Naer boven, om de loef van 's vyants heir te krygen;
 Dat styght met een om hoogh, maer met een trager vaert,
 En raect in 't ende in ly. Als of men hemelwaert
 Een' valck zagh, van om laegh, om zyne wackre pennen
 Zich geven in de lucht, eer hem de reigers kennen;
 25) Die sidderen van schrick, in 't bosch, by eenen beemt,
 Zoo dra het hooge nest dien vyant daer verneemt.
 De reiger schreeut, en styght, en, bang voor 's vyants pooten;
 Verwacht hem op den beck, om door de borst te stooten,
 Van onder, als hy ploft van boven op den buit.

1 HUIVEN; een *huif* is een *bedeksel* in 't algemeen, bij voorkeur een *hoofdbedeksel*: men denke aan ons *huifkar* en vergelijk 't Hgd. *Haube*, ook in *Pickelhaube*, *Sturmhaube*. 15 AFVECHTEN; men vergelijk *afrijden*, *afstrijden*, *afranselen*, *afbeulen*. 20 LOEF; de *zijde* van het schip, die *naar den wind* gekeerd is, de *bovenzijde* dus: vroeger (waarschijnlijk) de naam van een *plat hout*, dat diende ter tegemoetkoming aan het roer, om het schip recht te houden; door de overeenkomst van dit hout met de *vlakke hand* kan men het loef (Goth. *lofa* = de *vlakke, breede hand*) hebben geheeten. 22 LY; de *lager zijde*, de *zijde* van een schip *tegenover* den loef: men zie het Engelsche *lee* = a *sheltered place*. Het Angs. heeft *hleó*, *hleow* = een *deksel, bedekking*, waarvan een Engelsch dialect heeft: *lew* = warm. We geven deze voorbeelden alleen om op ons *luw* te wijzen; in het Engelsche *lukewarm* (waarin *luke* een ontwikkeling is van genoemd *lew* = lauw) vinden we ons *leuk* verklaard. 24 ZICH GEVEN; *zich begeben*.

RAFAËL.

O Lucifer, wat raet! het ziet er schricklyck uit.
Ghy zweeft hier op een vlakke, en zonder poort, en wallen.
Een gruwelycke Orkaen wil plotseling u bevallen,

- 5) En zincken in een' poel, en afgront, zonder gront.

URIËL.

Wat gaf 't een schoon verschiet, om laegh een hallef ront,
Of halve maen; om hoogh een driekant spits t' aenschouwen;
De regementen, die zich sluiten, en ontvouwen,

- 10) Op 't wencken van hun hoofd, een ieder in zyn vaen,
Te zien zoo pal, gelyck metale muren staen,
Als op een wederwight van lucht en eige zwaerte,
Met al hun slingertuigh, geschut en stormgevaerte.
Zy hangen even als men zich een wolck verbeelt,

- 15) Een wolck, waer in de zon met heure stralen speelt;
En schildert en schakeert door luchte regenbogen.
De hemelsche adelaer, zoo steil in top gevlogen,
Bespiet Godts vyant vast, de havicksvlught, beneên.
Hy klapt van moedigheid zyn pennen tegens een,

- 20) Misguntze 't weiden niet, en vruchteloos braveeren,
Terwyl hy vlamt om hem te zitten in de veeren,
Te plonderen eerlang van zyne gladde pluim;
Zoo ras de kromme beck en klaeu, op 't luchtigh ruim,
Het aes bevalle, of dryf voor wint af, uit zyn oogen.

- 25) Dus komenze afgestort, en stroomen uit den hoogen,
Gelyck een binnensee, of noortschen waterval,
Die van de rotsen bruischt, en ruischt, met een geschal
Dat dier en ondier schrickt, in diepgezonne dalen;
Daer steenen, van de steilte, en dicke waterstralen,

4 BEVALLEN; overvallen: men vergelyke *bevangen*. 5 ZINCKEN; met causatieve kracht: *doen zinken, storten*. 7 VERSCHJET; *gezicht in de verte*, men zie bldz. 7 reg. 2. 12 WEDERWIGHT; *evenwicht*. 16 LUCHE; *lichte, heldere*. 18 HAVICKSVLUGHT; collectief om het leger der opstandelingen, die zich lager bevin- den, aan te duiden. 20 WEIDEN; blijkens de tweede helft van dit vers: *ijdel pralen, pronken, pralen, brallen*. Eigenlijk *zich te goed doen: weide* toch had oorspronkelijk de beteekenis van *voedsel*, en kreeg eerst later die van *voedings- veld*. De voldaanheid, die elk dier gevoelt, wanneer het aan zijn behoefte ruim kan voldoen, openbaart zich hier tot *dartelheid* toe. Minder sterk in: „zijn oogen laten weiden.” Men zie verder deze Biblioth. II, bldz. 21 reg. 16. 22 PLONDEREN VAN; *berooven van: plunderen* beteekent eigenlijk „den *plunder* (= huis- raad, kleeren, de *plunje*) wegnemen.” 23 KROMME BECK; „wanneer de adelaar op de *vlucht* *haviken* toeschiet, ze tot zijn aas maakt of verschrikt, en in de grootste verwarring voor zich uit drijft.” 25 DUS; in zulk een verwarring. 28 IN DIEPGEZONCKE DALEN; bepaling bij *stroomen*.

- En masten, zonder tal, verpletten, en vertreên
 Wat tegens woest geweld van stroom en hout en steen
 Niet opgewassen is. De heirspits treft den navel
 Der halve mane fel met roode en blauwe zwavel,
- 5) En vlammen, slagh op slagh, en donderkloot op kloot.
 Dat baert een luchtgeschrey. Het hart van 't heir in noot,
 Begint van langer hant den wrevelen t' ontzacken.
 De boogh der halve mane, aen 't kraecken, en aan 't knacken,
 Zoo styf gespannen staet (want d' einden krommen vast)
- 10) Dat hy in 't midden moet bezwycken voor dien last,
 En springen, wort hem flux geen' ademtoght gegeven.
 De trotse Lucifer, dan hier dan daer gedreven,
 Schiet toe op dit geschrey, en geeft zich rustigh bloot,
 Om zyn groothartigheid, in 't nypen van den noot,
- 15) Te toonen voor de vuist, op zynen oorloghswagen.
 Dat geeft den flaeuwen moedt. Hy schut de wreetste slagen
 En scheuten op 't gebit van zyn verwoet gespan.
 De Leeuw en blauwe Draeck, aen 't woeden, vliegen van
 Zyn hant, op elcken wenck, met vreeselycke driften.
- 20) D' een brult, en byt, en scheurt, en d' ander schiet vergiften,
 Met zyn gesplitste tong, ontsteect een pest, en raest,
 En vult de lucht met smoock, dien hy ten neuze uitblaest.

RAFAËL.

Hier wil de barrening van boven hem beknellen.

- 25) URIËL.
 Hy zwaeit de heirbyl vast, om Godts banier te vellen,
 Die neerstyght, en waer uit Godts naem een schooner licht
 En schooner stralen schiet in 't gloên van zyn gezicht.
 Men dencke eens na of hy dit voorspoock ons benydde.
- 30) De heirbyl in zyn vuist, aen d' eene en d' andre zyde,
 Den toescheut stuit, en sloopst, of schutze op zyn rondas,
 Tot dat hem Michaël, in 't schittrend harrenas,
 Verschynt, gelyck een Godt, uit eenen kring van zonnen.
 „Zit af, o Lucifer, en geef het Godt gewonnen.

3 NAVEI; *middelpunt*: elders *buik*, *hart*. Men vergelyke met dezen naam van een *lichaamsdeel* het verwante *naaf* van een *rad* en zie verder deze Biblioth. III, bldz. 11 reg. 18. 6 HART; *middelpunt*: over de woordspeling zie men bldz. 99 reg 13. 7 VAN LANGER HANT; *op den duur*. 7 WREVELEN; *koenen*, maar in ongunstigen zin: *trotschen*, *verwatenen*. 9 VAST; *reeds*. 13 RUSTIGH; *moedig*, *kalm*. 15 VOOR DE VUIST; *dadelijk*, *zonder bedenken*. 16 SCHUT ... OP; *houdt tegen* ... *met*: men zie bldz. 64 reg. 8. 22 SMOOCK; men zie bldz. 82 reg. 12. 24 BARRENING: *branding*: doelende op de *toestroomende* *menigte*. 29 VOORSPOOCK; *voorteeken*. 31 TOESCHEUT; de *toeschietende* *menigte*. 34 ZIT AF; men zie over *inchoatieven* deze Biblioth. II, bldz. 51 reg. 30.

- Geef over uw geweer, en standert: stryck voor Godt.
 Voer af dit heiloos heir, dees goddelooze rot,
 Of anders wacht uw hooft". Zoo roept hy uit den hoogen.
 D' Aertsvyant van Godts naem, hardneckigh, onbewogen,
- 5) Ja trotsr op dat woort, hervat in aller yl
 Den slag, tot driewerf toe, om met zyn oorloghsbyl
 Den diamanten schilt, met een Godts naem, te kloven.
 Maer wie den hemel terghit gevoelt de wreack van boven.
 De heirbyl klinckt en springt op 't heiligh diamant
- 10) Aen stucken. Michaël verheft zyn rechte hant,
 En klinckt den blixemstrael, gesterckt door 't alvermogen,
 Dien wrevelmoedigen, door helm en hooft, in d' oogen
 Al t' ongenadigh dat hy achterover stort,
 En uit den wagen schiet, die omgeslingert, kort
- 15) Met Leeuw en Draeck en al, den meester volghit in 't zincken.
 De standert van de star vergaet hier op het blincken,
 Zoo ras Apollion myn vlammend zwaert gevoelt,
 Den standert geeft ten roof, daer 't barrent en krioelt
 Van duizentduizenden, om 't hooft der helse scharen
- 20) In 't vallen, voor den val en neêrsmack, te bewaren.
 Hier yvert Belzebub: daer trotst ons Belial.
 Dus wort de maght ontsnoert, en met den zwaren val
 Des Stedehouders breeckt de boogh der halve mane
 In stucken. Echter komt Apollion ter bane
- 25) Met zooveel monstren als de klood des hemels draeght.
 De Reus Orion schreent, dat al de lucht vertsaeght,
 En poogt met zyne knods ons heirspits 't hooft te kneuzen,
 Die op Orions past, noch knodzen, noch op Reuzen.
 De Noortsche Beeren op hun achterklauwen staen,
- 30) Om met een dommekracht in 't hondert toe te slaen.
 De Hydra braeck vergift, en gaepet met vyftigh keelen.
 Ick zie een galery, vol oorloghsstafereelen,

7 SCHILT; dit woord was vroeger dikwijls mannelijk; in de beteekenis van „vlak daar een wapen op staat" meestal onzijdig. 9 KLINCKEN; vroeger troffen we ook *nederklincken* aan. 12 WREVELMOEDIGEN; *trotschen*, *hoogmoedigen*: zie bldz. 105 reg. 7. 14 KORT; *onmiddellijk*, *dadelijk*. 24 ECHTER; *daarna*, *vervolgens*. 26 ORION; een bekend sterrenbeeld, door *Nieuwland* bezongen. 26 VERTSAEGHT; *ontstelt*: thans ten gevolge van assimilatie *onver-saagd*. men zie Hgd. *zag*, *zaghaft*. Over de afleiding van dit woord heerscht nog al verschil van gevoelen. 28 PAssEN OP; *letten op*, *geven om*. 31 HYDRA; *waterslang*, *zuidelijk sterrenbeeld*. 31 VYFTIGH KEELLEN; de *Hydra Lernaea*, dus genoemd naar het meer Lerna, en door Herkules gedood, had zeven, volgens andere lezingen der fabel, *acht*, *negen*, *vijftig*, *honderd* koppen.

Geboren uit dien slagh, zoo wyt men af kan zien.

RAFAËL.

Gelooft zy Godt: valt neêr: aenbidt hem op uw knien.

Och Lucifer, helaes, waer blyft uw valsch betrouwen?

- 5) Helaes, in welck een' schyn zal ick u lest aenschouwen?
 Waer is u klaerheit nu, die allen glans braveert?

URIËL.

Gelyck de klare dagh in naren nacht verkeert,

Wanneer de zon verzinckt, vergeet met gout te brallen;

- 10) Zoo wort zyn schoonheit oock, in 't zincken, onder 't vallen,
 In een wanschapeheit verandert, al te vuil;
 Dat helder aengezicht in eenen wreeden muil;
 De tanden in gebit, gewet om staal te knauewen;
 De voeten en de hant in vierderhande klauwen;

- 15) Dat glinstrend parlemoer in eene zwarte hait.

De rugh, vol borstlen, spreit twee drakevleugels uit.

In 't kort, d' Aertsengel, wien noch flus alle Englen vieren,

Verwisselt zyn gedaente, en mengelt zeven dieren

Afgrylslyck onder een, naer uiterlycken schyn;

- 20) Een' leeu, vol hoovaerdy, een vratigh gulzigh zwijn,
 Een' tragen ezel, een rinoceros, van toren
 Ontsteken, eene sim, van achter en van voren
 Al even schaemteloos, en geil en heet van aert,
 Een' draeck, vol nyts, een wolf en vrecken gierigaert.

- 25) Nu is die schoonheit maer een ondiër, te verwenschen,
 Te vloecken, zelf van Godt, van Geesten, en van menschen.
 Dat ondiër yst, indien 't de blicken op zich slaet,
 En deekt met damp en mist zyn gruwelyck gelaet.

RAFAËL.

- 30) Dat leert de Staetzucht Godt naer zyne kroon te steken.
 Waer bleef Apollion?

URIËL.

Hy zagh zyn ty verstreken,

Op 't ondergaen der starre, en vloodt: een ieder vloodt.

- 35) De hemelsche kortou van boven, schoot op schoot,

9 VERKEERT; *verandert*: men zie deze Biblioth. II, bldz. 31 reg. 2. 10 BRALLEN; *pralen*: men vergelyke 't Engelsche *to brawl*. 18 VIEREN; *vereeren*: men zie bldz. 27 reg. 4. 19 ZEVEN DIEREN; men denke aan de *zeven hoofdzonden*: hoovaardij, vraatzucht, luiheid, toorn, wellust, nijd, gierigheid. 23 SIM; *aap*: Lat. *Simia*. 33 VERSTREKEN; *vergaan*, *verloopen*: men zie *strijken* in deze Biblioth. II, bldz. 34 reg. 20. 35 KORTOU; een klein, dik kanon: 't Ital. *quartana*, d. i. een kanon, dat slechts 25 pond schoot, dus een vierde van 100 pond, die de grootste konden schieten.

- Met weêrlicht blixemen en donderen aen 't rollen,
 De monsters, in het licht geklautert, help aen 't hollen,
 En groeide in zulck een jaght. Wat was 't een dwarreling
 Van buien ondereen! hoe ruischt 'et hier! wat ging,
 5) Wat ging 'er een gety! ons maght, van Godt gezegent,
 Ruckt voort, en treft, en sloopst voor's hants wat zy bejegent.
 Wat green hier overal, waer 't op een vlughten ging,
 Een wilde woestheit, een gestaltverwisseling,
 In leden, en in leest! men hoortze brullen, bassen.
 10) D' een janckt, en d' ander huilt. Wat ziet men al grimmassen
 In Engletronien nu zweemen naer de hel,
 En helsche gruwzaembeên. Daer hoor ick Michaël,
 Om triomfant in 't licht met Englerooft te pralen.
 De Reien groeten hem met lofzang, en cimbalen,
 15) Schalmeien, en tamboer. Zy treden hier vooruit,
 En stroien lauwerloof, op 't hemelsche geluit.

REY VAN ENGELEN. MICHAËL.

REY.

- Gezegent zy de Helt,
 20) Die 't goddeloos geweld,
 En zyn maght, en zyn kracht, en zyn' standert
 Ter neder heeft gevelt.
 Die Godt stack naer zyn kroon,

3 GROEIDE IN; de lezer zie bldz. 109 reg. 10. 3 DWARRELING; (d)warreling: wordt vooral van stof, rook enz. gebezigd. 5 GETY; vloed en ebbe: de eene partij kwam aangolven en verdreef de andere. 6 VOOR 'S HANTS; met geheel andere betekenis dan dit woord tegenwoordig heeft. Thans is deze adverbiale uitdrukking vrij wel synoniem met voorloopig; in VONDEL's dagen, en nog lang daarna (men vergelijkte WELAND's Woordenboek) hechte men daaraan den zin, dien wij nog hechten aan voetstoots: wat voor de hand ligt, wat de hand het eerst vindt, al wat de hand maar vindt, vandaar: zonder te onderzoeken. 7 GREEN; grijnen, grinen beteekent eigenlijk: „den mond vertrekken”, dat zoowel tot lachen als tot weenen, huilen, jammeren zijn kon. Geheel in overeenstemming met: „Wat ging er” in reg. 5, had ook hier moeten staan: „Wat green er”; VONDEL liet hier er evenwel weg, zooals hij, bij minder aanleiding, wel meer deed. Men zie v. HELTEN's VONDEL enz. I, § 237. 10 GRIMMASSEN; een grimmas = 't Fransche grimace = een vertrokken, een verworpen gezicht: naar sommiger meening heeft men in 't Fransche grimer een vervorming te zien van 't Ohgd. chrimphan (ons krimpen), dat we ook in kramp, klimmen enz. terugvonden. Men zie bldz. 86 reg. 2. 14 CIMBAAL; eigenlijk één der twee holle metalen platen, die tegen elkaar werden geslagen en zoo als muziekinstrument dienden. 15 SCHALMEI; blaasinstrument: 't Fransche chalumeau, vroeger chalemie, Mlat. scalmeia, Lat. calamus = rietpijp. 15 TAMBOER; trom.

- Is, uit den hoogen troon,
 Met zyn maght in den nacht neêrgezôncken.
 Hoe blinckt Godts Naem zoo schoon!
 Al brant het oproer fel,
 5) De dappre Michaël
 Weet den brant met zyn hant uit te blusschen,
 Te straffen dien rebel.
 Hy hanthaeft Gods banier.
 Bekranst hem met laurier.
 10) Dit palais groeit in pais, en in vrede.
 Geen tweedraght hoor men hier.
 Nu zingt de Godtheit lof,
 In 't onverwinbaer hof.
 Prys en eer zy den Heere aller Heeren.
 15) Hy geeft ons zingens stof.

MICHAËL.

- Gelooft zy Godt; de Staet hier boven is verandert.
 D' Aertsvyant leyt 'er toe. Hy laet ons zynen standert,
 En Morgenstar, en helm, en vanen, en rondas,
 20) Dien afgejaeghden roof, aen 's hemels heldere as,
 Met juichen, en triomf, en eere, en lofgezangen,
 Bazuinen, en trompet, ten klaren spiegel hangen
 Van wederspannigheit, en Staetzucht, die de kam
 Verheffen tegens Godt, den onverzetsbren stam,
 25) En oirsprong, en de bron en Vader aller dingen,
 Die wezen en natuur en eigenschap ontvingen.
 Men zal niet meer den glans der Oppermajesteit
 Bezwalckt zien door den damp van snoode ondanckbaerheit.
 Zy zwerfen in de lucht, en tuimelen, en woelen,
 30) Heel diep beneden ons gezicht, en deze stoelen,
 Benevelt, en verblindt, en ysselyck misvormt.
 Zoo moet het gaen, die Godt, en zynen stoel bestormt.

10 GROEIT IN; *groeien*, zooals bekend is *grooter worden*, *toenemen* beteekenende, heeft in overdrachtelijken zin, dikwijls de beteekenis van *zich verheugen in*, *zich vermeien in*. Dikwijls hoorden we het in Overijsel nog in dien zin gebruiken, maar dan altijd met de bijgedachte „in een anders leed”. Men vergelijkte *deeg van dijgen* = *grooter worden* in deze Bibliotheek III, bldz. 66 reg. 14 en boven bldz. 42 reg. 11. 18 LEYT 'ER TOE; *ligt er neder*, *ligt geveld*. Over 't gebruik van *leit* voor *ligt* en van *lag* voor *legde* kan men *Huydecoper's Proeve* III, bldz. 143 desverkiezende nazien. 20 AFGEJAECHDEN; d. i. hun al *jagende af*-genomen: vroeger o. a. bldz. 103 reg. 15 vonden samenstellingen met *af*-, waarin 'dit de beteekenis van *zich zelf: uitgeput*, had. 23 BEZWALCKT; *bedekt* en daardoor *verduisterd*, 32 GAEN; „zoo moet het hem vergaan, die enz.”

REY.

Zoo moet het gaen, die Godt, en zynen stoel bestryden,
Den mensch, naer 't hemelsch beelt geschapen, 't licht benyden.

GABRIËL. MICHAËL. REY.

5)

GARRIËL.

Helaes, helaes, helaes, hoe is de kans gekeert!
Wat viert men hier? 't is nu vergeefs getriomfeert:
Vergeefs met wapenroof en standerden te brallen.

MICHAËL.

10) Wat hoor ick, Gabriël?

GABRIËL.

Och, Adam is gevallen;
De vader en de stam van 't menschelyck geslacht
Te jammerlyck, te droef alreê ten val gebracht.

15) Hy leit 'er toe.

MICHAËL.

Dat is een donderslagh in d' ooren.
Al yze ick, my verlangt die nederlaegh te hooren.
Heeft dan 't verwaten Hooft het aerdryck ook bestreên?

20)

GABRIËL.

Hy ruckte, na den slagh, 't verstroide heir by een,
Doch eerst zyn Oversten, die voor elckandre gruwen;
En zette zich, om 't licht van 't alziende oogh te schuwen,
In een holle wolek, een duistre moortspelonck

25) Van nevlen, daer geen vier dan uit hun blicken blonck;

En, midden in den ring des helschen Raets gezeten,
Hief uit zyn zetel aen, te helsch op Godt gebeten:
Ghy maghten, die zoo trots, voor ons gerechte zaeck,
Dien afbreuck hebt geleên: nu is het tyt om wraeck

30) Te nemen van ons leet, en listigh, en verbolgen,

Met onverzoenbren wrock den hemel te vervolgen,

2 GAEN; „zoo moet het hun vergaan, die enz.” 7 VIERT; zie bldz. 27 reg. 4. 8 BRALLEN; 't zelfde woord als *pralen*. 15 HY LEIT ER TOE; zie boven bldz. 109 reg. 18. 18 MY VERLANGT; oudtijds onpersoonlijk: men vergelijkte HUYDECOPER's *Proeve*, III, bldz. 219, en VAN HELTEN's *Vondel* enz. II, § 168. 19 VERWATEN; *vervloekt*, *gevloekt*: men zie vroeger bldz. 94 reg. 16. 25 GEEN VIER enz.; de lezer vergelijkte hier *Bilderdijk's Ondergang der eerste Wereld*, 3de zang, vs. 159 en vlgg.:

Door 't oog by eigen licht, in 't duister uitgeschoten,

De jamm'ren scheemrend raamt, enz.

30 VAN; wij zeggen gewoonlijk *over*.

- In zyn verkoren beelt, en 't menschelyck geslacht
 Te smooeren in zyn wiegh, en opgang, eer het maght
 In zyne zenuw kryge, en aenwinne in zyne erven.
 Myn wit is Adam en zyn afkomst te bederven.
- 5) Ick weet, door 't overtreên der eerstgestelde wet,
 Hem aen te wryven zulck een onuitwischbre smet,
 Dat hy, naer lyf en ziel, met zyn nakomelingen
 Vergiftight, nimmer zal ten zetel innedringen,
 Waeruit men ons verstiet: edoch gebeurt het al
- 10) Dat iemand bovenstijge, een kleen, een dun getal,
 En noch door duizent doên, en arrebeit, en lyden,
 Zal steigren tot den Staet en kroon, die ze ons benyden.
 Elenden zullen zich terstont, op Adams spoor,
 Verspreiden zonder endt, de wyde weerelt door.
- 15) Natuur zal, van dien slagh getaistert, schier verteeren,
 En wenschen in een Niet of mengelklomp te keeren.
 Ick zie den mensch, die naer het beelt der Godtheit zweemt,
 Van Godts gelyckenis verbastert en vervreemt,
 In wil, geheughenis, en zyn verstant ontluistert,·
- 20) Het ingeschapen licht benevelt, en verduistert,
 En wat den dagh beschreit, in 's moeders bangen schoot,
 Gevallen in den mul der onvermijbre Doot.
 Ick wil de tyranny verheffen, altyt stouter,
 En u, myn zoons, gewyt tot Godtheên, op het outer,
- 25) In kercken zonder tal, tot aen de lucht gebout,
 Vereeren offervee, en wieroockgeur, en gout,
 Ja zoo veel menschen, als geen tong vermagh te noemen,
 En al wat Adam teelt in eeuwigheit verdoemen,
 Door gruwelstuck op stuck, Godts naem ten trots begaen.
- 30) Zoo dier wil hem myn kroon, en zyn triomfeest staen."

2 OPGANG; *opkomst*. 4 BEDERVEN; *ongelukkig maken, vernietigen*. 9 AL; *toch*. 13 ELEENDE; met het oog op de samenstellende deelen (*el* = ander en *land*) is de spelling *ellende*. 15 GETAISTERT; *geteisterd*, d. i. *gekweld geplaagd, mishandeld*: *teisteren* is frequentatief van een vroeger *teezen* (Ohgd. *zeisan*, Mhgd. *zeisen*, Eng. *to tease*), oorspronkelijk „wol kaarden of plukken” en daarna op personen toegepast: *kwellen, plagen*. Zoo leest men in de *Warande der Dieren*, 55, van VONDEL: „dewelcke als zy de Tyrannische Keyzers tot Heeren hadden, ende niet minder van haer als de Duyven van den Havick getopt ende *geteest* werden.” 18 VERBASTERT; *ontaard*: zie bldz. 63 reg. 6. 24 GEWYT TOT GODTHEËN; „zinspeling op den dienst der afgoden, door de Oudheid geacht als door demons of duivelen beziel.” Men vergelyke MILTON'S *Paradise lost*, I. 27 MENSCHEN; *menschenoffers*. Het menschenoffer was bij de afgodische volkeren vrij algemeen. 29 GODTS NAEM TEN TROTS; *God ten spijt*.

MICHAËL.

Verwaten vloeck, zoo trots de Godtheit noch braveeren!
Wy willen u eerlang dat lasterstuck verleen.

GABRIËL.

- 5) Aldus spreekt Lucifer, en zent Vorst Belial,
Op dat hy datelyck de menschen breng' ten val.
Dees schiet de boosheit zelf, de listigste aller dieren,
De slang aen, om met glimp van woorden te vercierē
Het lockaes, 't welck aldus d' onnoosle schepsels ving,
10) Daer zy geslingert om den tack der kennis hing.
„Heeft Godt, op halsstraf, u zoo dier, zoo streng, benomen
Den vrydom van dit ooft, den smaeck van 't puick der boomen?
Neen Eva, simple duif, geensins: ghy zyt verdwaelt.
Aenschou eens, bid ick u, dien appel. Ay, hoe straelt,
15) Hoe gloeit dit ooft van gout en karmozyn te gader!
Hoe noodt u dit bancket! ay dochter, tre wat nader:
Hier onstelt geen venyn in dit onsterfelyck loof.
Hoe lockt dees vrucht: ay pluck: ay pluck vry: ick beloof
U wetenschap, en licht, wat deistghe, bang voor schennis?
20) Tast toe, en wordt Godt zelf, in wysheit en in kennis,
En wetenschap gelyck, en eere, en majesteit,
Hoe zeer hy 't u beny. Zoo vat men 't onderscheit
Het wezen en den aert en d' eigenschap der zaken”.
Terstont begint het hart der schoone bruit te blaken,
25) T' ontvoncken, en zy vlamt op d' aengepreze vrucht.

2 VLOECK; *vloekwaardig schepsel*: het adjectief *verwaten* geeft aan *vloek* een bijzondere kracht. 3 LASTERSTUCK; *misdaad*: zie boven bldz. 94 reg. 16. 7 LISTIGHSTE ALLER DIEREN; „de slang nu was arglistiger dan al het gedierde des velts, 't welk de Heere God gemaakt had.” (Gen. III, vs. I.) 8 VERCIEREN; vroeger met *e* en ook wel met *ch* geschreven, wijl men aan de afleiding van 't Fransche *cher* dacht. Thans denkt men liever aan verwantschap met 't Hgd. *zieren* en 't Eng. *tire*. 9 ONNOOSLE; *onschuldige*: men zie deze Biblioth. III, bldz. 118 vs. 14 10 DEN TACK DER KENNIS; de boom der kennis des goeds en des kwaads, door God in het midden van Edens hof geplant, (Gen. II, 9.) 11 „HEEFT GODT enz.”; „Is het niet, dat God gezegd heeft: gij zult niet eten van allen boom dezēs hofs? — Gij zult van de vrucht des booms, die in het midden des hofs is, niet eten noch die aanroeren, opdat gij niet sterft.” (Gen. III, I, 3.) 12 VRYDOM; *vrije beschikking*. 12 SIMPEL; *onschuldig, onnoozel*. 13 GHY ZYT VERDWAELT; *gij oordeelt verkeerd*. 16 BANCKET; *lekkernij*, die aan een *banket* werd gebruikt, men zie deze Biblioth. III, bldz. 31 reg. 8. 17 HIER NESTELT enz.; „Toen zeide de slang tot de vrouw: gij zult den dood niet sterven.” (Gen. III, 5.) 19 SCHENNIS; de daad van *schenden*: *ontwijding, overtreding, misdrijf*. 20 EN WORDT GODT ZELF enz.; „God weet, dat, ten dage als gij daarvan eet, uwe oogen zullen geopend worden, en gij zult als God zijn, kennende goed en kwaad.” (Gen. III, 5).

- De vrucht bekoort het oog, het oog den mont, die zucht.
 De lust beweegte de hant al bevende te plucken.
 Zoo plucktze, en proeft, en eet (dat wil haer afkomst drucken!)
 Met Adam, en zoo dra hun oogen opengaan,
- 5) En zy hun naecktheit zien, bedeckenze, met blaën,
 Met vygenloof, hun schaemte, en schande, en erfgebreken,
 En gaen zich in geboomte en schaduwen verstemen,
 Verstemen, maer vergeefs, voor 't aldoordringende oog.
 De lucht betreft allengs. Zy zien de regenboogh
- 10) Gespannen, als een bode en voorspoock van Godts plagen.
 De hemel treurt in rou. Geen handenwringen, klagen,
 Noch schreien helpt den mensch en zyne weergade. Ach,
 Het weerlicht, reis op reis: het dondert, slagh op slagh.
 Al wat men hoort en ziet, is schrick, en angst, en zuchten.
- 15) Zy vlughten voor hun schim, maer kunnen niet ontvlughten
 Den worm, die 't hart doorknaeght, het overtuight gemoedt.
 Zij kniebeen beide, en struicklen, voet voor voet.
 Het aengezicht ziet doots, en d' oogen, diep verdroncken
 In tranen, zien geen licht. Hoe is de moedt gezoncken!
- 20) Hoe stack hy flus het hoofd zoo moedigh in de lucht!

1 DE VRUCHT BEKOORT; „En de vrouw zag, dat de boom goed was tot spijsze, en dat hij een lust was voor de oogen, ja begeerlijk om aan te zien.” (Gen. III, 6). 1 ZUCHT; van *begeerte* nl.: naar onze opvatting van „hopeloos verlangen” zou men deze plaats allicht verkeerd verstaan. De voorafgaande woorden „blaecken”, „ontvoncken” geven anders de betekenis duidelijc aan, en ook het volgende „de lust.” 3 ZOO PLUCKTZE enz.; „En zij nam van zijne vrucht, en at: en zij gaf ook haren man, en hij at. (Gen. III, 6). 3 AFKOMST; collectief voor *nakomelingen*. 4 ZOO DRA enz.; Toen werden hun beider oogen geopend, en zij werden gevaar dat zij naakt waren.” (Gen. III, 7). 5 BEDECKENZE enz.; „En zij vlochten vijgeboom-loof te zamen, en maakten zich schorten.” Gen III, 7). 9 DE REGENBOOGH; gewoonlijk een teeken des „verbonds” tusschen God en Noach met zijn nageslacht gesloten. (Gen IX, 11-17); hier een teeken van Gods naderende straffende hand. 11 DE HEMEL TREURT; onze TEN KATE vertaalt MILTON aldus:

De beet der tanden

Scheen 't hart der moederaard te wonden: want daar ging
 Een schok in 't ronde, en met een bange huivering
 Deed al 't Geschaapne een zucht van diepen weedom hooren,
 Als fluisterde Natuur: „Nu is het al verloren!”

14 ZUCHTEN; een geheel ander *zuchten* dan boven reg. 1. 20 FLUS; *zooeven* nog: men zie v. HELTEN'S *Vondel* enz. I, § 153.

Het ritslen van een blad, of beeck, een klein gerucht
Verbystert hen; terwyl een zwangre wolck komt dalen,
Die scheurt, en baert allengs een licht, een' glans, en stralen,
Daer d' Opperste uit verschynt, in dien bedruckten staet,
5) En dondert met zyn stem, die hen ter aerde slaet.

REY.

Och och och och, de mensch waer nutter noit geschapen.
Dat leert zich aen een vrucht, een' mont vol saps, vergapen.

GABRIËL.

10) „O Adam!” dondert Godt, „waer zyt ghy toe geraekt?” —
Vergeefme, o Heer! ick vlucht uw aenzicht, bloot en naeckt.
„Wie leerde u”, vraegt hem Godt, „uw schaemte en naeck-
heit kennen?”

Durft ghy uw lippen aen verbode vruchten schennen?”

15) „Myn gade, myne bruit bekoorde my, helaes.”
Zy zeght: „de slimme slang bedroogme met dit aes”.
Dus schuift elck van den hals den oirsprong der gebreken.

REY.

Gen. Wat vonnis wort op dit vergryp gestreken?

20) GABRIËL.

De Godtheit dreight de vrou, die Adam heeft verleit,
Met ween, en barensnoot, en onderworpenheit;
Den man met arbeit, zweet, en zorge, en lastigh slaven;
Den acker, die den mensch ten leste zal begraven,

2 VERBYSTERT; maakt hen *van streek, verschrikt* hen. 4 BEDRUCKTEN STAET; de staat, waarin *Adam en Eva* verkeerden. 10 O ADAM, DONDERT GODT enz.; „En zij hoorden de stem des Heeren Gods, wandelende door den hof. „En de Heere God riep Adam, en zeide tot hem: „waar zijt gij?” 11 ICK VLUCHT; „En hij zeide: ik hoorde uwe stem in den hof, en ik vreesde: want ik ben naakt; daarom verborg ik mij.” (Gen. III, 19). 12 WIE LEERDE U enz.; „Wie heeft u te kennen gegeven, dat gij naakt zijt? Hebt gij ook van den boom gegeten, van welken ik u gebod, dat gij daarvan niet eten zoudt?” (Gen. III, 11). 15 MIJN GADE enz.; „toen zeide Adam: de vrouw, die gij bij mij gegeven hebt, die heeft mij van dien boom gegeven, en ik heb gegeten.” (Gen. III, 13). 21 DE GODTHEIT DREIGHT DE VROU enz.; „Tot de vrouw zeide hij: ik zal vermenigvuldigen uw kommer en uwe zwangerheid. Met smarte zult gij kinderen baren; en gij zult onder des mans magt zijn; en hij zal over u heerschappij hebben” (Gen. III, 16). 23 DEN MAN MET ARBEIT enz.; „En tot Adam zeide hij: dewijl gij geluisterd hebt naar de stem uwer vrouw, en van dien boom gegeten hebt, waarvan ik u verbod, zeggende: gij zult daarvan niet eten; zoo zij het aardrijk om uwent wille vervloekt! met kommer zult gij daarvan eten, al de dagen uws levens.” (Gen. III, 17). 24 DEN ACKER enz.; „Ook zal het u doornen en distelen voortbrengen, en gij zult het kruid des velds eten. In het zweet uws aanschijn zult gij uw brood eten, totdat gij wederkeert tot de aarde; want uit haar zijt gij genomen: stof zijt gij, en tot stof zult gij wederkeeren.” (Gen. III, 18, 19.)

- Met onkruit, en veel ramp; de Slang, om 't loos misbruick
Van haer doortrapte tong, zal kruipen op den buick,
Langs d' aerde hene, en slechts by stof en aerde leven.
Maer om den armen mensch een' vasten troost te geven,
- 5) In zulck een jammernis, belooft de Godtheit trou
Te wecken, uit het zaet en bloet van d' eerste vrou,
Den Stercken, die de Slang, den Draeck, het hoofd zal pletten,
Door erfhaet, van geen tyt noch eeuwen te verzetten,
En schoon dat felle Dier hem naer de hielen byt,
- 10) Noch triomfeert de Helt met eere, na dien stryt.
Ick koom uit 's Hooghsten naem dat onheil u ontvouden.
Stel daetlyck orden, eerze ons moeite op moeite vrouwen.

MICHAËL.

- Uriël, Schiltknaep, die het heiligh Recht bewaert,
- 15) En reuckeloosheit straft; gryp aen uw vlammend zwaert:
Vlieghe hene naer om laegh, en dryfze beide uit Eden,
Die d' eerste wet zoo blint zoo reuckloos overtreden.
Bewaeck den ingangh van 't ontheiligh paradys,
En keer de ballingen met kracht af van de spys,
- 20) Den boom, die 't leven reecht. Gedoogh niet datze pluicken
D' onsterfelycke vrucht, en 't hemelsch ooft misbruicken.
Ghy wort op schiltwacht voor den hof en boom gestelt.
Dat Adam buiten zwerve, en, vroegh en spade, velt
En klaigront ommeploegh', waer uit hem Godt bootseerde.

1 DE SLANG enz.; „Toen zeide de Heere God tot de slang: dewijl gij dit gedaan hebt, zoo zijt gij vervloekt onder al het vee, en onder al het gedierte des velds. Op uwen buik zult gij gaan, en stof zult gij eten, al de dagen uws levens.” (Gen. III, 14). 5 BELOOFT DE GODTHEIT enz.; „En ik zal vijandschap zetten tusschen u en de vrouw, en tusschen uw zaad en haar zaad.” (Gen. III, 15). 6 ZAET EN BLOET; *kroost* natuurlijk. 7 DEN STERKEN enz.; Datzelve (zaad) zal u den kop vermorzelen.” (Gen. III, 15). Die Sterke, die de oude slang den kop heeft vertreden, zijn macht vernietigd, is JEZUS CHRISTUS (1 Joz. III, 8. Hebr. II, 14. Openb. XII, 9). 9 EN SCHOON DAT FELLE DIER enz.; „En gij zult het de verzenen verwonden.” (Gen. III, 15). 12 BROUWEN; *veroorzaken*, in 't geheim bewerken: met ongunstige bijbeteekenis. 18 BEWAECK DEN INGANGH enz.; „En hij dreef Adam uit; en hij stelde Cherubim vóór den lusthof en het vlam-mend lemmer eens zwaards, dat heen en weer zwaaide, om te bewaren den weg van den boom des levens.” (Gen. III, 24). 20 PLUICKEN; bij V. meermalen om 't rijm voor plukken: De lezer vergelijkte desbelust het Wordenb. op BREDEROO en v. HELTEN's *Vondel* enz. Dl. I, § 23. 23 DAT ADAM BUITEN ZWERVE enz.; „En de Heere God zond hem weg, nit den lusthof, om den aardbodem te bouwen, waaruit hij genomen was.” (Gen. III, 23). 24 BOOTSEERDE; of *bootseerde*: met den basteruitgang *-eeren* van *bootsen*, en dit van *bootse* = *ontrek*, *model*: 't Oudfransche *hosse*, *boche* = „verheven beeldwerk.”

- Ozias, aen wiens vuist de Godtheit zelf vereerde
 Den zwaren hamer van gekloncken diamant,
 En ketens van robyn, en krammen, spits van tant,
 Ga hene, vang en span het heir der helsehe dieren,
 5) Den Leeu, en fellen Draeck, die tegens ons banieren
 Dus woedden: vaegh de lucht van dees vervloecte jaght,
 En boeize aen neck en klaeu, en ketenze met kracht.
 Dees sleutel van den put des afgronts en zyn hollen
 Wort, Azarias, u en uwe zorgh bevolen.
 10) Ga hene, sluit in 't hol al wat ons maght bestryt.
 Maceda, neem dees torts, die vlam is u gewyt.
 Ontsteeck den zwavelpoel, in 't middelpunt der aerde,
 En pynigh Lucifer, die zoo veel gruwlen baerde,
 In 't eeuwichbrandend vier, gemengt met killen vorst;

1 OZIAS; „kracht des Heeren”: verdichte naam voor een voornamen Engel. 3 EN KETENS enz.; „En ik zag een Engel afvallen van den hemel, hebbende den sleutel des afgronts, en eene groote keten in zijne hand” (Openb. XX : 1). 4 SPANNEN; *binden*: zie boven bldz. 13 reg. 7. 5 DEN LEEU, EN FELLEN DRAECK; in de eerste plaats genoemd, als gespannen vóór Lucifers wagen. 6 JAGHT; collectief, afgeleid van *jagen*: men vergelijke *vlucht* van *vliagen*. 7 EN BOEIZE enz.; „En hij greep den Draak — en boeide hem. (Obenb. XX, 2). 9 AZARIAS, AZARIA; „hulp” of „voorhof Gods”, gelijk zich de Engel Raphaël noemde, als hij het geleide van den jongen Tobias op zich nam. (Tob. V, 18). 10 SLUIT IN 'T HOL enz.; „En de Engelen, die hunnen vorigen stand niet bewaard, maar hunne woonstede verlaten hebben, heeft hij met eeuwige boeijen in den duisteren kerker opgesloten, tegen het gerigt van den grooten dag.” (Jud. 6. 2 Petr. II, 4). 11 MACEDA; „aanbidding”, „nederbuiging”: naam van een voornamen engel. 11 TORTS; thans *toorts*: *torst* beantwoordde meer aan het Fransche *torche*, waarnaar het werd gevormd. 11 GEWYT; *opgedragen, toevertrouwd*. 12 ZWAVELPOEL; de strafplaats der verdoemden: men vergelijke de beschrijving bij VONDEL, (*Joannes de Boetgezant* VI), en bij BILDERDIJK, (*Ondergang der Eerste Wereld*, III, vs. 153—186). Veel licht geeft de vergelijking met VIRGILIUS' *Aeneis*, VI, 264 en volg. 12 'T MIDDELPUNT DER AERDE; de Ouden dachten zich de plaats der verdoemden (*hel* = *verholten plaats*) onder de aarde; de Joden juist in 't middelpunt. Latere dichters volgden de voorstelling der Joden. Zoo b.v. BILDERDIJK in zijn *Ondergang* enz. III, vs. 158:

In 't middelpunt der aard, in onverstoorbren nacht
 Van tastbre dampen enz.

14 EEUWIGHBRANDEND VIER; „Een vuur, dat niet wordt uitgebluscht.” (Mark. IX, 45). 14 KIL; eigenlijk alleen *koud* (men vergelijke het Hgd. *kühl* en 't Eng. *chill*): het denkbeeld *vochtig* hechte zich misschien aan dit woord door de gedachte aan het gelijkkluidende substf. KIL = *diepte* (o. a. van het water gebezigd: Dordsche *killen*).

- Daer Droefheit, Gruwzaamheit, Versteentheit, Honger, Dorst,
 De Wanhoop, zonder troost, de prikkel van 't geweten,
 En Onverzoenbaerheit, een straf van 't boos vermeten,
 Verstecken van den glans der Godtheit, in dien roock,
 5) Getuigen 's hemels ban, gevelt op 't heiloos Spoock,
 Terwyl 't beloofde Zaet, verzoenende Godts toren,
 Herstelle uit liefde al wat in Adam wert verloren.

REY.

- Verlosser, die de Slang het hoofd verpletten zult,
 10) 't Vervallen Menschdom eens van Adams errefschult
 Verlossen t' zyner tyt, en weêr, voor Evaes spruiten,
 Een schooner paradys hier boven opensluiten;
 Wy tellen d' eeuwen, en het jaer, ja dagh, en uur,
 Dat uw gena verschyn'; de quynende Natuur
 15) Herstell', verheerelycke, in lichamen, en zielen;
 Stoffeerende den troon, daer d' Engelen uitvielen.

UIT.

1 VERSTEENTHEIT; *verhardheid*. 3 VERMETEN; *vermetelheid*. 4 VERSTEKEN; *verstoken = beroofd*. 5 HEILOOS; *ellendig, snood, rampzalig*: zie bldz. 98 reg. 19. 6 'T BELOOFDE ZAET; de Messias (Gen. III, 15). 16 STOFFEEREN; *bekleeden*, met de bijgedachte van „met pracht.”

d. 3209

1000

